

III. Minden állatot egészségben így tart-
hatni:

1) Tiszta és egészséges takarmánya,
vagy eledelle legyen.

2) Mind a jászolt, mind az istállót vagy
ólat tisztán csinosan kell tartani. Az istálló-
kon jó szelelő lyukaknak kell lenni, melye-
ken a marha gőzölgése szabad kimehessen,
legjobban lehet ezt a célt elérni, ha rézsun-
tos szelelő lyukakat, olyan formára mint a
kémények csináltat a gazda. Az istállóknak
melegnek kell lenni, de nem rekedteknek.

3) Tiszta folyó víz a legszükségesebb az
egészségnek fenntartására. Alkó po'sványos
víz, mely tele van, apró bogaracskaikkal és
férgescskékkal melyeket az állat ivás közbe
felhőrpöl, mindenkor ártalmas. Szintén arra
is kell vigyázni, hogy mikor a marha meg-
melegedett, ne erőszakkal legottan a vízre.

4) A' rendes, az az: ugyanazon egy
időben való etetés, 's hasonló mértékben,
sem igen sokat, sem igen keveset egyszerre,
igen hasznos befolyásu a' harom' egészségére.

5) Nem jó igen korán reggel leelőre
hajtani a' marhát. Ha mérges harmat hűlt le-
hetetlen hogy ne ártson, ha pedig nem mér-
ges még is meghűti a' marha magát. Igen me-
leg, nedves hideg, ködös, vagy ha der' esett
tulajdonképen soha sem kellene a' marhát ki-
hajtani, valamint iszapos helyekre sem.

6) A' zöld lóhere, legfőképen ha a'
lóhere még fiatal nem használ az állatnak,
nagy kíváncsisággal nyekdeli, 's hárt okoz

neki. Jobb hogy ha a' zöld lóhere közé min-
denkor vagdalt szalmát vegyít az ember, vagy
a' lóherét egygütt vagdalja a' szalmával.

7) A' söt, úgymint a' leghasznosabb fű-
szerszámot nem kell az állattól kímélni 's
mindennap kell egy keveset adogatni.

8) Sokan szoktak holmi gyökerekből,
fűvekből és más egyéb orvosszerekből készi-
tett porocskákat 's a' marháknak eledelük közé
vegyíteni. Hanem ha az állatnak mindennap
orvoságot nyújtunk, akkor szükség' idejében
elveszti az orvoság erejét, mivel utoljára ele-
delévé válik. Ha józanon felveszszük, az egész-
séges embernek nem kell az orvoság, miért
adnánk hát azt az egészséges állatnak?

Lehet ugyan egy bizonyos orvosszert
minden 8 vagy 14 nap múlva adogatni, 's ez
a' következőidőkből áll: Tarnitsgyökeret,
fenyőmagot apróra úgy szólván porrá kell
törni, 's korpával 's sóval összevegyíteni 's
egyegy maroknyit adni. Ha a' dög uralkodik
akkor többször is lehet használni ezt a' szert.

Még lehet ugyan a' következőket is
néha néha használni:

9) Rosz vagy változó időben, vagy ta-
vasszal 's ősszel egy kis hashajtó szert, 's
ezen szükségre az alólirt szerekből egyet le-
het választani.

A' hashajtó szer után, mindenkor jó szá-
raz takarmányt kell adni, hanem csak keve-
set egyszerre. A' hashajtás után szomjazik a'
marha, azért modjával de gyakran kell itatni.

10) Jó takarmány 's tiszta istálló mel-

lett, földi! még arra is kell vigyázni, hogy a marha teste kigőzölghessen, ha a bőre tele van porral, mocokkal és ganéjjal, akkor az izadásnak lyukai bévannak dugva, a gőzölgs megakad, 's a marha megbetegszik. Azért a marhát szorgalmasan kell vakarni, 's a ganéjtól megtisztítani, tisztaság mellett fele eledel beéri az állat.

IV. De minden hitelhető vigyázás mellett még is megtörténik hogy az állat megbetegszik. Ennekokáért a természetnek munkálódását orvosszerekkel kell elősegíteni. E' czélra különféle izzasztó, vizelethajtó, tisztító, szél 's hashajtó, oszlató, lágyító, gyógyító 's erősítő orvosi szerek vannak, 's ezek közül az állat betegségéhez alkalmazottakat kell választani. Szánunk kell azt az ügyefogyottat, a ki beteg marháját egyedül ezekkel, olajjal akarja gyógyítani. A' ki a marhának sok olajt, vagy egyéb zsiradékot ad, ez által azt okozza, hogy más szercknem használhatnak.

Az orvoságnak beöntése szarun át legjobban történhetik, vagy valami fa csövön; 's mindenkor a' szájba, kell tölteni soha az orlyukakba. Sokan azt hiszik hogy ha az állat tüdejére szenvéd, legjobb az orvosszert orra lyukán beönteni, mivel ekkor a' legegyszerűbb által tüdejéhez jut. A' kik ezt hiszik ugyan vizsgálják meg figyelmetesebben a' toroknak belső alkotását; 's tapasztalni fogják, hogy min-

dennek előbb a' gyomorba kell jutnia, 's innét a' testnek többi osztályjaiba, ereibe.

Még azt is fel kell venni, hogy az állat könnyen megfúlhat, ha az orrán öntjük bé az orvoságot, 's ha a' levegőt szívó csövbe csak a' legkevesebb jön, tehát azt köhögés által ismét ki kell hozni.

V. A' beleknek 's egyéb részeknek saját ingerelhetőségök van. Ha ollyas valami csipős szer jön reájok, tehát rángatóznak, 's összevonják magokat a' belek. 'S ezt a' rángatózást, 's összevonulást, mi görcsnek szoktuk nevezni, 's ha erősebb, köszvénynek. Mennél jobban összehúzódnak a' belek, annál nagyobb a' fájdalom, 's mind az a' minék ezeken a' test edényeken keresztül kellene menni, többé nem mehet, 's így a' baj nagy. Az illy esetekben arról kell az orvosnak gondoskodni, hogy ezeket a' részeket megtágtítsa, vagy a' mi ugyan annyi a' görcsöt megszüntesse. Ezt legkönnyebben eszközölhetni melegvízzel való borogatások által, vagy meleg darab kánforral egyelített borogatásokkal, székfü virág terjekelj főzött levével, 's gyakortabb klistyélekkel.

Az ereknek 's beleknek összehúzása miatt a' szív sem küldheti a' külső részekbe a' vért, 's innét származik a' hideg 's rázkodás.

A' vérnék eme visszatolódása által szaporodik a' szív ereje, 's ezen oknál fogva, sebesebben 's nagyobb erővel lökdösi a' testnek többi részébe a' vért, 's innét támad a' forróság.

A természetnek ezen munkálódását hideg-
lelésnek nevezik; 's valóban felvérén, a' hi-
deglelés nem egyéb, azon természetes orvos-
nál, mely a' bennlévő tisztátalanságokat vál-
toztatni megmásolni, javítani, 's a' testből
kiűzni törekszik.

Az illy környülálásokban a' véreket felet-
te sebes kerengését akadályoztatnunk kell, a'
forrósgát gyöngyíteniünk, 's a' gyúladásokat
megelőznünk, a' tisztátalanságoknak útát nyit-
ni, más szavakkal, a' természetnek segedelme-
re sietnünk; 's ott a' hol sokat tesz zaboláz-
nunka' hol leveket ösztönöznünk.

Ezen célhoz eljutunk, ha korán iparko-
dunk segíteni, gyakori többszörözött érvá-
sokkal, hűtő; hashajtó, minden esipősséget
hebonyolító, vagy eltávoztató szerekkel, hol-
mi hűtő füvekkel 's eledelekkel p. o. saláta,
sóska 's a' t. szintén hűtős hajtó klistéyekkel,
's a' t.

VI. *De hogy használló szerekre akad-
junk, szükséges hogy azokat a' betegsé-
geket mellyeket orvosolni akarunk ismer-
jük.* Ez nem olly könnyű a' minőnek első
tekintetre látszik; mert többnyire csak kül-
ső jelekből ítélhetünk, 's ezek gyakran csa-
logatók 's csalók; és sokszor egynél több ok
lehet, melly az állatot betegé teszi. A' Ildik
szám alatt a' közönséges jeleket előhoztam,
ezekről lehet valamely állat betegségét gya-
nítanunk, a' következő számok alatt egyen-
ként minden nyavalyák' ismertető jeleit emli-

teni fogom; ha csak a' nyavalya nem valami
különös ismeretlen baj.

A' legbiztosabb 's legközönségesebb út-
mutató az egészség iránt az ütő ér (puls.) ez
mondja - meg nekünk vallyon a' baj nagy é'
's veszedelmes é? Kiki átlátja tehát mennyi-
re szükséges az ütő éret ismerni.

Az a' hely mellyen a' pulzust lehet leg-
jobban tapintani, a' mejnek bal fele, az első
láb mögött; vagy az alsó állkapczák alatt, bár
melly felén a' fejnek, közel a' csonthoz. Mind
azt a' mit a' marha nyavalyáknál a' pulusról
tudni kell és szükséges értelmesen ide ilka-
tom.

1) Egészséges ép állatnál az ütő ér egy
minutumban 40, 50, 60, vagy 70szer üt. Men-
nél inkább vénül az állat; annál lassúbb ér-
ütése, mivel vére is lassabban folyik. Börjü-
k-nál 's fiatal marháknál gyorsan üt. Ezt a' kü-
lömséget jegyezd - meg barátom, ha egy 70
esztendő embernek olly sebesen verne az
ütő ere mint egy gyermeknek, úgy hidegle-
lésben sínlődné, következteléken az öreg a'
lassú érütésnél egészséges a' gyermek pedig
a' gyorsnál. Mennél ifjabb annál sebesebb,
mennél idősb annál lassúbb a' véreket forgá-
sa következtékép az ütő érnek verése. Így
az érütésnél a' korra az esztendőkre is kell
figyelmezni.

2) A' betegségeknel találatnak. rendes
és rendetlen, halk és gyors, erős és gyenge
kemény és lágy érütések.

3) Rendesnek nevezzük a' pulzust ha

egyformán ver, t. i. vagy egyformán lassan, vagy egyformán gyorsan. Hogy haaz ütő ér meg áll, vagy ha majd lassabban majd gyorsabban megy, úgy rendetlen, 's többnyire a' halál jele.

4) Ha az ütő ér valamely betegségben egy harmadával hamarébb megy, mint sem az állat korában egészséges állapotjába vernie kellene, tehát hideglelést jelent, 's a' betegség magos lépcsőn van, 's többnyire halálos.

5) A' gyöngye érütés t. i. ha a' verés olly gyöngye hogy alig lehessen érzeni, ez igen szomorú jel.

6) Az erős rendes érütés, többnyire a' gyógyulás' kedves jele, az erős érütést meg lehet gyöngíteni, de a' gyöngét nem megerősíteni.

7) A' kemény pulsus az, hol az ütések olyanok mint ha valami fával tennék az ütést, 's mintha az ütő ér fából volna. Az illy érütésnél veszedelmes a' betegség.

8) Olly pulsus melly kemény 's gyors is egyszer'smind, belső gyuladást jelent, 's hol azonnal az érvágáshoz kell látni.

9) Ha a' pulsus tömött erős, hanem mellette lágy, akkor gyógyulást lehet remélneni.

10) Ha a' pulsus kicsiny, sebes és kemény, akkor nagy a' veszedelem.

11) A' pulsus tehát a' betegség nagyságát mutatja, megmutatja, van é forróság vagy gyuladás, vagy épen rothadás a' testben. Ha a' pulsus forróságot vagy gyuladást hirdet,

azonnal az érvágáshoz kell folyamodni, 's ezt a' környülállásokhoz képest többszörözni, 's a' forróságot 's gyuladást elűző orvóságot használni.

Vannak azonban más esetek mellyekben az érvágás inkább ártalmas mint hasznos,

12) A' lélekzés a' vérforgáshoz alkalmaztatja magát. Három érütésre egy lélekzés szokás számlálni.

Ha az állat beleiben nagy fájdalmakat szenved, tehát lélekzetét tartoztatja, 's nem lélekzik rendszerint, hanem nyög, 's a' lélekzet tartóztatásával akar könnyebbséget szerezni magának.

Ha valamely állat sebesen szívja a' lélekzetet, tehát a' vére is sebesen kereng, 's így érütése is gyors; következendőképen a' lélekzésből lehet a' vérfolyását megítélni.

VII. *Ha a' vér valami által feltüzesített, 's folyása gyors, rajta kell lennünk hogy azt mennél elebb lecsillapíthassuk.*

1) Érvágások által, mellyek a' nyakereken történnek 's a' mint a' környülállások kívánják 2 vagy 3 vagy 4 font vért lehet eresztetni, 's azután ha a' szükség úgy kívánja az érvágást ismételni. Eret a' nyakán vagy a' hasán vágatni, vagy a' fark belső részén, vagy átaljában mennél közelebb lehet a' betegség fészkenél, mennyi vért kellessék eresztetni, ezt az állat kora, vérmérsége, vagy a' forróság a' mellybe van határozza el. Hanem

az érvágást mindig a betegség kezdetével lehet használni. A betegség közben, midőn már az állat elerőtlenedett, többnyire inkább árt mint használ az érvágás.

2) Hűtő 's hashajtó főzetek beöntése által.

3) Hűtő 's hajtó klistyék által.

De ha a forróságot egyszerre mértékletlenül a hűtő szerekkel akarnánk lecsillapítani, vagy eloltani, úgy nagy kárt okoznánk, mivel a forróság vagy hidegletés egyszer-mind természetes orvos, melly a rendtelenségbe jött testi nedveket rendbe hozza, 's mind azon tisztátalanságot és csipőségeket, mellyek rendtelenséget okoztatnak kihajtja, 's így az emberorvos ezen munkálodásban egyedül a természetet segítse, 's ha szükséges segedelmet mérsekélje. P. o. hogy a fogak formálódhassanak a természet a főbe több nedveket hajt, mint sem ott helyök lenne, innét gyakorta nagy forróság származik. Ha mi a természetet ezen fontos munkálodásában gátoljuk, vagy, a mi ugyan az az egy, ezeket a nedveket visszahajtjuk, vagy ha a forróságot elfojtjuk, bizonynyára helytelenül cselekszünk, hanem lehet ezen nedveket, piócák vagy gyenge hashajtó szerek által fogyasztani.

VIII. A betegségek megvívásánál 's gyógyításánál a következőkre kell még vigyázni.

1) Ha a baromorvos a betegséget isme-

ri, többnyire segíthet is, ha a szükséges gyógyító szerelket, és annak idejében használja.

De ha addig várunk még a baj elhatalmazott, akkor természetes, hogy a gyógyítás sokszor késő vagy legalább sokkal nehezebb.

2) Ha ellenkező szerelkek gyógyítunk p. o. tüzesítő szerelket veszünk elő, ott, a hol hűtenünk kellene, tehát olykor ugyan azt tesszük mintha tüzre olajt öntenénk.

3) Szükséges hogy az orvos a környüállásokból a következők 's ezekhez hasonló kérdésekre tudjon magának megfelelni.

Van-e forróság?

Nagy-e az a forróság, lehet-e belső gyuladástól tartani?

Vérmes-e az állat?

Nincs-e dugulása?

Nem régen volt-e az állatnak ganéjólása vagy vizelle? 's minő volt mind az egyik, mind a másik?

Nagy fájdalomokat szenved-e az állat?

Ezt az orvos arról ismerheti meg, hogy az állat a fájós helyre nézeget, 's hátulso lábával felé rugdos, vagy leveti 's hánja veti magát, még ismét felugrik.

Az illy esetekben hasrágást, dugulást, szorulást, göröcsöket vagy gilisztaakat lehet gyanítani, 's ezek ellen való orvos szerelket használni.

Nem zabált-e meg az állat?

Micsoda takarmánnyal élt?

Nem borjas-e az állat? 's mi óta?

Nincsenek-e pattanásai? persegései?

Izzad é?

Tiszták é, vagy homályosak szemei?

Sima é, vagy feltorzadt é szőre?

Melegék é, fülei, szarvai 's szája, vagy hidegek é?

Forró é az orra 's szája? száraz é vagy nyálkás?

Nem szűnt é a' fejős marha a' betegségnek kitörésénél tejet adni?

Minő a' teje?

Nem melegedett é meg az állat ugrálás, vagy munka által?

Nem ivott é hirtelen? 's minő vizet ivott?

Nincs é hasmenése, folyik é tőle vér, vagy fehér vagy zöldes nyálkásság gánéjjával?

Nagyon bűdös é gánéjja? hogy ha ez a' környülmény adná magát elő már gyuladást gyaníthatunk, vagy épen valami rothadást a' belekben.

Tiszta é a' vizelet, sárga, vagy sötét veres, vagy véres é?

Nem csikózott, borjazott é nehezen? 's mennyi az ideje hogy fiasodott? nem maradt é valami hátra a' méhterméséből? mint tartott az állat, ellése után?

Kihajtották é a' legelőre? 's kicsodatáplálatot kaphatott itt?

Nem hajtották é hideg nedves időben ki? úgy hogy magát meghűthette, vagy hogy a' szükséges párolgása akadályoztatott? korán é, a' mikor még mégés harmat hevert a' mezőn hajtatott ki?

Csak akkor azután, ha az orvos az illyes ezekhez hasonló kérdéseket, azon környülményekből mellyeket lát, maga magának megfejteni iparkodott, csak akkor nyúlhat a' gyógyító szerekhez. Ha ezen vizsgálatakat elmulatja homályban 's ködben tapint, csak gondolomra használ szereket, 's többnyire ártalmasan. De ne is gondolja valaki, hogy az állatok' betegségét olly könnyű volna kitalálni mint hiáné? Az emberorvos Hi betegét A — Zigkikérdezheti, az sem találja sokszor ki a' betegségnek okát, vagy fészket. Ez olyankor kénytelen próbálkhoz kezdeni, 's gyakran a' szenvedő embert egy jobb világba küldeni hol sem ír, sem fű nincs.

Ha tehát az emberorvos nehezen ismerheti-meg társbetegségeit, mennyire nehezebben eshetik é a' baromorvosnak, minthogy itt csak a' tapasztalás és nem az értelmes beszéd vezérelheti egyszerűsmind.

4) Ha az állat nagy hasdugulásban szenved, igen hibáznának a' gyógyítók, ha egy gyógyító szert a' másika után akarnának beléonteni. Ez által az állatot megölhetik, mivel a' dugulás által a' bél mint egy bé van kötve, 's ha csak folyvást öntözgetnek belé, a' bél mind jobban jobban megtelik, 's a' baj nagyobbodik az illy esetekben gyakrabbi klistyélék által kell a' marhán segíteni, 's azután könnyebben lehet valami hashajtó szerrel felülről munkálódni.

5) A' klistyéleket nem lehet elegendően ajánlani.

Ezen célra egy olly fecshendőzöt (Spritze) tart az ember, a' melybe legalább egy jó iczé befér, s ezzel a' lörnyülményekhez alkalmaztatva a' szénvedő baromnak, hűtő, hashajtó, oszlató klistyékelt adatkának. Vannak olly esetek a' hol egyedül klistyékelt által lehet a' sinlódó mártat helyre állítani.

6) A' régi időkben nem igen ismerték a' természetes gyógyító szerekek erejét, s így ilyenkor a' babona kedve szerént munháldott. Ha valamely betegséget nem ismertek, tudtak természetes gyógyító szerekek meggyógyítani, azonnal boszorkányozottnak mondták az állatot, s mindjárt a' füstöléshez, ördögűzéshez, boszorkányi kéngeleshez láttak. Így opor, nem tudtak a' kifecsimítás, a' külső sebvérzés ellen természetes eszközöket, azért legottan a' valonhaszatlan babonához fogtak.

De a' ki csak egy keveset ismeri a' Bolgoknak természetes folyását, a' ki ismeri az okokat, és különféle okoknak mindenféle munkálódásait és következtéseit, az jól tudja hogy minden betegségnél természetes okának kell lenni, még akkor is, ha a' szük ember elme ezt, az első pillantásban, sőt hosszas vizsgálatok után sem foghatja fel, tudja tehát azt is hogy minden betegséget ha csak lehetséges meggyógyítani, természetes szerekekkel kell gyógyítani.

Ha lehetséges volna a' dolgoknak természetes folyását szóval megváltoztatni, akkor mi kevésből állana a' szomszéd ham-

bárjából vagy élés tarából az életményt, ládájából a' huszasokat, szavak által elhívni, elhozni.

A' természetben mindennek örökös elhatározott változatlan törvénye van; melyet maga a' természet alkotója szabott, mindennek kell okának lenni, ok nélkül semmi sem lehet, s minden olyan, vannak következtései. Az a' ki a' napnak fényt adott, hogy nekünk világoságot és meleget adjon, annak rendeléseit, semmi teremtet valóság meg nem gátolhatja szóval.

Azon mindenható valóság öntött a' természetbe mérget, és ellenmérget egymasmellett. Az állatnak adá a' természeti ösztönt, hogy megérezhesse mi lehetne neki méreggá s mi javára, s bizonyára az állatok csak a' legnagyobb éhségtől kinoztatva esznek olyat a' mi ártalmokra szolgál.

Az a' nagy valóság az embernek észet adott, hogy megvizsgálhassa, mi a' méreg, mi az ellenmérég, vagy hogy kicsoda szerekek lehessen valamely betegséget elfojtani.

Minket tehát maga a' hegyes természet utasít, hogy természetes eszközöket használjunk. A' hit pedig tiltja hogy babonát gyakoroljunk, és a' mindenható nevével visszaéljünk.

7) Ha figyelmetesen megvizsgáljuk, a' természet minden betegségeket maga iparkodik meggyógyítani; e' szerint nekünk a' természet munkálódását a' gyógyító szerekekkel egyedül elősegítenünk kell. Ott a' hol a' termé-

szet nem munkálódik, ott nincs ereje az orvoságnak, p. o. vegyünk -fel egy megsebesítést — egy sebet, a természet a megsebesített helyre mindenkor több nedveket úz, úgy hogy a seb magától is meggyógyulhat, de ha a természetet kenőcsel vagy flastrommal segítjük hamarabb begyógyul.

Meg kell tehát jegyeznünk, hogy a gyógyító eszközök mindenkor csak a természet szolgálai maradnak.

8) Vannak a természetben olly szerek, mellyek a testet tisztítják avagy hashajtó szerek; vannak olly szerek, mellyek a hőséget gátolják; meg ismét mellyek ismét a tisztalanságot kiűzik a bőr felső részére, vannak mellyek a beleket és gyöngült tagokat erősítik; mellyek vizelre hajtának; a testbe fészkel férgeket megölik; a csipőséget megváltoztatják, vagy bébenyolítják, úgy hogy minden fájdalom nélkül elmegy a testből, vannak szerek mellyek oszlatnak és lágyítanak, mellyek gyógyítanak és a fenét akadályoztatják, vagy a vérfolyást megállítják.

Ezen természetes szerekből kell tehát az orvosnak olly szereket kikeresni, mellyeket a környüállások kívánnak, 's okos megkülömböztetéssel kell a természetet segíteni.

9) Vannak sok olly esetek hol maga a természet kimutatja mint kellessék gyógyítani. P. o. valamely állat hasmenésbe esik, ez sokszor annak jele lehet, hogy az által testét minden tisztalanságoctól ki akarja tisztítani a természet, és így ilyenkor nines az orvos-

nak más dolga mint a természet munkálódását előmozdítani.

10) Most kimutatjuk majd az orvosszereknek munkálódásait, mellyekkel a betegségeknel befolyunk.

11) Az orvosárok mennyisége az egész könnyben vén marhára van számlálva. Az ifjabb marhának korához kell alkalmaztatni az orvos szerek mennyiségét.

Deinde de officio

[Faint, mostly illegible text in Latin script, likely bleed-through from the reverse side of the page. Some words like "officio" and "deinde" are visible.]

Az orvos szerek Lajstroma.

I. Hashajtó szerek.

A hashajtó szerek által a testben lévő tisztátalanságok kivitetnek. Hashajtó ereje van a következők szereknek:

1) Készített Borkő (präparirter Weinstein) minden órában vízben felolvasztva négy latot kell adni, mindaddig míg nem munkálódik.

2) Csudasó, minden órában vízben feleresztve 2, 3 — 4 latot lehet hashajtásig adni. Vagy egyszerre 12 — 16 latot. Ez a két hashajtó szer egyszer'smind hűvösítő.

3) Jalapa por 2 lat, csudasó 4 lat.

4) Aloe 2 lat, csudasó 4, 6, egész 8 latig.

5) Aloe 4 lat.

6) Porrá tört mustar-levell mézzel keverve 4 lat, csudasó vízben feleresz 2 — 4 latig.

7) Porrá tört haró répát mézzel vegyítve 2 — 4 latot,

8) Porrá tört Rhabarbarát vízzel vegyítve 2 — 4 latot. Ezt az orvos szert leginkább használni, ha az állatnak hasmenése van.

9) Hashajtó szernek lehet tekinteni ha egy pintnyi lenmagolajt önt az ember az állatba, ez által a belek meglágyítanak 's dugulásoknál a gantéj könnyebben megy ki. Azomban csínyán kell az olajadással bánni, mert azután sokszor ha az állatok az orvoság szükséges, ez nem teszi a kívánt munkálódást, mivel a beleket a zsír ellepte.

A gyomornak 's beleknek saját mozgások vannak, mely által az eledel a saját útján himegy. A hashajtó szerek ezt a mozgást izgató ereik által elősegítik; úgy pedig ha a hashajtó szerek a zsíradékok által bekennetnek, nem munkálódhatnak a belek.

Szint az az eset, ha sok nyál van a belekben vagy gyomorban. Az ily esetben felette jó, ha a haromnak az ember 4 lat borkövet ad vízben felolvasztva este, 's azután csak reggel a hashajtó szert.

A borkő felolvasztja a nyálát, mely azután könnyen elmegy. Mindazonáltal ha a hashajtó szerek hat óra múlva nem következnek ganczás, tehát még egyszer be kell neki adni.

II. Hűsítő szerek.

Ezek a szerek eltávolítják a felhevülést 's a hőséget, megcsillapítják a vérnek forrását, eloltják a szomjúságot, mely a for-

róság természetes következtése, megállítják a' hideglelést, 's ellenálnak a' gyuladásnak és rothadásnak.

Hészített Borhő, a' őpőszall (o)
Ezet, 1 1/2 mázsa-mennyi ivadag van
Salétrom, a' 1/2 mázsa 's 1/2 mázsa 's 1/2 mázsa

Káposzta lév, aludt tej, sóska-gyökér és level, Puskapor, lenmag, bodza liktáriumok, tölkmag vízzel, salétrom spiritus, kénhő spiritus, vitriol spiritus. Ezekből a' szerekből lehet hűtő porrokat, és hűtő főzeteket csinálni p. o.

Vegyél két lat tiszta salétromot, egy itze savanyú káposzta levét add hé a' marhának, többször 's ha' szükséges. Vagy

Vegy két lat Salétromot 's keverd egy itze aludt tejbe.

Vagy vegyen a' gazda 9 lat Salétromot és négy lat Salmiakot, 's ebből napjában háromszor kell beadni, egyszerre két latot. Vagy

Vegy 1 pint borecztet, 1 pint savanyú káposzta levét, vagy savót, 2 lat salétromot 1 mázsa-nyi lenmagot, melyet előbb a' vízben kell megtörni, mind ezekhez egy kanál-nyi bodza liktáriumot, 's ezt annyiszor kell az állatnak beadni, a' mennyiszert szükségesnek találtatik.

Vitriol, Bűdöskő és Salétrom spiritusokat ollyankor kell beadni, mikor az ember a' belső részek rothadásától fél, vagy ha az inak ellankadtak.

Ollykor az ilyen spiritusból két latot kell venni, 's ezt 4 itze vízbe kell csöpögtetni,

's hozzá egypár kalán bodza liktáriumot vegyíteni, 's napjába többször kell belőle az állatnak adni.

Hogy ha az illy hűtő egyveléknél egyszer'smind a' hasra is kell munkálódnia, tehát lehet hajtó szereket hozzá tenni, 's erre leginkább alkalmasok a' csudasó, mert egyszer'smind hűt is. Lásd a' 44 szám alatt a' gyuladásról 's a' XII alatt, a' rothadás ellen való orvoságotat.

III. Fájdalom és görescsillapítók, ton- pitók és álomszerzők.

Opium, Theriak, és Sydenham fájdalom-
csillapító csöppjei.

Ha az állat nagy fájdalmakat szenved beleiben, tehát a' többi orvosszerekhez fájdalom-
enyhitőket is lehet tenni. Vagy minden más orvos szer helyet lehet egynchány lat Theriakot vegyíteni.

IV. Izzasztó 's a' külsőre munkálódó szerek.

Az illy szereket ollykor használja az Orvos ha a' test' gözölgése megakadályoztatott, 's ezek által ismét helyreállítani iparkodik az ember, szintén hogy ha a' beleknél belső csipős nedvességeit a' bőr felső részére akarja az ember hajtani. Makacs betegségeknel, az illy szerek által sok mérget ki lehet hajtani.

ni, 's ezeket akkor még bátorosabban lehet használni, ha a természet magától indúl izzadásra, 's mint egy út mutat a tisztátlanságok kiirtására.

Az ember gyakorlta maga érzi mennyi enyhületet szerez nekie az izzadás, hanem azt a kellemetlenséget alkalmatlanságot is tapasztalja, hogy ha magát átáljában izzadásba akarja hozni.

Ezen környülményekben a közép étton kell maradni, ha csak a bajt nagyobbítani nem akarjuk.

Az izzasztó orvosszerek a következendők.

Bodzavirág, büdöskővirág, kánfor, The-riak, üröm, encziangyökér, angelikagyökér, szarvas szarv spiritus, fenyőmag, bor, fokhagyma, kéménypiszok, piskolcz büdöskő, röpülő salmiakso, p. o.

Vegyél hét maroknyi Bodzavirágot, egy maroknyi encziangyökérport (ezer jó fü tarnics földpepü) lisztet 's 4 kalan fenyőmagot, mind ezekhez a környüállásokhoz képest lehet egy lat büdöskő virágot venni.

A büdöskő virágot különösen lehet ajánlani a kör persegések ellen.

Kánfort más gyógyító szerekkel vegyítve mindenkor csak 2 — 3 quentnyit lehet adni szarvas szarv spiritust 1 — 2 latot.

A gyökereket fenyőmag liktáriumba kell keverni, azomban maga ez a fenyőmag liktárium is elég az izzasztásra, jobban munká-

lódik még hogy ha az ember szarvas szarv spiritust kever hozzá.

Az izzasztó szerek közé lehet számlálni az örvény gyökeret is.

V. Gyomorerősítő 's szélhajtó szerek.

Az állatoknak gyomra 's bele gyakran olly igen litágúltak és elgyöngülték, hogy az edeleket illendően meg nem emészthették, innét származott a hasnak felpuffadása. Ezen rossz ellen a következő szerek használnak:

Az tarnicsgyökér (Enczián) gyömbér, kalmusz nád, babér, fenyőmag, üröm, szekfü virág, fodormenta.

Ezeket a szereket illy módon lehet használni:

Tarnicsgyökér lisztet 6 latot,
Babért 2 latot,
Gyömbért 4 latot,
Fenyőmagot 6 latot

Ürömet 4 latot, mindenikből lisztéppel v. fenyőmag liktáriummal 9 golyóbist kell csinálni, 's napjában 3 kell beadni a marhának. Ezt a mennyiséget lehet szaporítani vagy kevesíteni, a' mint t. i. az állat állapotja kívánja.

VI. Vizelleltre hajtó szerek.

Ezek egyszer'smind hütének is 's vizelleltre is hajtának.

Salétrom, csudasó, borkő 's vízbe tört tökmag és lenmag, ide tartoznak a' spárgagyökér, petrezselyemmag és gyökér, nem különben a' fenyőmag.

Ezeknél jobban hajtának a' következendők: zellergyökér és mag, vereshagyma, retek, tormá, szappan, terpentín, hamuszír, a' pinczebogar, másként százlábú bogár.

Vizellethajtó orvoságot e' képen lehet készíteni.

Egy font kifejtett tökmagot, és Egy fél font lenmagot, törj egy itzso vízben kásával, szüzd át, 's vess hozzá négy lat tiszta Salétromot. A' takarmány közé lehet petrezselymet keverni, szintén spárgagyökereket és tört fenyőmagot.

Ennél erősebb szer ez: 2 lat terpentint tojás sárgájával keverni, 's hozzá 2 kvintnyi porrá tört tengeri csillát, (hagymát) kell tenni, mind ebből golyókat kell csinálni 's úgy beadni a' marháának.

Vagy: 2 fekete retek, 3 hagymát.

2 Gyökér tormát, együtt megtörni, szappannal összekeverni 's úgy beadni. Azonban a' vizelrethajtó szerek beadásával igen csinnyán kell bánni.

Mert hogy ha a' vizelleti edényeket nyál lepte el, vagy ha kő van bennök, 's a' vizellet a' maga útján nem mehet, akkor a' hajt nagyobbítjuk, ha a' vizelletet orvos szerekkel akarjuk hajtani.

Azért mindenkor tanácsosabb, előbb kly-

styélekhez folyamodni. E' végre vegyen az orvos meszes vizet, vakarjon egy kis szappant belé, 's ebből fecskendezzen egy keveset az állat méhébe vagy csővébe. Az is jó ha az ember a' segg, véghurkáján szappanvíz klystyélt ad; Ollykor a' ganéjolás kőzbe többnyire vizelleni is szokott az állat.

VII. Orvosszerek a' fővény és kő

ellen. Mind azokat a' szereket melyeket a' VI. szám alatt előhoytunk a' kő 's fővény ellen is lehet használni. De hogy ha az orvos a' követ szertézúzni vagy felolvasztani akarja, akkor e' következő gyógyító szereket kell használni:

Meszes vizet Szappant Fanyal kukoőzát (Bärentraube) illy mértékben

Egy font fehér szappant, és fél font fanyal kukoőzsa levelet, ebből 56 golyót kell csinálni, 's belöle mindennap 9 kell beadni. Vagy

Egy itzse meszes vizet egy ioze édes tejfel keverve. Vagy végtére egy fél font fanyal kukoőzsa levelet mézet, terpentint, salétromot és csudasót, mindenikből külön külön 4 latot, mind ebből édes fagyökérral 16 golyót kell készíteni,

's minden nap reggel 's este egyet, egyet kell beadni.

VIII. Giliszták ellen való szerek.

A' giliszták az édeset szeretik és kerülők a' keserűt. Minden férgeknek, legbiztosabb halálára szolgál a' kényeső, 's mind az a' mit belőle készítenek.

Azonban nem elég egyedül a' férgeket megölni, hanem mind őket, mind azt a' nyálat a' mellybe tartózkodnak, ki kell a' testből hajtani. E' célhoz jutunk kényeső 's keserű szerek által, azután a' nyálat kihajthatni hashajtó szerek által, de sőt kell hozzájok vegyíteniük.

Lehet egyszer'smind a' hashajtó orvoságha férgek, giliszták ellen való szereket vegyíteni.

Ide több szereket iktatunk a' giliszták ellen; hogy annál könnyebb legyen a' választás. Legjobb az illy giliszták ellen való szereket hold fogytában beadni, mert sokkal nehezebb őket elűzni mint sem gondolnánk.

1) Törj tarnics gyökeret, örömmel, vagdaj apróra fokhagymát, vegyél egy pár lat czitvomagot (Wurmsaamen), 's egy pár maroknyi sót, mind ezt meg kell nedvesíteni, jól összekeverni, 's az állat élébe tenni, hogy belőle nyálhasson.

Ugyan akkor lehet az állatnak hashajtó szert adni, 2 lat aloeból és 4 lat csudából készítve.

Egy óra mulva lehet melegített édes tejből klistyelt adni, mivel tehát a' giliszták felülről keserűt találnak, a' mit nem szenvedhetnek, alútra vonódnak, a' tej felé, 's innét a' hashajtó szer magával ragadja.

2) Egymásután néhány napig konyhasót kell adni a' marhának, mind italában, mind eledelében. Ezután vegyen az orvos fényes kémény kormot, törje porrá, 's minden 5 órában adjon az állatnak 1 latot liszippéppel.

'S közben addig kell hajtó szereket adni, mig az egész giliszta fészek el nem pusztúl. Az említett kémény kormot, a' legjobb szerek közé számlálják a' giliszták ellen.

3) Végy 6 lat czitvor magot,
4 lat tarnics gyökeret,
4 lat fokhagymát,
4 lat Aloet,
12 lat csudasót,

mind ezt porrá kell törni kovással liktáriumá csinálni 's új holddal három nap alatt be kell adni.

4) Vagy 4 lat Jalapa port,
10 lat csudasót,
3 lat ördög szart,
4 lat czitvor magot,

szintén kovással liktáriumá csinálod és három nap alatt beadod.

5) Vehetsz 5 lat Aloet,
2 lat hamuzsirt,
4 lat gyömbért,
2) lat kényesőt hüdöskövel

felkeverve, csinálj belőle golyókat kovással,

de úgy hogy három kvinthyinél többet ne nyomjon egy, 's adj reggel és este egyet egyet.

6) 4 lat Aloe,

1 lat asványos Aethiopsot egybe kell keverni 's néhány napig egymás után beadni.

7) Aztass 2 lat asvány safrányt 1 itszeborba, 's add egynehány napig az állatnak.

8) Vess vízbe kényesöt, 's forrald-fel 's ezt a vizet kell adni inni, ezen víz mellett más szereket is lehet használni.

IX. Nyál bonyolító szerek.

Főtt lenmag nyálka, továbbá főtt árpa nyálka, bir'salmamag nyálka, cseresznye mézga, édes gyökér, lenmag olaj, fa olaj, édes tej, és fejrémálva gyökér.

Ezekből e' szerekből mindenkor lehet az állatnak adni, ha beleiben erős csipősség legyen, melly nekie fájdalmakat okoz. Ha az állat valamikép méréghez jutott volna, tehát böven kell nekie adni, hogy a' mérget hamar hebonyoltsa 's munkálódását akadályoztassa. Ha a' mérég a' bélnek hajléasaiba vette magát, akkor már az orvosnak kevés reménysége lehet a' kigyógyításhoz.

X. A' savanyúságot vagy a' vér éles- séget emésztő szerek.

Hamuzsír, osztrigateknyő, tojásbéj, csiga ház, rákszem, kréta, Magnesia. Ezek azok a' szerek, a' mellyek a' vér savanyúsá- gát magokba szívják vagy megváltoztatják. A' szopó borjainak hamar megsavanyodik a' gyomrok, mivel egyedül téjjel élnek. Ezek- ből a' fennemlített szerekből valamelyiket lisztpépbe kell jól megtörve keverni, 's azon- nal megszűnik a' savanyúság. A' nagyobb mar- hának is hasznára lehet az illy szer, ha va- lami savanyúságot vesz észre nála az ember.

XI. Felolvasztó szerek köhögésnél, tüdő vagy mejbetegségeknel.

Hütle felolvasztók a' következők: ké- szített borkő, méz, salétrom, csudasó, sal- miak, éretlen fűmag, fiatalfű.

Hevitők, ingerlők és felolvasztók egy- szer'smind ezek: Hagyma, csilla vagy tenge- ri hagyma, retek, torma, fokhagyma, amo- niak mézga (Gummi amoniacum) ördög-szar, myrha, piskolcz, piskolczkénkö, terpetin- olaj, bűdöskő balsam, szarvas szarv spiritus, Salmiak spiritus, bűdöskő, bűdöskő virág, örvénygyökér, kert zsásza, néhol rezsuka, bürök, vadmustár, anismag.

Ezekből a' szerekből illy módon kell or- voságot készíteni:

li a napra, vagy melegre hagyázzon egynehány napig, 's ezután mindennap egy egy mésszelety kell az állatnak beadni, a' borból, ha pedig a' bor lefogyott, újra kell azon anyará tölteni. Vagy

Mindennap lehet másfél lat vasport 2 lat porrá tört tarnics gyökeret 's keverd össze lisztpeppel vagy mézzel 's add be.

Ezeket a' szereket kívül erősitenek még c' következendők: úgymint, bor, pálinka, üröm, ruta, tarnics gyöker, cserfahéj, ezer jó fű, vaspor mézzel, szagosfüvek, és fűszerek.

XIV. Külső gyógyító szerek, lohasztásra, 's lágyításra.

Sebeket és daganatokat nem' olly' számosan találtnak a' szarvas marhánál, mint a' lovalnál, mind' el' mellett feljegyezzük itt mind azokat a' szereket, mellyeket előfordúlható bajoknak használni lehet.

a) Hamarjában támadt sebet, legyen az metszés, mellyen a' hús nincs szagatva, vagy zúzva, igen könnyű meggyógyítani. Ha a' sebbe valamiképen szőr vagy ezekhez hasonló tisztátalanságok jutottak volna, azokat el kell távoztatni, 's a' sebet pálinkával 's pedig erőssel jól kimosni.

Az illy tiszta sebet legkönnyebb pálinkával, vízzel, vagy sós vízzel begyógyítani. Azért igen jó teszen az orvos ha tőpett gyolcs szálakat rak a' sebre 's azt nedvesíti.

b) Egy olly sebbel mellynél a' hús meg

van szagatva, vagy zúzás törődés van, egészen másképen kell bántni. A' szagatott tőpett hús soha se forr a' többi hússal össze, hanem az egészséges hústól el kell azt különözni gyűlés által.

Igen hasznos e' végre a' 8 szám alatt kijegyzett oszlató kenyőcs.

A' sérelmet megnedvesíthetni Goulardnak vizével; szappan spiritussal, meszes vízzel, kánforspiritussal vagy kékvízzel.

c) Ha az erekig, úgy hogy ezeket látni lehetne, terjedné a' sérelem, egyedül balzsami szereket, 's semmi kövéret, semmi zsiradékot ne használj p. o. Peruvia balzsamot, terpentintinktúrát, myrha vagy aloetincturát.

d) Mérges sebeket, harapásokat vagy veszett állatok által ejtett sebeket, nem lehet máskint gyógyítani, mintha az ember az ép hűsigit kímetszi a' sérelmet, és só spiritussal beköti, előbb azonban a' sebből jó ki kell a' vért folytatni.

e) Az elhagyott tisztátalan sebeknél és daganatoknál, mindenek előtt a' sérelemnek kitisztításáról gondolkozni 's a' daganatokat eloszlatni kell, 's ha azonnal nem lehet lelohasztani, meg kell érlelni, 's arra iparkodni hogy meggyűljenek.

Az illy sebeknél is mindenképen kerülni kell a' zsiradékos kenyőcsöket, mert ezek inkább ártalmasok, mint hasznosok.

Átaljában pedig minden gazdának nem győzzük eleget ajánlani ezen czikkelynek gyakori elolvasását, hogy a' külső sérelmek' or-

voslásánál bizonyos készséget 's ügyeséget nyerjen, úgy sok rossznak csekély fáradsággal elejét fogja venni tudni. A költségek kisebbítése miatt azokat a szereket jegyezzük ide, mellyeket kiki maga készíthet.

1ször Sóvíz.

Annyi söt vet az ember a vízbe, a mennyit a víz felolvaszthat. Ha kelletlenül több söt vet az ember a vízbe, olvadatlan száll az edénynek aljára. Ehhez egy harmad vagy negyed résznyi borecetet önt az ember, s minden esetre egy kis pálinkát is. — Ezt a sóvizet igen jó sikerrel használhatja az ember friss sebeknél, ficzamításoknál, törődéseknél.

2ször Óneczet (Blepeffia)

Egy fél font ezüsttájtéko kell venni, ezt üvegebe vetvén egy pint borecetet reá önteni, 's nyolcz napig a napra vagy a kementze mellett, vagy más meleg helyen tartani.

Ebből az óneczetből azután végy egy latot, keverj hozzá 2 lat erős pálinkát vagy égett bort, 's 2 font tisztavizet — 's ezen keverék az úgy nevezett sebviz, vagy Goulard vize, mellyet minden gyuladásoknál, törődéseknél, 's daganatoknál használni lehet.

3ször Óneczet kenyőcs.

A főt leírt óneczetből kell venni egy keveset 's belé lennag olajt kell önteni 's jól

felkeverni, ebből fehér kenyőcs lesz. Mellyet hasadásoknál vagy daganatoknál jó előmenettel lehet használni.

4ször Szappanspiritus.

Végy 8 lat száraz Velencei vagy Debreczeni szappant, vakard apróra, 's tedd egy icze pálinkába, keverj hozzá 2 vagy 3 lat borkó söt, vagy hamuszirt, hadd 24 óráig meleg helyen, 's rázogatd egynehányszor ezen időközben, 's ha a spiritus kitisztult 's a szappan felolvadt, más üvegebe kell lehúzni, 's az előforduló szükségre eltenni.

Ez a szappanspiritus eloszlatja a daganatokat, minekelőtte felpattannának, távoztatja a fenét, 's igen hasznos minden sebeknél 's ficzamításoknál.

5. Meszesvíz a mellyet mind belső mind külsőképen használni lehet.

Ehhez egy font olatlan meszet kell venni, reá öt font vizet önteni, 's egy éjjelen át rajta hagyni. Azt a bort, mellyet reggel rajta talál az ember, el kell vetni, a vízzel azomban a borításra való rongyokat kell nedvesíteni, ez a víz eloltja a forróságot és gátolja a fenét.

Ha a meszesvizet belsőképen, p. o. a kö vagy fővény ellen akarja az ember használni, tehát egy itse meszesvízhez egy meszeszely édes tejet kell vegyíteni.

Őszor Kánforspiritus.

Vegyél három font kánfort, olvaszd fel egy itsze erős pálinkába, dugd be, és tedd el használasra.

Ez a spiritus erősen oszlató 's minden nyomásoknál, kificzamodásoknál és ehez hasonló állapotban lehet használni.

7szer A' kékvíz.

Vegyél négy lat salamiát, 3 árpa szem nehézségű kánfort, 10 lat desztillált krispányt dörzsöld össze égett borban, önts reá égett bort, vagy igen erős pálinkát, 's ha mind ez felolvadt, szürd által itatós papirosan, 's vegyíts hozzá a 7dik szám alatt lévő meszes vízből egy itszét, 's azután tedd el jól bekötött üvegebe.

Ez a lék víz mind az állatnak mind az embernek hasznos sok gonosz sérelmeknél, 's minden házi gazdának ajánlható. Ezt a vizet jó kimenettel használni lehet szemhálygok meggyógyítására, ha az ember a szemet egy tollúcskával megkenegeti.

8szor Oszlató kenyőcs.

vagy is olly kenyőcs mely a' sebnek gytlését előmozdítja 's föltartja.

Vegyél terpetint 's mézet, vagy terpetint és tojás sárgáját, mind a kettőből egy formán, keverd jól össze, 's kend meg a he-

lyet vele. Ha ezt a kenyőcsöt még erősebbnek kívánád, kevezd hozzá krispányt, vagy vedd az egyiptomi balsámot.

ger Terpetintinktúra.

Ennek is igen nagyon gyógyító ereje van, 's a' vad 's rothadt húst elnyomja, 's e' következendőképen kell készíteni.

Vegyél hozzá 8 lat terpetin olajt 's keverj belé egy itsze pálinkát, Locsold meg vele a' rongyot vagy a' tépdelt gyolcsot, 's tedd a' sebre.

Ezek a' fölfordott szerek azok, melyeket a' falusi gazda ha akar maga készíthet, most már ezekenek a' szereiknek munkálódását és hasznát adom elé, hogy kiküldje, miként és mikor kellessék hozzájuk folyamodni.

10. Gyógyító szerek.

A' gyógyító szerek közé lehet számlálni a' következendőket: sós víz, eczet, vizellet, szappanspiritus, viasz, gyánta, melegbőr, ónczet, vagy Goulard vize, myrha, aloe, 's ezekből készített tinktura, tömjény, máslix, terpetin 's a' t.

11. Oszlató szerek.

Üröm, salamia, rozmarin, majoránna, rózsalevelek, zsálya, bódzavirág, izsóp, szekfű virág, méhfű, sáfrán, kánforspiritus, vitriol, egérfa levél, bablevél, czékla levél, bor-

eczet, bor, égeubor, szappan, minium szappanspiritus, kakukkfű, s a' t.

Külső daganatok, vagy kezdő domborodások eloszlatására, a' fenn említett füvekből kell borogatásokra választani.

Vegyél p. o. egy maroknyi egérfá levelet, főzd meg egy itsze eczetben, locsolj meg ezzel valami rongyocskát, rakd a' daganatra, s a' levelekből is tehetsz reá.

Vagy vegyél: ürömöt, rutát, zsályát, cserlisztet, mindenikeből egy egy maroknyit, zöldvitríolt négy látot, két lát önczukrot, s főzd meg két itsze eczetben. Ez a' borogató szer, erősítő s oszlató is.

Száraz borogatásra a' következőket lehet használni, két lát szagos füvetek, s két árpaszemnyi kánfort, tedd mind ezt egy zacskóba, s rakd légy melegen a' daganatra.

Hogy ha nem lehet a' daganatra borogatásokat tenni, tehát legjobb a' daganatot szappanspiritussal, vagy önczettel bekenni. Jó is hasznos még a' meszesvíz, vagy ha egy itsze eczetbe 3 lat Salamiát felolvasztasz.

Vagy vegyél 4 tojás fejejét, egy árpa szemnyi nehézségű safránt, 2 lat önczetet, 1 lat lenmagolajt, egy fél lat Salamiát, egy lat szappant, keverd mind ezt jól össze, s ferd bé a' sérelmet. Vagy

Vegyél fél font lenmagolajt, 1 lat Salamiaspiritust, 1 lat kánforspiritust, keverj hozzá 1 lat önczetet, s kend bé vele szorgalmasan a' sérelmet, s kösd mindig melegbe.

12. *Lágyító erejűk a' következők szernek vagon.*

Lenmag téjbe főzve, fehér kenyér szinte téjbe áztatva, foenum Graecum, Szelisvirág, Lenmagolaj, ölkőrfark kőri virág, bodza virág, bürök flastrom, mályvalevél, kölöhere, kárarépa zöldjébe felmetszve, kovás, mustármag liszt, ammoniak gummi, körösbögár s a' t.

Két maroknyi bürök füvet egy itsze vízben megfőzvé, borongasd a' sérelemre, s locsolgasd meg gyakorta.

Ha valamely sérelmet nem lehet eloszlatni, meglágyításán kell munkálodnunk, s azon iparkodnunk hogy meggyűljék. Ezen czél elérésére a' fenn említett szerekből valamelyiket kell választani p. o. lenmagot kell megfőzni s apróra vagdalt hagymát téjjel kásvá csinálót egy pár kalán olajt hozzá öntvé, a' sérelemre rakni. Végre sült hagymát kell felrakni. Hogy ha a' daganát egészen meglágyult, még kell nyitni, vagy magától felfakadni hagyni, s azután oszlató kenyőccsel meggyógyíthatni.

Ha a' borogatásokat nem lehet jó alkalmaztatni, akkor kenyőcsüt kell készíteni, egy fél font disznósírt verén belé, 2 lat porrá tört üröm levelet kell tenni s 2 lat Salamiát, mind ezt jól összekevervén szorgalmasan kell a' sérelemre rakni.

Vagy vegyél bürök, vagy mellilot flastromot, althea zsírt, s keverj hozzá lenmagolajt

még kenyőcsé válik, azután kend bé vele a daganatot, de mindenkor szorgalmasan békösd.

13. Sebészárító szerek a következendők.

Görög czeruza, görög czeruza flastrom, mastix, ezüst hab, óneczet, myrha, tutia, tapló, égett bor, faliszet,

Ha valamely sérelem nem mély, ép a hús körülé, s még is folyik, tehát ki kell szárítani, s azon iparkodni hogy összeforjon. E' végre a' felhordott szerekből kell egyet választani s a' sebre szárazon szórni.

Vagy vegyél egyformán óneczetet és pálinkát, öntsd tépett vászonra s rakd a' sebre.

14. Edző szerek a következendők.

Lágyan edzők: fehér czukor, timsó, körsőbogár por,

Erősebbek: krispány, óltatlan meszet.

Még erősebbek: fejer praecipitatum, sublimatum, ipokolló, vitriol olaj, választó víz.

Ezeket a' szereket a' vadhús' eltávolítására lehet s kell használni, vagy mesterséges daganat formálására.

15. Vérfolyást csillapító szerek.

Ha erek vannak megsértve, tehát iparkodni kell jó békötnei, vagy erősen megszeríteni.

Ezen czélra a' következő szereket lehet használni:

Taplót, timsót, vitriolt, mely a' levegőn szétesett, a' timsót s vitriolt össze kell keverni s a' sebre hinteni. Spiritusvini rectificatissimus is megállítja a' vért; mert az edényeket összehúzza. A' legnagyobb szűlségben tüzes vasat lehet venni, s ezzel a' sebet érinteni.

16. A külső fenét akadályoztató szerek.

Meszesvíz, terpetinolaj, égettbor, salamiasó, spiritus, kánfor, timsó, vitriol, savanyú szerek, üröm, ruta s több ehhez hasonló.

Például vegyél egy fertály font óltatlan meszetet.

2 maroknyi ürömöt,

1 maroknyi rutát,

Földmeg lét itse vízben, szürd le s keverj hozzá egy messzely kánforspiritust, s mosd meg vele a' sérelmet.

Vagy egy messzely vízbe csöpögless lét lat vitriololajt, azután vegyits hozzá még egy itse pálinkát s használd a' sebre.

Vagy vegyél nyolez lat sóspiritust s egy messzely vizet, ha azonban a' baj hatalmasan kezd terjedezni, tehát legjobb a' tiszta só spiritus.

Balszam gyanánt lehet használni: terpetinolajt két latot, Peruviai balszamat 2 la-

tot, kánfort 1 latot, porrá tört myrhát fél latot 's mind ezt jól össze kell keverni.

17. *Szerek mellyek valamelly tisztátalan sebet kútszttanak.*

Ha a sebből véres, vizes hüdös nedvéség folyik tehát tisztátalan, 's meg nem gyógyul. Az illy seb körül békötésekor mulattak el valamit, vagy szőr, fa, csont, üveg, vas, vagy más valami jött belé, vagy már a fene esett belé. Az illy esetekben minden idegen testeket ki kell venni, 's a sérelmet kútszttani. A következők szerek lehet olyanok használni ha az úgy nevezett sebvíz sztvárog.

Nádméz, méz, myrha, aloé, terpetin, minden balzsam, égett bor, só, kéménymócsok, Salamia, hűgy, üröm, ruta, bürök, diófa levél, meszesvíz.

Vegyél 2 lat Peruvia balzsamot, 4 lat Yelencei terpetinolajt, 1 lat hagymát, 2 lat salamiat, 1 lat myrhát, kenj meg ezzel tépett gyölcsöt, 's tégy napjába kétszer a sebre beléle.

18. *Ha pondrök vannak a sebbe.*

Tehát két lat porrá tört dohánylevelet vegyél, 1 lat Salamiat, és négy lat terpetint. És keverd jól össze.

19. *Valami tisztátalan sebek kimosására.*

Vegyél 4 lat dohánylevelet, 4 lat sót és földmeg egy itsze vízben, zsiros kenyőcsök az sebekre ártalmasok.

20. *Tisztátalan sebekre való befecskendezésre.*

Vegy egy árszemnyi nehézségű sублиmátumot 's egy messzely égett bort.

21. *Flastrom.*

Flastromot legtöbbnyire horiték gyanánt használni, hogy a levegő ne hathasson a sebre. Régi flastromok és aras kenyőcsök nem használhatók, azért mindenkor frisseket kell venni.

Diachil flastromot ragasztó flastrom gyanánt lehet használni, 's tépett vászonra is lehet rakni, hogy le ne essék.

A Diachil flastrom Gummival, vagy a bürök flastrom előmozdítja a gyüllést, 's cioszlatja. Szurok és viasz egyé olvasztva hasonló szolgálatot tesznek.

A minium flastrom és a Görög czeruza flastrom, száritanak és hűtenek.

Minden flastromból lehet kenyőcsöt készíteni, ha hozzá olajt kever az ember.

22. *Erekre 's inakra való kenyőcsők.*

Kifűzamadásoknál, rozslépéseknél 's ezekben hasonló eseteknél lásd a 34 's 55 számokat, a' hol több szerek fordulnak ezek ellen fel.

XV. A' klystyélékről.

Minden klystyélt egy legalább egy iczés fecskendezőből lágy melegen kell adni.

1. *Hőzönseges klystyél.*

Vegyél melegvizet, egy pár kalán lenmag olajt, 's vakarj belé egy darab szappant.

2. *Ingerlő 's egyszerű smind lágyító klystyél.*

Ehhez fris húgyot kell venni. Vagy két lat dohányt meg kell egy itsze vízben főzni, 's egy kalán sőt 's két lat szappant hozzátenni. Mennél több szappan használtatik, annál ingerlőbb.

Vagy vegyél két lat mustárlevelet, főzd meg egy itsze vízben, szürd le 's tégy hozzá 4 lat Glaubersót 's hadd benne fölolvadni.

3. *Hűtő klystyél.*

Erre egy itsze savanyúkáposzta levelet kell fordítani, vagy fris turo vagy tarhó vizet, 's hozzá 2 kalán mézet kell vegyíteni.

szőlő az árpa, ha mind addig főzöd míg felpattog, 's azután keverj a borlővet levébe.

4. *Hűtő klystyél melly egyszerű smind minden csípőseget bebonyolít.*

Vegy egy maroknyi szejkü virágot, 4 lat szappant, egy maroknyi ürmöt, főzd meg egy itsze vízbe 's szürd át.

4. *Fájdalmat szüntető klystyél.*

Ezt mályva levélből, sydenham fájdalom csillapító csőpjéből, opium 's Theriakból készíthetni p. o. főzz egy maroknyi korpát egy itsze vízben, 's keverj hozzá egy árszemnyi nehézségű mennyiséget Sydenhamnak fájdalomt szüntető csőpjéből.

6. *Giliszták ellen való klystyélek.*

Lásd a' 24 szám alatt való értekezést a' gilisztá nyavalyákról.

A' véghurkába lévő giliszták ellen e' következendő klystyélt lehet csinálni: egy maroknyi ürmöt 's egy lat holoquintát főzz hét itsze vízben, addig még felig bé fő, szürd ezután át, tégy hozzá egy messzely halzsirt és tégy hozzá három árszemnyi nehézségű sublimatumot.

7. *Erősítő klystyél.*

Főzz fris cserlisztet, 2 maroknyi ürmöt, egy negyed rész lat opiumot 's egy maroknyi tarnics gyökeret.

Ily klystyélt meggyöngült béleknél lehet használni. Ugyan ezt lehet használni a véghurka kidudorodásánál.

8. Összehúzó klystyelek.

Főzz meg egy maroknyi tormentilla gyökeret egy itnze vízben, szűrűd át 's fecskendezd a véghurkába.

Az Marha betegségekre alkalmazható szerek.

1. A' borjúk úgy nevezett szívürülése ellen.

Egy négy hetes borjúnak mellyet elszoktatsz 5 nap alatt másfél lat sárkányvért mézzel vegyítve kell adni, 's ezután nőni fog 's nem esik szívürülésben.

2. A' tehén tölgye' daganatja ellen.

Ha a' tehénnek megborjazása után igen megdagad a tölgye, tehát jó sörbe fel kell forralni tiszta búza korpát, ehhez egy kis friss vaját kell vetni, 's a' tehén tölgyét lágy melegen békenni.

Vagy főzz meg egy maroknyi egerfa levelet eczetben 's mosd ezzel a' tehénnek a' tölgyét.

Vagy forralj fel egerfa levelet, rutát, zsályát és ürmöt boreczetbe.

Vagy vedd egynehány tojának fejrét,

keverj hozzá sáfrányt és faolajt 's kend meg napjában egynehányszor a' tehén tölgyét.

Az is használ, ha a' tehén tölgyet többször fenyő maggal megfüstölgetik.

Jó az is, ha Görögczeruzát, miniumot, 's sertés zsirt összevegyitesz 's azzal kenéd bé a' tölgyet, de arra figyelmezz, hogy olyankor a' borjú meg ne nyalhassa, mivel a' minium ártalmára lenne.

Ha azomban a' baj nagyobb mértékben volna, annyira hogy gyuladástól lehetne tartani, akkor vegyél

- 4 tojás' fejejét,
- egy negyed rész lat sáfrányt,
- fél lat salamiat,
- 2 lat ónczetet,
- 1 lat lenmagolajt
- 1 lat szappant, keverd mind össze jól 's napjába háromszor vagy hatszor kend bé a' tölgyét.

Használják 's foganatosok még azon gyógyító szerek is, mellyeket a' XIVdik czikkelyben a' 11dik szám alatt, úgy mint oszlatókat említettem,

3. A' hasmenés 's vérhas ellen.

Hasmenés mind a' nagyobb mind a' kisebb marhánál gyakorta előfordul. A' has menés támadni szokott a' meghűléstől, megzabálástól, ha a' gyomor nem jól emészt, vagy ha benne meggyűlt a' tisztátalanság, 's olyankor ha szükséges a' természetnek segítségére kell lenni.

A' borjúknál a' hasmenés igen közönséges betegség. Támadni szokott vagy a' sok savanyúságtól mely a' gyomorban a' téjtől ered, vagy a' sok szopástól, 's így a' borjúknál mindenekelőtt a' következendő szereket lehet megpróbálni.

Törj porrá tojáshejat, vagy vegyél helyette magnésiat, 's keverd össze ugyan annyi gyömbérrrel, 's adj ezen keverékből, minden reggel és estve egy vagy két latot vízben.

Hogy ha ezekre a' szerekre meg nem szűnik a' hasfolyás tehát mindennap 1 vagy 1 és fél lat Rhebarbarát lehet adni, egy kevés tarnics gyökér lisztet kevervén hozzá.

Vagy vegyél egy pohár vizet habarj belé egy tojás sárgáját, 's keverj hozzá egy fél lat Rhebarbarát, 's add bé háromszorra, reggel délre este a' borjúnak.

Ha mind ezen gyöngébb szerek nem használnak, legiobb azon szerekhez folyamodni, a' mellyeket a' korosabb marha számára adunk elő.

Ha a' korosabb marha' ganéjolása nem valami különös bűdösségű, 's nem megy vele epe, nyál, vagy vér, tehát nem veszedelmes,

Olyankor a' természet maga magától a' tisztátalanságokat hordja ki, 's ezen munkálódásában nem kell háborítani azonnal. Ha a' hasfolyás néhány nap múlva meg nem szűnik, akkor a' tisztátalanságok' elmellőzésén 's a' gyomornak meglegetésén 's erősítésén kell

munkálodnunk. E' célhoz pedig bennünket a' következendő szerek fognak vezetni.

6 lat porrá tört tojáshéj,
6 lat tarnics gyökér liszt,
6 lat üröm,
4 lat Rhebarbara,

4 czikk fokhagyma. Keverd mind ezt jól össze, 's adj belőle mindennap háromszor a' marhának 2 kalánál, 's ezt folytasd egynehány napig.

Ha a' hasmenés egynehány nap múlva megszűnik meg akkor adj:

2 lat Rhebarbarát,
8 lat csudasót,
4 lat tarnics gyökérlisztet, mind egy-szerre.

Ha még ez sem használma, akkor már egészen el kell állítani, 's pedig ily módon,
— vegyél

1 messzely vörös bort vess belé gyömbért, 's add be.

Vagy adj fekete afonya bogoyót (Heidelbeere) 's száraz megtört vadkörtvélyt. Vörös boluszt, vagy megtört makkot vörös borban, jó 's hasznos az ily környülállásokban a' fűszerszámos borleves is.

Vagy főzz meg 6 maroknyi cziczikórot 4 itsze vízben, hadj belőle két itszét beforni, 's önts belé egy messzely bort, 's adj ebből de csak a' nagy marhának reggel esttel egy messzelyt.

Vagy önts egy pár lat terjéket borba 's

adj az állatnak ollyan vizet itálra, mellyben tüzes vasat hűtöttél.

Ha azonban a' hasfolyásnál a' ganéj hig, sárga, nyálkás, vagy véres, akkor ezt a' betegséget vérfolyásnak nevezik, 's ez döglesztővé válhat, hogy ha a' természetnek nem sietünk segítségére.

A' vérfolyásban a' környülállásokra figyelmeztvén e' következendő szereket lehet használni:

1szőr: Vegyél
4 lat bűdöskövirágot,
3 lat Arabiai mézgát (Gummit)
3 lat terjéket (Theriak)
3 lat terra sigillat,
4 lat Rhebarbarát,
3 lat örvénygyökeret,

mind ezt össze kell törni, 's belőle vízzel liktáriumot készíteni, 's adj belőle napjában háromszor mindenkor egy egy kalányit.

2szor: Vegyél két lat Vitriololajt, csöpögtess két pint vízbe, keverj hozzá 4 kalán mézet, 's adj napjában három messzelyt az állatnak, Ez a' keverék ellenáll a' rothadásnak.

3szor: Ugyan azon időben szorgalmasan kell klystyélezní. Egy messzely tejet kell venni 's egy fél font lenmagolajt, ehhez sydenham fájdalom csillapító csöppjeiből adj 30 csöppet, 's lágy melegen használd klystyélnék.

Vagy végy négy lat fejmálva gyökeret 's egy maroknyi lenmagot 's főzd három

messzely vízben, mind addig míg egy messzely befőtt, ezután egy fél messzely eczetet 's egy fél lat salétromot kell hozzá tenni 's átszűrven fordítsd lágy melegen klystyélre.

4szer: Vegyél 10 lat sárga fűzfakérget
3 lat kánfort,

törd mind ezt porrá 's adj bé napjában háromszor, mindig egy kalánnyit. Ez a szer ellenáll a rothadásnak.

5ször: Vegyél egy itsze alutt tejet,
2 lat salétromot,
1 lat salamiat,
1 lat bűdöskövirágot, mind ezt öszszekeverd helyesen 's add bé egyszerre.

6szor: Az itt előhozott szerek használása közben még az itt következendő orvos szereket is kell használni.

4 lat tarnics gyökér,
4 lat aloe,
fél lat kánfor vegyítve. Vagy

7szer: 4 lat tarnics gyökér,
2 lat aloe,
8 lat csudasó,
fél lat kánfor. Ezen erősítő hashajtó szerek magokkal viszik az epét.

8szor: A' mogyorófavirág, melyet az ember Martius hólnapban szedeget, 's korpával és sóval elébb porrá törvén vegyít, szintén igen hasznos.

9szer: Igen gyakran kell a' beteg állatot a' fen előhozott klystyéllel klystyelezni, mivel a' klystyél olajos 's nyálkás részei által a'

belelnek csipősége elborítatik, 's ez által az állatnak nagy könnyűség szerződik.

10szer: A' marhának ital gyanánt olly vizet kell adni, melyben lenmagot 's árpát forralt fel az ember, takarmány helyett pedig vízzel locsolt árpakorpát kell adni.

11szer: Szorgalmatosan kell az állatot vaklarni, melegen tartani, pokróczokkal betaklarni, 's az istállót gyakran kisöpörni, kifüstölni.

4. A' borjúk fejez ganéjolása ellen.

A' marhával a' 3dik szám alatt lévő rendszabások szerint kell bänni, 's ezen kívül egy fél lat tormentillaport kell beadni lenmag olajban.

5. Tetvek ellen.

Azt a' helyet hol a' tetvek tartózkodnak, terpetinolajjal, vagy erős eczettel melybe sótt kell felolvasztani, kell megmosni, vagy dohánylevelet kell megfőzni, 's ezen lével a' tetvek fészket megmosogatni. Portobák vízben megfőzve még hasznosabb.

Ha mind ezek a' szerek nem segítenek, tehat kényesőt egy babszem nagyságút kell venni, 's disznózsírral egy mozsárba mind addig dörgölni, még golyócskák nem maradnak belöle, ezután egy szij vagy posztó darabra kenj az ember, és a' marha nyakára köti.

6. A' Vervizellésről.

1) A' vervizellés valamely külső sére, lemtől származhat, ennekokáért, szorosán meg kell vizsgálni a' testet, hogy a' szerint a' mit tapasztalt az ember alkalmaztassa az orvoslást.

2) A' vervizellet származhat a' teljes vé-rűségtől vagy megmelegedéstől. Ezen eset-ben elegendő ha az állatnak eret vágna, 's naponként egy pár lat salétromot adnak sa-vanyúkáposzta lévben. Tudniillik egy itze savanyú káposztalevet kell venni, 's ebben egy vagy két lat salétromot kell felolvasztani, 's ezt a' folyadékot napjában kétszer vagy há-romszor önteni a' marhának torkába.

3) A' vervizellésnek oka lehet még az is; ha a' marha holmi csipős plántákat evett, ezen baj' elmellőzéseére eleséget és csipőssé-get hébonyolító szereket kell venni, úgy mint:

1 maroknyi lenmagot,

1 maroknyi mályvasajtocsakát,

2 lat cseresznye mézgát, vagy Arabiai gummit,

2 lat hamuszirt, mind ezt két messzely vízbe kell megfőzni, 's a' marhának lágy me-legen beadni. 'S ezt a' headát kétszer vagy háromszor napjában megtenni.

Gyakran az is elég a' meggyógyításra ha az ember egy maroknyi keményítőt igen rit-kára, hogy az állatnak undorodást ne okoz-zon, vízben felolvaszt. Ezt napjában kétszer háromszor kell megtenni, 's az állatnak más

ítalt nem adni, 's egyéb ételt sem adni száraz takarmánynál.

4) A' vervizellés még a' vese edények-nek elgyöngülésétől is jöhet, ezen esetben erősítő, összehúzó szereket kell-elővenni.

Erre igen alkalmas az olly víz a' melly-ben tűzes vasat hűtött egynehányszor az em-ber.

Továbbá használhat az ember eziczfark korót, tormentillát, cserkéreg, vagy cser-lisztet, mindenkől egy egy maroknyit főzzön két itze vízben, 's adjon belőle napjában 3 vagy négy messzelyt a' marhának. Gyakorta elég-séges a' cserkéreg 's tormentila főzetje.

5) Gyakran veszedelmes jelek mutatják magokat a' vervizellelnél, ha hogy az ember gyüladástól tartana, vegyen

1 lat salétromot,

3 lat tojás héjat, vagy pedig Magnesiat,

2 lat csudasót, mind ezt egy messzely vízbe vetvén jól összeleverje, 's hozzá még egy fél lat vitriololajt csöpögtessen.

Ezt a' folyadékot napjában kétszer vagy háromszor kell adni; egyszer'smind olyan-kor lehet a' marhának két hűtő klystyelyt ad-ni, 's e' végre a' 4 szám előadott klystyélt lehet használni.

Ezen szerek helyett lehet még a' követ-kezendő gyógyító módot is próbálni.

1 maroknyi lenmagot,

's egy fél maroknyi tökmagot, együtt ösz-szetörni kell, 's az ember két itze vízben ad-dig főzi míg nem nyálkásodik. Ezen nyálkás

nedveségből vegyen az orvosló egy messzelyt, 's vegyítsen hozzá:

- 1 lat salétromot,
- 1 lat fejár hamuzsirt,
- 2 kalán mézet, és

1 lat kánfospiritust, ebből a' vegyíték-ből napjában kétszer vagy háromszor kell adni.

6) Az eddig mondottakból világos, hogy a' vérvizelés okait tudnunk kell, ha gyógyítására az alkalmas szereket válasszuk. Ha még az okokat ki nem pbatolhattuk, tehát e' következendő szerrel kell próbát tenni.

8 lat terjéket

5 lat cseresznye mézgát vagy Arabiai gummit,

8 lat vörös Boluszt, más fél itsze vízben felolvaszt az ember, 's napjában háromszor adja ezt az italt a' marhának.

7. A' forróságban való hirtelen ivás következéseiről.

Hogy ezen veszedelmes bajt, melly magában csekélységnek látszik, az ember elhárítsa, vegyen

Másfél lat vörös boluszt, vagy az úgy nevezett terra sigillatából, ugyan annyit,

1 lat salétromot,

fél lat bűdöskövet,

1 lat babért, mind ezt apróra törvén egy evő kanálnyit, egy messzely boreczetbe 's ugyan annyi savanyú káposzta lévbe vegyít;

's egy pár óráig álni hagyván, este 's reggel önt az ember az állat torkába belőle.

Az illy természetű csekélyebb bajokat könnyen elűzheti az ember, ha bort és gyömbért vegyest ad, vagy eczetbe tört babért.

Makacs bajok azomban gyakorta megkívánják, hogy Grandikmagvat, egyet vagy kettőt készített 's porrá tört rákszemmel adjon bé az ember.

A' még itt felhordott szereknek is nagy és próbált befolyások van, úgymint:

fél lat bűdöskő,

1 lat salétrom,

1 maroknyi fenyőmag,

1 maroknyi tarnics gyökér, egy itsze

vízbe vettetik 's úgy beadattatik.

Vagy vegyél:

fél lat mithridatot,

1 kalán fenyőmag liktáriumot,

1 kalán bodza liktáriumot, 's vegyíts

hozzá 20 csöpp bűdöskő balzsamot, ebből napjában háromszor kell beadni. Lehet még az illy környülményekben azon gyógyító szert is használni, a' mellyet az 58 szám alatt felhozunk.

8. A' fogmozgás ellen.

Ha a' gazda ezen erőtlenséget észreveszi marhájánál, azonnal dörzsölje annak fogát kémény korommal, sóval 's tormentillaporal. Vagy ha hogy ez néhány nap múlva nem

használ foganatosan, folyamodjék e' következendő szerhez.

Egy quintnyi kánfort olvasszon fel pálinkában, öntsön hozzá egy quintnyi viotrit, 's töltsé vízbe. Mind ezt hogy jól összekeveredjék felrázogatni kell, 's ezzel kell a' marha innyet szorgalmatosan mosogatni.

Ha még a' most felhozott szer sem használna, akkor a' fogmozgás nem másnak, hanem a' barom belső hőségének esalhatlan jele. Olyankor egy maroknyi árpat 1 lat salétrommal kell megfőzni, savanyú káposzta lével vegyíteni, 's ezt messzelyenként addig adogatni míg a' beteg marha meggyógyul.

Ha az ilyen daganatok vagy kelések vannak, akkor egy pohár eczetet kell venni, egy kalán mézet belé keverni, 's gyakorta mosogatni vele a' marha' száját. Nézd meg a' hűtő szereket a' II dik szám alatt.

9. Az aranyérről.

Ez a' betegség az marhánál nagy hasonlósággal bír az embereknel előfordulni szokott hasonló nevezetű betegséghez. A' véredények a' test hátulsó részében duzzadásig tele vannak, megrepednek, 's innét származik a' sok aludt vér, melyet sokan kezéikkel vonnak ki. De ez a' bánás mód semmit sem ér. Ez a' betegség leghamarébb támadhat pálinka mosléktól, úgy hogy az állat alfele feldagad, 's kékvörös lesz. Ezt a' bajt a' következő módon lehet oryosolni:

1) Ha az állat nagy forróságban szenved, eret kell vágni, 's itálába salétromot vetni.

2) Az író a' leghasznosabb szerek közé tartozik az illy betegségekben,

3) Jó a' gyakori klystyé, hűtő, nyálhész és lágyító klystyélekből.

Ez célra használj: maroknyi árpat 2 lat salétromot,

vagy 3 lat, cseresznye mézát, vagy enyvet, főzd meg egy itsze vízben, szűrd át, 's lágy melegen klystyéinek kell használni. Lehet lenmagot is, vagy fejeér mályvaglyéret főzni.

4) Az alatt míg az állat betegeskedik, mindig kényű, nem igen tápláló eledelt kell adni.

5) A' feldagadt alfelet lehet meszes vízzel vagy lenmagolajjal kengetni.

10. A' gutaütésről.

Ezt észre lehet venni, ha a' gazda marháját hirtelen reszketni látja, ezután csak hamar lerogyik, 's ha a' guta ütés erős, megdöglik.

A' mint a' gazda a' marha reszketését észre veszi, azonnal lüssön az érvágáshoz a' nyakán, 's csapoljon le három egész ötfontnyi vért, sokszor megtörténik hogy ez által azonnal felgyógyul a' marha. Ha nem folyna vér, tehát az állatnak orlyukaiba kell egy kis

vesszőskével, mellynek végére rongy darab van kötve, csiklándozni mind addig, míg a vér megindulni kezd.

Hasznos ha az ember e' következő szerekből ad klystyélt:

1 maroknyi fejmályva gyökér,
1 két maroknyi lenmag,
fél lat salétrom főzettség meg egy pint vízben, 's vegyítessék mind ehez 1 kalán lenmag olaj.

Ezt a' klystyélt az első nap egynehányszor kell adni, ha erre nem következne hasmenet, tehát egy maroknyi dohánylevelet kell megfőzni szappanal és sóval, klystyélezésre. Belsőképen pedig használd:

1) A' 8dik szám alatt való hűtő italt, 's lassan lassan sokat kell belőle adni az általnak.

2) Lehet a' marhának nyers fövetlen fapcipát, mellyben nincs fakéreg egy tojásnyi nagyságban adni.

5) Adhatsz:
2 lat Aloet,
4 lat keserűsöt,
4 lat borkövet vízben felolvasztva, 's ezt az első napokban egynehányszor kell adogatni. —

Ha a' marhának valamely tagja halt volna el, akkor valamely húsos részén le kell a' szőrt vagdálni, 's húzó vagy is körösbogár flastromot kell rá tenni, 's a' sebet minium flastrommal begyógyítani. De mivel a' guta ütés gyakorta ezután is megjelenni szokott,

tehát legtanácsosabb, ha a' gazda a' marhát meghizlalja 's levágja.

11. Az úgy nevezett róza ellen.

E' következő szert kell alkalmaztatni:
2 lat salétrom,
8 lat keserűsöt, olvasztassék két itsze vízben fél 's adassék hozzá,
2 lat bűdöskő virág,
4 lat görögszéna mag, 's adjon beőle a' gazda reggel, délben 's este a' marhának, és takarja bé meleg ruhakkal.

12. A' csont kórság ellen.

Megtörténik, hogy a' legegészségesebb, legdelibb és húsosabb marha, testének valamely részén göcsöket, csomókat, daganatokat, vagy pattogott dúrva bőrt kap, 's mind ezek szemlátomást nagyobbodnak, terjednek, 's az is megeshetik, ha hogy a' baromnak valamely finnyás és gyenge részén van, hogy a' marha elvesz, 's még pedig véletlenül 's hirtelen. Gyakron az olly csomó magát a' fejen mutatja, gyakron a' nyakon, torkon; a' bőr megsárgul, sohan azt gondolják hogy e' sérelmet a' fadarázs okozza.

A' mint a' jó gazda állatján illy csomót megpillant, azonnal rágadja meg újjaival úgy. hogy az egész göcs kezében legyen, 's jó éles késsel csináljon olly mély keresztvágást, míg valami gőz, vagy valami sárga víz

nem jön ki, szintén úgy kell a' recsegő ri-
pacos bőrt felválni. A' metszést salamia spi-
ritussal kell kimosni, ezt azonban mésszel
kell készíteni, 's ha ez nincs kéznél, hason-
ló hasznót hajt a' sóspiritus, ha még ez sem
találkozna, jó a' boreczet, ha benne sót ol-
vaszt fel az ember. Szint olly alkalmas a' férj-
fi gyermek vizellete.

Ezután egy hagymát kell vágni, 's a' seb-
helyre kötözni. A' sebmószást 's a' hagyma fel-
rakogatást minden órában addig kell folytat-
ni míg az állat rángatódzani kezd, 's a' be-
teg részén vissza tér az érzékenység erre az-
után facsipából 's viaszból készített flastro-
mot lehet felrakni.

Jobb még ha az ember hozzá férhet az
egész göcsöt kivágni, ha tudniillik, erek,
inak, nem akadályoztatják. Olyankor is a'
felül említett szerekkel a' sebet mosogatni.

Belsőképen használj egy maroknyi össze-
tört fenyőmagot, és ennek harmadrésze ha-
bért, néhány apróra tört fokhagyma: ezil-
ket vess egy messzely boreczetbe, 's 24 óra
alatt adj belőle a' marhának háromszor vagy
négyszer, Vagy

1 lat röplő salamia sőt egy pohár viz-
ben. Vagy

1 vagy 2 lat terjéket. Vagy

1 vagy 2 lat szarvas szarv spiritust,

1 lat terjéket önts egy messzely eczetbe.

— Ezután lehet hashajtó szert is adni a' mar-
hának, ezt így készítsd: végy 2 lat aloet, 6
lat keserűsót: olvaszd fel vízbe; 's add bé,

13. A' friss lóherétől vagy más egyéb-
től való hirtelen felfűvódás vagy fel-
pöfledés ellen.

1) Minden késecclem nélkül jó sör vagy
a' mi még jobb jó borlevest kell készíteni 's
az állatnak beadni.

2) A' mi még hamarébb megtörténhetik
egy pohár pálinkába egy tojáshy nagyságú
irós vaját vagy vaját kell vetni 's beadni.

3) Gyakorta használ ha egy vagy két
itsze langy meleg tejbe egy maroknyi por to-
bákot vegyit 's hamarjában beadja.

4) Jó, ha az ember azonnal kövér
ganéj levét átszűr 's egy messzelyit be-
ad a' marhának, ezután pedig, 4 kanálnyi
disznózsirt kell felolvasztani, két itsze forró
vízben, 's lágy melegen a' marha torkába kell
önteni. Ez alatt az állatot szalmacsutakokkal
dörzsölni kell, mozgásba hozni 's gyakran
klistyélezni.

5) Jó munkálódik a' marhában a' fa vagy
lenmagolaj, ha valamelyikből egy fontot vé-
vén belé salétromot tesz az ember.

Ezen orvos szerre az állatot eleinte las-
san azután mindig gyorsabban vezeti az em-
ber. Ez alatt szekfü virágból 's vízből kell
klistyélt készíteni, de a' vízben sőt és szap-
pant kell vetni, 's még hozzá lenmag olajt
vagy más zsiradékot venni. Ha erre nem kö-
vetkezik ganéjolás, ismét kell klistyélezni,

6) Hasznos a szappancsap egy gyertya vastagságyira megfaragva, 's az állat véghur-lájába dugva, ez által gyakorta minden klis-tyékezés nélkül szokott hasnyílás következni.

7) A' legújabb tapasztalás szerint legjobb orvos szer, ha az ember a' felpuffadt mar-hának

- 2 lat finom gipszlisztet,
- 1 lat terjéket, 's
- 1 lat fenyőmag liktáriumot vegyítve

ad bé.

8) Jónak mondják: ha a' marhának ko-vászt eczettel feleresztve adnak bé,

9) Ha 1 lat fekete kő olajt,
egy fertály font kocsiikenőt, kulimászt,
ganéjlével felolvasztva. ad az ember, ezsem szokott munkálódás nélkül maradni.

Az állatnak mind addig míg a' puffadás meg nem szűnik, fa pöczökkel, vagy szalma-csutakkal mindig tárva nyitva kell a' száját tartani, hogy a' pára kimehessen.

Ha mind ezek a' szerek haszon nélkül maradnak, nem marad egyéb hátra, mint hogy az állatnak egy késsel vagy az ismeretes troikárral a' bal oldalán egy nyílást csináljon, mellyen a' meggyült pára higözölög-hessen.

A' vágásra ha a' marha a' rossz párától egészen megürült, facsipa flastromot kell tenni.

14. A' golyva ellen.

Leggyorsabban meggyógyítja az ember a' golyvát, ha megnyitja, 's a' benne talál-kozó nedveségnek, 's bészárt levegőnek útát nyit a' kifolyhatásra.

Vagy pedig a' golyvát kényeső kenőccsel be kell kenni, a' mellybe bűdös borkő olaj van keverve.

Ugyan ekkor a' következőt is kell használni:

- 4 lat pürkölt spongiát,
- 3 lat salamiát,

1 lat borsot, mint ezt porrá kell tör-ni, 's napjában két latot kell a' marhának belőle adni. De ezen orvosszer bevétele után, csak egy óra múlva kell a' marhát megitatni.

Jónak tartják azt is, ha fejeér málva le-velet, rutát, ürmet 's lenmagot megfőz az ember és ezt rakogatja a' gugára. Ennekután-na a' sebet friss vajjal, mellybe babérolaj ke-vertetett kell békenegetni.

15. A' fark féreg ellen, a' szarvas mar-hánál.

Az e' betegségben sinlődő marhák, bú-sak, érzéketlenek, 's azt lehet velők tenni a' mit csak akar az ember. Farka lágy és fon-nyadt, 's körös körül lehet forgatni, a' nél-kül; hogy mind e' forgatás mellett az állat csak legkevesebbet meg is mozdúlna, 's ha

nem iparkodik a gazda rajta segíteni, úgy farkának egy ize a másik után meggyül, s el esik. Ezen veszedelmes bajnak okát nem gyermeki játék kitalálni, azonban ez a bajos nyavalya vagy attól támad, hogy az istálló nedves, vagy hogy a marha tisztátalanul és mocskosan tartatik, vagy pedig az állat testében már megromlott nedveségektől; vagy végtére attól, hogy valamely ki nem tört, vagy ki nem törhető betegségnek materiája magát oda vette.

A beteg állaton e' következendő módon lehet segíteni:

A farkat ott a hol a fordulatok megszűnnek, s a hol a farkgödör még tapintható, mint egy két hüvelyknyire felfelé felmetszetik, s hogy a metszés jó vérzésnek induljon, a hát gerinczet és farkát dörzsölni kell erősen. Hogy ha a vágásból elegendő vér kifolyt, akkor eczettel, sóval és borssal jól meg kell mosni, erre azután egynehány napok múlva a marha gyógyulása következik.

Ha ezt a szert annak idejében, jókorán használja az ember, bizonyosan segít.

A feljebb említett szerek helyett lehet a metszést salamia spiritussal is bekenni.

Ajánlani lehet ezen ártalmas kórság ellen a keserű és fűszerszámos szereket. Ennek következésében mindennap lehet az állatnak két lat narancs levelet összetörve s mézzel keverve beadni. Igen hasznos még a szorgalmatos klystyélézés.

16. A' rüh, bőrpørsögés és kosz ellen.

A' marbán gyakorta látszik olly héj forma feje' pørsögés, de főképen a' szája, nyaka, s szeme körül, sokszor pedig az egész testén. Az állat rongyos bőrének látszik, szőre feláll, s többnyire elvesz. A' természet ezen az úton tisztátalanságokat üzi ki a' testből, ezért segítségére kell sietnünk, és minden mocskot piszkot a' megnyitott úton ki kell a' bőrnek felső részire hajtani.

Azért mindenk előtt hashajtó szereket kell az állatnak adni, s ennek 2 lat babér aloéból 4 egész hat lat csudasóból kell állani, ezt a' két első orvóságot fell kell vízben olvasztani, s azután.

Ennekutánna vegyen a' gazda

fél font bűdöskövet,

4 lat salétromot és

4 lat finom porrá tört piskoloz májat, mind ezt kovással liktáriumnak csinálja, s naponként háromszor adjon a' marhának belőle mindenkor egy évő kanálnyi.

Ezen orvóság beadását egynehány napig folytatván többnyire megorvosoltatik a' baj és a' bőr nyavalya sokszor minden külső szer' használása nélkül elpusztul.

Ha azonban nem olly könnyen szűnne meg, a' kovász liktáriumot folyvást kell adogatni, s azonkívül bűdöskövirágot friss vajba kell keverni, s ezzel a' pattogásokat meg kell kenni, ezen kengetés után néhány nappal, mind a' héjas pørsögés lehűll.

Sokan tapasztalták, hogy az illyes nyalyák ellen a következendő szerek is fogatosok. Gyűjtsön az ember egy hösár ökör fark körött, mely az ugrokon és az utak szélén szokott teremni, hévti egy katlanba, ezt jó béborítja, 's egy óráig főzi, a' főzés közbe egy pár maroknyi konyha söt, és több fa hamut vett hozzá, 's ezen nedvességgel mosogatja az állatot. Azt mondják, hogy az embernek is szokott ez hasonló betegségekben használni, ha a' söt és hamvat elhagyják.

Gyakorta férgecskék okozzák ezeket a betegségeket.

Hogy pedig az ember a' ruhbe fészelt férgecskéket könnyen megölhesse, vegyen a' falusi gazda kényesöt, annyit a' mennyit neki tetszik, főzze meg annyi vízben a' mennyiben akarja, 's adjon a' márhának ezen vízből mindennap mint egy három vagy négy messzelynit. A' víz egészen tiszta marad, 's a' kényeső leszokott az edény fenekére szálni, természetesen nehézség nélkül fogva. Ha az állat gilisztáktól háborgattatik, ezek is elűzetnek.

Átaljában pedig megjegyezni kell a' kényesőről, hogy tetűt, gilisztát, 's minden más férgeket megöl, 's a' felül megirt módon nem csak az állat, de maga az ember is minden következésnél veszedelem nélkül használhatja.

At nézhetni azon orvosi utasításokat is a' mellyek felül a' giliszták ellen való orvo-

ságok és szerek számában mint hasznosok felhozattak.

Ezzel rokon

17. Bögöny szúrások ellen.

Sokszor tapasztalhatja 's láthatja a' marhájára szorgalmatossággal gondot viselő gazda, hogy a' márhának sok apró kelései vannak derekán, mind ezek a' férgek 's legyek szurásaitól támadnak, mellyek tojásaitak úgy valamint egy almába, a' marha husába tojják. Ez a' rossz leginkább kinoxza nyári időben a' legelőre hajtott marhát.

Férjst gyermekhűggyal kell mindennap az illy keléseket mosogatni, 's ha már meglágyultak, ki kell nyomogatni, 's ollyankor a' férget azonnal könnyen ki lehet venni.

Ezután az egész derekat addig mosogattja az ember a' férjst gyermek hűggyal, a' mig egészen meggyógyult.

Vagy vegyen az ember egynehány maroknyi bürök levelet, hügyban vagy vízben főzve 's mosogassa ezzel az állatot.

Vagy főzz meg egynehány cikikely darabokra vagdalt fokhagymát egy pint vízben, 's olvasson fel ebben a' vízben két lat salamiát, 's mosogasd naponként a' daganatot kétyszer vagy háromszor.

Ha a' kelések már felpattogtak, csak foltyást ugyan azon vízzel kell mosogatni, mind addig a' mig minden seb meggyógyul.

Belsőképen lehet az állatnak adogatni mindennap.

1 lat büdöskő virágot, és

1 lat fényes kéményt kormot.

18. A' vizellet tartóztatásáról.

A' vizellet tartóztatás dögletesé válhat mivel a' hólyag könnyen megrepedhet.

Ezen baj ellen azonnal egy pár maroknyi fenyőmagot kell főzni, 's ugyan annyi petrezselyem gyökeret és magot, ezekhez lehet még venni boggáncs az az; bojtortjány gyökeret, minekutánna ezt egy fél óráig főted' át kell szűrni, 's belőle a' marha torkába messzelyenként öntögetni. Jó mindazonáltal, ha a' gazda magának azon jutalmazó fáradságot veszi 's a' VI. alatt felhozott vizellethajtó szereket megvisszálja, ott több olly orvosszerek találtak, 's azokból melyeket legalkalmatosabbnak gondol választhatja.

19. A' kehköhögről vagy a' kehről.

A' keh teljes vérúségtől is származhatik, 's hogy ha ezt észre lehet venni, azonnal éret kell vágni, 's egynehány font vért kell lecsapolni.

Ha hogy a' köhögés meghűtéstől származik, azon kell iparkodni, hogy a' visszaverődött párolgás ismét helyreálltassék, 'sőt inkább még nagyobb mértékbe elősegítettessék.

Annak okáért gyakorta kell az állatot vakargatni, meleg rongyokkal, posztó darabokkal dörgölgetni.

Ugyan akkor izzasztó főzetet is kell nékie adni; 's ezt így kell készíteni; egy pár maroknyi száraz bodzavirágot vesz az ember, ezt két itsze forró vízzel leforozza, egy pár kalán fenyőmag liktáriumot vegyít hozzá, azután mind ezt befedi, 's messzelyenként adogatja az állatnak.

Ha a' kehes köhögés száraz, egynehány marok fejrémálya füvet, papsajt virágot, 's bojtortjány gyökeret két itsze vízben meg kell főzni, 's ehhez mézet vegyíteni, 's belőle messzelyenkint a' marhának adogatni,

Vagy 2 lat tengeri csillát,

3 lat ökörfark kórót virágostól

3 lat vadmustárt, mind ezt porrá kell törni, liktáriumá csinálni, 's napjában 3 kalánként beadni.

Jó hogy ha közönséges vöröshagymalevet, vagy még jobb tengeri csilla levet mézzel vegyítve használ az állatnak a' gazda. Vagy

4 lat áronygyökeret,

4 lat örvénygyökeret,

3 lat ammoniak mézgát vagy gummit,

8 lat csudásót;

mind ezt jól porrá kell törni, 's napjában négy kanálnyi vízbe beadni.

Ha azonban az állat köhögés közbe húzós 's nyálkás nedveséget vet ki, akkor azon kell lenni, hogy ezen nyál még jobban felolvasztassék. Ezen cél elérésére, az ember

Egyébként, igen kell vigyázni, hogy a' marha semmiképen meg ne hűtse magát, sőt inkább azon kell iparkodni, hogy állandó gőzölésben legyen, azért mindenkor csak langyos italt kell adni, 's e' célra igen jó ha egy pár marok árpát főz, 's ennek vizét adja italul.

Az eledelre nézve legjobb a' marhánalek jó zöld takarmány, vagy ennek fogyatkozásában jó széna. Egyébként ajánlhatók némely orvos szerék a' XI. alatt, melyeket az ember saját állatátása legjobban megkülömböztetni 's kiválasztani fog.

20. A' sárgaságról.

Nem egyedül, a' fő, hanem a' bór is a' testen megszokott sárgulni, 's a' vizellet színe is sárga barna, ha a' sárgaság nagy erőben van. A' sárgaság az epe út bédugulásától sokott származni szokott. Ez előtt ezt a' betegséget különböző szerekkel iparkodtak meggyógyítani, legjobban azonban:

- 4 lat szappan,
- 4 lat porrá tört rhebarbara,
- 4 lat méz,
- 2 lat piy pang extractust. (Eöwenzahnraut Leontodon). Ezen vegyítéket két itnze vízben addig hagyja melegen az ember a' míg a' szappan egészen felolvad, mind ezt jól össze kell keverni, 's reggel, délben

szurkot 's viaszt vesz, ebből izzó szénre vet egy keveset, 's ezzel az egész istállóit kifüstöli, 's úgy áll a' beteg állat mellé, hogy ezen felolvadó gyánta párát magába szívja.

Foganatosabb leszén még ez a' párolgató, ha a' beteg marha' fejére valami ruhát borít az ember, 's a' füstölő edényt feje alatt tartja.

Ezen felolvasztó pára a' legrövidebb úton, a' lélekzés által a' mély gödörbe jut, 's ott igen hasznosan munkálódik, egyébként a' fönn előhozott orvos szereket most is lehet használni, mivel olvasztók.

Lehet még a' következő szereket is használni:

- 1 lat tengeri csillag,
- 1 lat fokhagymát jól össze kell törti, 's egy itnze vízben vagy még a' mi jobb ugyan annyi téjben megfőzni, ezután átszűrni kell, 's hozzá 1 lat tiszta salétromot kell vegyíteni.

Ebből bizonyos időköt megtartván egy egy keveset adogat az ember az állatnak, minekutánna egy pár halán mézet vegyített hozzá, mivel a' méznek felette olvasztó ereje van, 's ha épen akarja az ember nem csekély haszonnal egyedül mézzel adhat vizet az állatnak ital gyanánt, de lágy melegen, mivel a' hideg igen ártalmasan munkálódik a' sérült melyre, 's ez az ital még hasznosabb leszén, ha salétromot vegyít hozzá.

Jó, hogy ha az állat gyógyítás közben egynehányszor hashajtó szercket vesz be.

és este az állatnak béadni, 's ezt addig kell tenni, míg a betegség megszűnt.

Eledelül könnyű emésztésű leforrázott fűvet kell adogatni, 's e' közzé pityanggyökeret vagdalgatni.

21. A' bél köszvényről vagy kolikáról 's gürcsről a' borjúknál.

Mind a' nagy mind a' fiatal marha gyakorta szokott bélköszvényben kinlódni. — Az állatnak nem kell a' takarmány, füradt, vakargat, tapos a' lábával, hasa felé nézget, hátulsó lábaival feléje rugdos. Léveti magát, forgatja, 's nyugtalanul hirtelen felugrik. Allándóul nyughatatlanság látszik a' marhán; dereka fefemelkedett, 's a' hasa behúzódott. Gyakorta hideg verejtékkel van befedve, fále, szája, szarva, lába hideg, 's ganéjólása nincs.

Ha a' torka forró, a' hasa felpuffadt, 's verejtéke hideg, akkor bizonyos, hogy már a' belekbe gyuladás fészkelte magát, 's az állat úgy szolva oda van.

A' bél köszvény származhatik e' következőktől.

1) A' takarmányban való tisztátalanságtól, p. o. ha benne homok, por, vas, szög 's holmi csombókok vannak.

2) Méreg vagy felette erős orvos szerek által.

3) Meghülés vagy a' visszaverődött izadság miatt.

4) Megzabalástól.

5) Szelek szorulásától.

6) A' gyomorban vagy a' belekben tenyésző giliszták által.

7) Hosszasan tartó dugulástól.

8) A' beleknek csomósodása, vagy rend nélkül való összekanyarodása által.

9) Külső erőszakoskodások által, p. o. ütés, lökés, szurkálástól.

10) A' belekben meggyült csipőségektől.

11) A' bornyúknál a' görcs sok szopástól szokott származni.

Az illy sok eseteknél, melyekből a' bélköszvény származhatik igen nehéz valódi okát felfedezni. Ha tehát, meghülettől, dugulástól vagy megzabalástól, vagy más ezekhez hasonló okokból származik, tehát legalább a' marha tulajdonosának kellene azt tudni, kinek gondosan kell marhájára vigyázni. Ha nem tudja a' gazda az okát, a' leg is legelső 's legszükségesebb egyszer'smind, hogy az állatnak klistyélt adjanak, 's ez előtt már jól békent kézzel, a' végburkából az elrejtett ganéjt hivegye, ezután pedig a' következő orvosszert adja:

2 lat terjék,

1 lat sevenfa (Sevenbaum)

1 lat szappan,

2 lat üröm extractust, 's mind ezt

vizzel meghígítani kell.

Ha az állatnak nincs forróság a' legjobb borban adni.

Vagy pedig adjon a' gazda

1 lat sáfránt

1 messzely borban.

Vagy pedig egy pohár sóvizet, mely a bésózott hústól megmaradt.

Klistyél gyanánt pedig legjobb, ha egy itsze friss 's még meleg vizelletet ad.

Vagy főzzön meg egy itsze vízben:

1 lat szappant,

2 lat kőménymagot. Ezt átszűrűn lágy melegen fecskendezi bé.

Egy itsze víz lágy melegen, 's egy pohár jó olaj is igen alkalmas a klistyélezésre.

Hasznos még ha egy itsze vízben 2 lat dohányt és 4 lat szappant főz meg az ember, és az említett célra használja.

A' klistyélt mind addig kell, de mindenkor idő várta adni, míg ganéjolás nem következik, hogy ha pedig a' marha ganéjolt, többnyire megszűnt nyavalyája is.

Ha a' házi gazdának van olly készülete, hogy dohány füsttel adhat vele az állatnak klistyélt, tehát ez, minden ismert módok és szerek között a' legfoganatosabb.

A' klistyélek közé lehet sydenham fájdalom enyhítő csöppjeiből is mindenkor vagy harminczat vegyíteni.

Egyszer-smind eret is kell az állatnak vágni, 's ha ütő ere nagyon sebesen ver, annyira hogy gyuladástól lehetne tartani, tehát az ér vágásokat ismétetni kell.

Jó hogy ha az állatnak leforrázott széna polyvát rakogatnak hasára.

Hogyha a' bélköszvény valódi okait nem tudja az ember, azonnal ahhoz lásson, hogy a' gyuladást vagy a' fenét akadályoztassa.

E' baj elmellőzésére legsikeresebb szer két itsze vízbe lassan lassan

2 lat vítriololajt csöppögtetni,

1 lat sydenhamnak fájdalom csillapító csöppjeit, 's mind ezekhez

4 lat mézet vegyíteni, végtére pedig

1 font csúdasót felolvasztani.

Ezen hűtő 's gyuladásokat ellenző szerből minden két órában, egy egy messzelyt kell beadni.

Ha a' bélköszvény valami erős szerektől p. o. méregtől származik, a' mit legkönnyebben a' hasnak fölpufladásán, a' nyelvnek, szemnek és toroknak vörösségén és gyuladásán lehet megösmerni, olyankor mindezek előtt a' méregnek felbonyolítására kell törekedni, 's azért mennél több nyálkás levet lehet kell a' marhának beadni, a' legközelebbi a' faolaj, tej, főtt lenmag, vízben főlvasztott mézga, vagy enyv.

Ha a' bélköszvény meghűléstől nem származik, mindenek előtt az izzadás helyre állításáról kell gondolkodni. Az állatot olyankor meleg takarókkal kell fedezni, leforrázott széna polyvát rakogat az ember a' hasára, vagy pedig tüzes vasra vetett szurokkkal és fenyőmaggal füstölgeti.

Belsőképen pedig a' következőket adja:

- 1 messzely bor,
- 1 kalán bodzaliktárium,
- 2 kalán fenyőmagliktárium,
- 1 lat bűdöskő.

Vagy: 1 messzely bor,
2 lat szarvas szarv spiritus,
és 3 kvintnyi kánfor.

Ezt a folyadékot annyiszor kell beadni, a' mennyiszor szükségesnek látja a' gazda, továbbá nagyon hasznos, ha az állat szorgalmasan dörzsöltetik, és vakartatik.

Ha giliszták okozzák a' bélköszvényt, azt legkönnyebben lehet azon észre venni, ha az állat hátulsó lábaival hasa felé rugdál, az alfelét dörzsöli, 's véghurkáját ki 's behúztatja, 's szélén valami fehér nedveség látszik.

A' giliszták ellen azokat az orvoságokat kell használni, a' mellyeket már felhoztunk a' VIII. alatt.

Ha elakadt szelektől erednek a' bélköszvények, a' mit a' gyómornak mormolásán és zúgásán lehet észrevenni, akkor legjobb az állatot olly vízzel, mellyel az ember dohányleveleket forrázott le 's szappannal klistyélezni, vagy jobb székfűvirágot, köménymagot és szappant megfőzni és klistyél gyanánt használni.

Illyenkor a' szenvedő állatnak jó, ha az ember egy pár lat terjéket, tarnics gyökeret, habérgyümölcsöt és ürmöt ad. Nézd a' V. alatt lévő orvoszereket, mellyek mint szélhajtók fülhordattak.

A' bélköszvényénél, melly a' megzabá-

lástól veszi eredetét, legjobb minden szerék között a' klistyél, mellyet székfűvirágból, köménymagból, szappanból 's dohányból készíteni szoktak.

Az olly bélgörcsnél hosszas dugulás az oka, mind azt lehet használni, a' mit eddiglen mondtunk.

Hogy ha pedig az illy betegségeknek okára nem lehet akadni, tehát ezeket a' szereket kell elővenni:

- 2 lat terjéket,
- 1 lat sáfránt, melegborba fölkeverni 's beadni.

Jónak mondják, a' kik tapasztalták, azt a' langyos melegségű sóvizet, melly a' hústól elmaradt, ebből egy jó pohárral kell beönteni a' marhának torlába.

Sohan ezt a' sósvizet a' melegen megszoktált szárítani, 's úgy teszik el.

Továbbá apríts apróra hagymát, 's egy darabka főlhagymát, és egy fertály font szappant, 's föld meg egy itze tejbe, 's vess még hozzá két maroknyi só.

Ha vászon vagy széles posztó darabokat forró vízbe mártogat az ember, 's úgy rakogatja az állat gyómra tájkára, igen jó, mivel ez által is oszlanak a' görcsök. Hogy ha a' bémártott rongy hűlni kezd, ismét be kell mártani, 's ezt a' bánás módját, mind addig kell folytatni, míg az ember enyhülést nem vesz észre. Sokkal fogatosabb még ennél, hogy ha megfőtt kását kevés kánforral ve-

gyítve rak fel az ember. Ha a kása hűlni kezd, fölmelegtetik.

Hasznos még a görseknél, ha szekfüvirágból vagy bodza virágból való theát terjékkel vegyítve, gyakrabban 's jóskán öntöget az állat torkába.

Ha az állat ételhez való háflandóságot mutat, csak keveset 's kevés ételt kell adni, 's a vizet égőszénét vétvén bele, alkalmaságot kell tenni az itatra. Igen jó, hogy ha hozzá rozs lisztet, vagy megpirított fekete kenyér darabokat vet belé.

A betegségnek meghaladása után az állatnak a következő hashajtó szert kell adni: 2 lat albet, és 8 lat csudást.

A borjúknál előforduló hasrágást, mely többnyire a sok szópástól szokott származni, mivel a tej a gyomorbá egy csomóvá válik, illy módon kell megorvosolni:

Vegyél 1 lat magnésziát, 1 kvintnyi rhabarbarát, 1 kvintnyi anismagot. Mind ezt por-törve vízben kell beadni.

Hogy ha szükségesnek találhatik, tehát ezt a mennyiséget az ember minden két órában ismét adhatja. Olyassa el a gazda az 55 szám alatt előadott tárgyat a beteg borjúkról.

22. A' vízi kórságról.

Vagyon olly vízi kórság, melly az egész testen elhatalmazik 's ez különféle okoktól származhatik. Ezen vízi kórságot arról lehet megismerni, ha hogy az ember az állatnak testét újjaival nyomogatja, 's úja után mindennit lehorpad, és egy ideig behorpadva marad.

Vagyon továbbá mejjvízi betegség, ezt az állatnak fekvésénél, mikor tudni illik a víz azon oldalra, mellyen fekszik folyik, felugrásánál pedig arról, hogy ide 's oda hajladox, lehet megismerni.

Az egész test elgyöngölése, a' beleknek eldugulása, vagy daganatok 's kelések a májon, lehetnek vízi kórságnak okai. Solizsar a' fergék, mellyek magokat a' belekbe vagy a' májba vonták, szerzik a' vízi kórságot.

A' vízi kórság gyógyításához legelső út, az állatnak megcsapolása, hogy a' víztől megmenekedjék, vagy a' vizellet útján kell iparkodni kihajtani, továbbá azon kell törekedni, hogy a' fergék kipusztítsanak, 's a' testet megerősítse az ember úgy, hogy ez a' veszedelmes nyavalya többet vissza ne térhessen.

Meg kell azonban jegyezni, hogy ha mindjárt ollyan szerencsés is az ember, hogy az állatot a' vízi kórságból kigyógyítja, soha sem mellőzi, vagy fojtja el, ennek okait;

úgy, hogy a' baj ismét vissza ne térhetne. Ha tehát az állat ki van gyógyítva, legjobb, bizlalni 's levágni.

A' régi közönséges mód, mellyel a' vízi kórságot gyógyították semmit sem ér, mivel ez által a' bajt nem csak nem könnyebítik, sőt inkább nehezítik. Ez pedig abban állott, hogy az állat szájába egy régi sóprót dugták, 's az állat fejét fektőtötték, azt gondolván, hogy így a' víz a' szájon kifolyni fog, de meg nem lehet fogni, melly úton folyhatna ki a' horpasz testből.

A' gyógyítás tulajdon módja e' következő:

A' vizet egy Troikarral, soha sem egyszerre, csak lassan lassan lecsapolgatni kell, az orvoságnak, mellyeket az ember használni akar, vizelre hajtóknak kell lenni, de egyszer'smind erősítőknél, 's gilisztá 's féreg pusztítóknak, mivel nem lehet tudni, nem okozzák e' a' vízi kórságot férgek vagy pedig giliszták.

Ennek okáért e' következőket kell venni ;

3 lat porrá tört száslábú vagy pin-czebogarat,

3 lat praeparált tengericsillát,

4 lat fényes kéménykormot,

fél font földi borostyánt (Giecoma hederacéa) porrá törve, ezt mind jól összekeverve, mézzel liktáriumá kell csinálni, 's belőle reggel és este egy jó evőkalánál be-

adogatni. Ugyan azon idő alatt míg az ember ezt használja, adjon minden nap az állatnak,

egy másfél lat aczélport,
két lat fűzfa kérget,
Mind ehhez még mint egy itsze vizet, mellybe kényeső főtt, 's azon orvos szereket, mellyek VIII. alatt felhozattak.

Egy más orvosi szer ez:

1 lat sálétróm karikácskák,
2 kvintnyi tengeri csilla,
1 lat gyömbér,
2 lat kéménykorom, háromszor kell ebből napjában adni, de csak mindenkor két kvintnyit vízben.

Még ismét más mód.

Fenyőmag,
Bojtorványgyökér,
Petrezselyemgyökér, mindenikből 1 maroknyi.

2 lat petrezselyemmag,
4 lat csitvornag,
2 lat tengeri csilla,
6 lat fokhagyma,
1 maroknyi örvénygyökér,
3 lat kéménykorom,
2 lat cseresznyefa mézga, vagy Arabiai gummi.

2 lat téjeczukor, mind ezt egy tiszta mozsárba finom porrá kell törni, azután fenyőmag liktáriumban összekevervén, napjában háromszor egy egy evőkanálnyit adogatni.

Vagy végy: 4 lat Velencei terpetint, dörzsölt
's lieverd-fel tojás sárgájával, vegyits hozzá,
1 lat porrá tört százlábú bogarat,
1 lat porrá tört tengeri csillát, jó
liszet liltáriumá kell készíteni, 's felét
gel, felét este beadni.

Hogy az állat testében lévő víz, olly
nyálkás és ragadós, hogy a' vizellet útján
nem akar elmenni, akkor e' következendő
orvos szert kell használni:

- 2 lat Arabiái gummi,
- 2 lat tejczukor,
- 4 lat örvénygyökér,
- 4 lat vad bükkönygyökér,
- 4 lat árongyökér.

Mind együtt porrá törvén, 's mézzel
liltáriumá csinálván, napjában háromszor egy
egy evökálánál kell beadni.

23. A' vérhasról.

Lásd Nro 3 a' hasmenést.

24. A' férgekrol és más insectumok- ról.

A' férgek különféle betegségeket de je-
lesen rühöt, 's koszt okozhatnak a' marháknál,
tőlök származhatik a' belkőszvény, vízi
kórság 's több megszámlálhatatlan betegségek.

A' férgek, majd a' belekbe, majd a' gyo-

morba, majd meg a' májba szokták magokat
fészkelni.

Ezek a' férgek szürnek, fűnek a' be-
leekben, az állatnak minden tápláló, erejét
megemésztik, úgy hogy nem kaphat semerő-
re, sem teste, 's még e' mellett fájdalmakat
kell szenvednie, úgy pedig hogy a' legjobb
takarmánnyal is sovány, és szomorú marad.

Az ismértező jelek, melyekről meglehet
tudni, férgektől szenved-e az állat, e' követ-
kezendők:

- 1) Gyakorta szokta hátulját dörgölni,
falhoz, fűhoz, nem különben az orrát.
- 2) Hasafelé harapdos és rugdos.
- 3) Sokszor nézegett hasafelé, 's a' sző-
re rendetlen fűáll.
- 4) Minden jó takarmány mellett sovány
marad.

5) Ha nagy fájdalmakat szenved, akkor
összeomlik, hányja veti magát, 's hirtelen
felugrik.

6) Ganéjába gyakorta találtaknak férgek
vagy giliszták

7) A' ganéjjal holmi fehér nyálkamegy.
8) A' véghurkán sokszor fehér nyálkás
hab mutatja magát.

9) A' marha igen gyakran tátogatja a'
száját és ásítozik, és sokszor ellepve van nyel-
ve bizonyos fejeér nyálkás nyuladékos taj-
téktól.

10) Ha a' marha az illy insectumoktól
kínoztatik, mind ezen előhordott jelek, éh-
gyomorra szaporodnak és keményebbek

11) Ha a' borjúk szenvednek ezen nyavalyában, akkor csak hamar szembetűnőképen megfogynak, megsoványodnak; nem kívánnak ételt; hasok fölpuffadt; nyugtalanokva fektüsznek; álmokban föl föl ugranak, 's reszkedeznek; sokszor hasmenésök van, mely maga magától meg meg áll; szemek homályosak, 's sokszor nagy bővségben folyik nyál a' szájokon.

Hogy lehessen a' gilisztákat megölni, 's a' testből kiűzni, lásd VIII. alatt felhozott orvosi szerekből.

25. Az elveszet étek vágyásról, a' megzabálásról, gyomor fájásról és a' farkas éhségről.

Vannak több okok, mellyeknél fogva az állat elveszti étekvágyását.

1) Az elveszett étek vágyás közelgető betegségnek hirdetője lehet.

2) Lehet a' marhának a' szájában, fogáiban, nyelvén, torlkában valami sérelme 's baja. Ezt könnyen észrevehetni az állaton ha mutat ugyan étekvágyát, de csak alig kap hozzá már is abba hagyja. Ennek okáért legjobb egész száját kívül belől szorosan megvissgálni, 's a' gyógyító szereket azon bajok ellen kell használni, a' mellyeket föltalált az ember, a' fogmozgás ellen lásd a' 8, a' torok fájás a' 30, 's a' nyelven való férgek ellen Godik szám alatt fölhozott szereket.

Ha a' marha fnjén, vagy máshol a' szájában találtatnának daganatok, kelések, patanások gydlések, azonnal legjobb a' száját, mézzel és borral kimosni.

3) Ha a' marhának szájában kevés nyál vagyon, úgy bizonyosan bedugúltak a' nyál források, 's ez által elveszti étekvágyását.

Ez ellen vegyél tárnonygyökeret, söt, és galgantot, 's mosd ki mind ezzel jól mindenütt az állat száját. Vagy:

vegyél söt, fényes kéménykormot, 's apróra tört fokhagymát, 's ezzel dörzsöld egynehányszor az állatnak a' száját.

4) Nehéz munka után gyakorta megveti az állat a' takarmányt, hanem ha jól kipihente magát, önn magától megszokott tért étek vágyása.

5) Nem ritkán a' gyomortól is származhatik a' baj.

Megtörténhetik, hogy a' marha gyomorjának hijával vagyon, vagy épen az ellenkező, hogy tudniillik egészen ellepve van a' nyáltól. Ennek elmellőzésére néhány napig a' következendő szerből kell az állatnak adogatni, hogy gyomra megerősödjék,

2 maroknyi ürömöt,

1 maroknyi tarnicsgyökér lisztet, egy itsze vízben megfőzni kell, 's még ezen vízben felolvasztani kell:

2 lat aloet, és

6 lat csudását, ebből este 's reggel egy egy fél messzelyit kell adni.

Jó még az is, hogy ha sót tarcisgyölkér liszttel keverve nyalni adogat a gazda. Általában pedig megjegyezni kell, hogy ritkán fogja az állat éték vágyását elveszteni, ha gyakran nyalhat sót.

6) Gyakran megbalálja magát az állat, vagy mérreghez jut, vagy apró szöget nyel el a takarmányban, 's azt a bajt, mely inét szokott támadni, gyomorfájásnak, gyomorgörcsnek, szívfájásnak szokták nevezgetni.

Ebben a bajban az állat nagy fájdalmakat szenved, megvett minden eledelt, nem kérérdzik, szomorú, fáradt, öszverogyik, 's ritkán kell ismét fel, füle, 's orra majd hideg majd meleg, nehezen szív lehelletet, 's mivel a fájdalom igen nagy, verejtéke hideg, 's gyakorta nézegett orra a merre fájdalmat érez; gyakran fölkelni akar, de teste hátulját nem bírja.

7) Ezen bajnak okai e' következők lehetnek.

a) Az állat eledelébe valamiképpen mérreghez jutott, vagy szöget, vagy más valami ártalmat nyelt el.

b) Gyomr. t hideg ital által valamely hirtelen megmelegedésnél meghűthette.

c) Szelek, dugulások 's csipőség is okozhatják ezt az ártalmas nyavalyt.

d) Ha az állat igen kabzsi és mohón evő, 's egy ideig nem evett, 's azután egy

portionál többet adnak egyszerre, úgy a gyomornak illy hamar megterhelése által akadályoztatik az emésztés, 's hirtelen halál követheti az illy megterhelést.

Már hogy ha valami betegséget többféle okok okozhatnak, tehát természetes, hogy nem lehet azonnal az igazi szerre akadni. Azért az illy esetekben csak a legközönségesebb szerre kell folyamodni 's leginkább azon iparkodni, hogy állatnak mennél előbb hasnyílása legyen. Azon közönséges szerre a' következők lehetnek.

a) Az állatnak eret kell vágni.

b) Szorgalmasan kell klistyélezni szappanvizzel és olajjal.

c) 2 lat terjéket, és 1 lat szappant kell borban beadni.

d) Egy itze lenmag olajt egyszerre torkába önteni.

e) Szintén székfűvirág főzetet kell neki adni, 's ebbe csudasót olvasztani, úgy hogy egy óra alatt, mint egy 12 — 16 latot vegyen be. Ha így nem lehet hasnyílást szerezni, úgy le kell mondani minden meggyógyíthatásról.

g) Ha valami módon észre lehet venni, hogy a' bajnak oka az elrejtett szelek, akkor székfű virágból, galganyból és ürömből lehet théat készíteni, 's csudasót is benne felolvasztani, szorgalmasan klistyélezni.

10) Ha a' ganéjolásban volnának némely jelek, mellyek azt árulnak el, hogy valami csipőség van a' belekben, 's ezek okozzák

a' fájdalmat, akkor az állatnak olyan gyógyító szereket kellene adni, melyek a' csipőseget befűvják, p. o. összetört tojáshéjat, vagy magnesiát mindennap két vagy három latot.

11) Ha mérleghez jutott volna az állat, olyankor igen használatos az olajnak bétöltése a' torkon.

12) Gyakorta az állat a' farkas éhségtől szenved, az az: mindig és sokat ehetne. Az illy körülményekben rendszerint nagyobb az állat eledel kívánsága, mint sem a' mennyit táplálhatja kíván.

Hogy ha c' mellett az állat vidám, 's húsos, akkor nem kell semmitől sem tartani. Hanem ha sok és jó takarmány mellett soványodig, vagy ha azt veszi észre a' gazda, hogy a' takarmányt emésztetlenül bocsátja magától, akkor az állatot gyógyítani kell.

13) Az illyen állandó éhségnek okai, vagy a' giliszták vagy a' gyomor meggyöngült, úgy hogy az eledelt illendően meg nem emésztheti, vagy a' gyomornál, mely az eledel megemésztését előmozdítja eles és csipős.

14) Ha giliszták találkoznak, tehát azon szerekből lehet valamelyet használni, melyet a' VIII. latt főlhoztunk.

Ha a' gyomorban csipősség van, vagy gyöngye a' gyomor, 's ettől származik a' nagy étek vágy, vagy a' csipősség kihajtására vagy a' gyomornak erősítésére kell munkálodni.

Azért az állatnak szorgalmasan kell tartsigolykér lisztet és sót adogatni, 's azon

kívül, mind addig míg az állat egészen meg nem gyógyul a' következő orvos szert adogatni.

Vegyél 1 lat galgangyökeret,
2 lat vasport,
1 lat gyömbért,
2 lat tört tojás héjat, vagy készített osztrigateknő port,
2 lat máj aloet;

mind ezt finom porrá kell törni, 's mézzel liktáriumá készíteni, 's reggel este felét beadogatni kell.

Ezt a' hasznos orvos szert, vagy minden nap, vagy csak minden második nap is lehet használgatni, mind addig míg az állat tökéletes egészségre nem kap.

Gyakorta elegendő, ha az állat naponként kétszer kap finom porrá tört tojáshéjat, vagy pedig vele olly vizet itatnak, melybe hamuzsír olvasztott fel. — Ez a' két gyógyító szer, minden esetre elfojtja a' gyomorban elharapozott és elterjedett gyakorta igen veszedelmes és ártalmas csipősegeket, és az ebből következhető dögleletes solkféle nyavalyákat.

26. Szembetegségek.

Hogy ha a' szempillák vörösek vagy folynak, ezen jelek belső forrásra mutatnak.

Annakokéért az állatnak valamely nyak-erén eret kell vágni, 's egy pár font vérét kifolyatni, 's hűtő italul árpalevet, melybe

összetört puskaport olvasztott-fől az ember, vagy pedig savanyú káposzta levét vagy eczetet vegyített.

Nagyon foganatos a' következő hasajtó szer is:

2 lat Jalapgyöhr, és
6 lat keserű só; ezeket
vízben felolvastva 's elönt az állatnak torká-
ba töltögetve.

Hogy ha valami éles nedveség olly ma-
kacson fészkelte volna magát a' szemvidéké-
re, hogy onnét elűzni nem lehetne, akkor
mindenfépen arra kell törekedni, hogy on-
nét eltávolítsák.

Annakohaert az állatnak valamelyik fü-
lén a' szört leberetválni kell, 's körösbogár
flastront szükséges tartani, 's a' hozott ho-
lyagot mind addig szivárogasban tartani ha-
sonló flastron által a' míg a' szemek szem-
betünő javulás mutatkozik.

Hogy ha friss fővelten borjúhúst köt az
ember melegében még a' szemekre 's ezt ne-
hány napig ismételi, tehát ez mind kihúzza
a' forróságot, — 's ha a' szembetegségnek
nem belső forróság az oka, tehát minden
egyéb oryosi szerek nélkül meggyógyulnak
a' szemek.

A' piócák is ha közel a' szemekhez ra-
kattannak fel, 'jó 's hasznos szolgálatot tesz-
nek.

Tanácsolom még azon fölül Goulard vi-
zét, mellynek készítése módját már előadtam,
ezzel néha néha megnevedesíteni kell a' sze-

melet, vagy benne áztatott rongyokat flura-
kogatni.

Ha valami föltok látszanak a' szemben
azokat el lehet űzni, ha az ember fehér czuk-
rot 's égetett timsót liszt finomságú porrá tör,
és tölcsovön többször napjában, de nem hir-
telenkedve a' beteg szembe fújdogál, vagy
pedig ha tiszta tojás fehéréből habot ver, 's
ezt vagy a' napon vagy valami meleg helyen
megszáritja, hozzá czukrot vegyít, 's vele
úgy bánik a' mint feljebb előhozott porral
mondottam.

Tovább vegyél tiszta friss sótalán írósva-
jat egy kanálnyi, keverj ehhez finom porrá
tört borostyánkővet, keverd jól össze, 's egy
lat szem nagyságú darabkát a' szembe ki kell
kenni, de a' szemet azonnal befogni egy kéz-
zel, hogy a' zsiradék a' szemet jól megjárja.

Homályos szemeket meggyógyíthod tud,
ha a' márhának gyakorta adsz bojtorvón vagy
terjék (Baldrian) fűgyökeret enni.

Vagy szedj erdei haggyát, rakd egy
tiszta gyofcs darabba, nyúzd 's azt a' ned-
veséget melly belőlök kifolyik tedd a' napra,
hadd egynehány napig állani, 's azután kend
be vele a' szenvedő szemet.

Ha hólyagot vesz észre az ember ugyan
azon orvosággal gyógyíthatja-meg mint a'
foltokat, csak hogy jobb még, hogy ha fehér
czukor helyet sárga czukrot vesz az ember.

Az itt következő szert is igen dicse-
rik a' hályogos szem' meggyógyítására.

Egy friss, most tojt meleg tojást kell venni, belé lyukat űtni, 's fejejét kifolyatni úgy, hogy sárgája a' vagy a' széke benne maradjon; azután gondolomra sőt vet bé az ember, 's addig rázogatja míg föl nem olvad benne, 's addig kell így banni, míg a' tojás egészen meg nem telik: most friss csöpüt, koczót vesz az ember, bételkergeti vele a' tojást, ezután reá teszi egy eleven szénnel megtöltött vas serpenyőre 's addig hagyja rajta, a' míg egészen megfeketedik. Ebből azután egy lencse nagyságú darabcskát finoman összetörni kell és az állatnak szemébe befűni, 's azt állítják: hogy ha az ember ezt a' bánás módot három napig egymásután folytatja, nem marad a' hályognak nyoma.

Jó szemvíz még a' következő is:

- 1 lat vörös réz vagy sárga rézpor,
- 2 lat salamia,

1 maroknyi oltatlan meszet, mind erre egy messzely vizet kell tölteni, hadd egynehány napig a' napfényen vagy a' kemenczén, és azután le kell önteni róla a' megékült vizet, 's használni, tudniillik vagy mosogatni vele a' szemet, vagy pedig rongyokra öntözve reá borogatni.

27. A' tagok kiszáradása ellen.

Vegyél:

- 6 lat medvezsirt,
- 6 lat borzszirt,
- 6 lat vadmacska zsirt,

2 lat mustármag lisztet, 2 lat másfél lat Euphorbiumot, 2 lat másfél lat castor epét, 2 lat másfél lat borsot, mind ezen kemény szereket finomúl porrá kell törni, 's a' zsirba keverni, 's azután a' kiszáradni kezdő tagot, vele megkenni kell: 's hogy jó bészív-hassa magát, tüzes vasat közel tartani kell.

Jónak tartják, ha zöld rozs magot szed az ember, ezt összetöri, levét kifacsarja 's friss még meg nem vizesített írósvajjal és sóval összekeveri, 's ezzel szorgalmasan kengeti a' sinlődő tagot.

28. Az úgy nevezett pók, vagy holt tetem ellen.

1) Sült tojást kell metszeni 's melegen föltenni. Ezt mindennap mind addig kell véghez vinni a' míg meg nem gyógyul az állat.

2) Vagy vegyél összetört kálfort, melegvizzel fölkeveri, 's ezen vízzel borogatja az ember a' beteg részt mind addig míg a' holt tetem csoszlik.

3) Vagy a' Patikában kényeső flastrómot vesz, meleg mellett bõrre keni az ember, felteszi, egynehány nap múlva leveszi, 's friss flastrómmal békeni, 's ezt mind addig folytatja míg sükerét nem látja.

4) Vagy vegyél 8 lat erős spiritus vini rectificatissimi, ehhez 1 lat Vitriol spiritust adj, A' holt tetemről leberetválja a' szört,

's a' beteg helyet szünet nélkül kenegeti vele. Éjszakára felvagdalt vörös hagymát kötöz reá. Ha ezen szerre lágyabb leszén a' holttetem, tehát egy darabka fával gyengécskén kell dörzsölni, 's egy darabka ólmot reá költözni.

3) Vagy pörkölt vöröshagymát kell felrakogatni; azután főzz avas hájban krispányt, 's kend ezzel szorgalmasan a' holttetemet.

29. Kificzamodásról.

Lásd az 53dik alatt előhozott orvosszerket.

30. Összezúzásokról, sebekről, dagatokról, és fekélyekről.

A' zúzódásoknál és sebeknél minderek előtt alkalmaztatóbbak a' sóvíz és szappanspiritus, melly az 53dik szám alatt van előadva, 's a' vele való élésnek mindenkor foganatját fogja tapasztalni a' gazda.

A' szappanspiritus gyűléseket is elozlat, gyakorta minékeltötte felpattannának.

Ezen két szer használásánál semmi flastromok sem szükségesek.

Repedéseket legkönnyebben meggyógyíthatni óneczetel, ezt lehet vágy a' Patikában venni, vagy maga is készítheti az ember e' következendő módon, vegyen:

8 lat finoman megtört ezústhobot,

1 font borecetet, 's öntse reá, 's hagyja meleg helyen 8 napig állani, hanem szorgalmasan kell főlrázogatni.

Ha használni akarja ezt az óneczetet, vegyen egy keveset belőle, öntse lenmagolajba 's kavarja egy darabka fécskával, 's ebből igen jó orvosló kenőőse fog válni.

Ha ugyan ezen óneczetből pálinka az az égett bor 's víz közé kever az ember, úgy készen leszén az úgy nevezett Goulard vize, mellyet gyűládásoknál, összezúzódásoknál, mérges keléseknél sükeretesen lehet használni.

Hogy valami sebet az ember jó béborítson és a' levegőnek szabad járásától megoltalmazzon, vegyen gyántát, viaszt és fagyút hasonló mennyiségben, keverje össze, 's olvassza föl a' tűzön, így belőle flastromot csinált.

Ha már felpattant fekélyel kellene bánni 's bibelődni, minékeltötte már az előhozott gyógyító szerket használná az ember, vegyen terpentín olajt, 's ugyan annyitójás sárgáját, kavarja jól össze, kenjen meg vele egy tépet rongyot, 's dugja bé a' kelés üreségébe; ez a' gyűlést elősegíteni fogja, 's nem sokára gyógyulást okoz. A' tépet rongy felibe a' fölül előhozott flastromot kell tenni.

Vadhúst elavült régi keléseknél az Acgyptomi balzsammal lehet kiirtani. Lásd a' XIV. alatt lévő orvosszerket, hol az oszlató, és gyógyító szerk bőségesen vannak előadva.

31. A' körmöknél támadó daganatok- ról és sebekről.

1ször: Ha a' marha szögbe tapodott, mindenekelőtt azon kell iparkodni, hogy az ember ezt egészen kivége, ezután csöpögtesen, myrha 's aloetincturát a' lyukba, vonja bé a' sebet viasszal és kösse illy móddal a' meggyógyulásig mindennap be.

2ször: Nedves, tisztátalan 's mocsáros legelők, gyakorta különféle köröm betegségeket okoznak az állatoknál. Nem különben a' kövecses legelők. — Sokszor a' lábakba és a' körmökbe vonúl valamely betegségnék az anyja.

3ször: Ha a' marha körmei között repedések támadnak, vegyél ön ecetet, és egy harmadrész lenmagolajt, kavard egy darabka fűcskával jól össze, mind addig míg belőle tiszta sárga kenőcs nem lesz, azután kend bé vele a' repedéseket, 's azután kösd bé a' lábat rongy darabokkal.

Azonban minekelőtt ezt használjad, a' lábat mindenkor férjfi gyermek vizellettel kell kimosni.

4ször: Gyakorta köröm daganatra kap az állat, melly legjelesben a' körömmnyilásokban mutatja magát, 's a' mellynek minden vidékben úgy szólván más meg más neve szokott lenni.

A' mint ezt észreveszi a' gazda azonnal lüő 's oszlató szerkehez folyamodjon, egyébb-

ként hosszas és bajos gyógyítású sérelem támad belőle.

A' legelső hogy a' körömöt azonnal férjfi gyermek vizellettel mosogassa - meg az ember, 's leginkább a' körömmnyilásokban. Ezután vegyél szappanspiritust, nedvesíts - meg vele rongyokat, 's rakogasd a' körömmnyilásokba, kösd bé az állat' lábát 's állítsd az állatot száraz helyre. Minden órában meg kell a' rongyokat nedvesíteni. Vagy vegyél egy itzse jó borecetet, olvassz - föl benne 3 lat salmiakot, 's ezzel bánj épen úgy, mint a' szappanspiritussal.

Szintén úgy lehet használni a' meszes vizet, vagy néha néha a' körömököt meszes vizel mosogatni.

Ha azonban a' sérelmet illy módon meggyógyítani nem lehetne, a' mi azonban ritkán fog megtörténni, akkor lágyító szerket kellene használni, hogy a' sérelem fölfakasszassék 's meggyúljon.

Azért vegyen az ember fejjermályva kenyőcsőt vegyitse össze disznózsirral, 's kenegesse vele szorgalmatosan a' sérelmet. Egyszer - smind lágyító borogató szert kell főzni, a' mint illyeneket a' XIV alatt fölhoztunk, az illyekkel az egész lábat körültekertetni kell.

Ha a' helés megnyílt, tehát tépett győcsöt kell tenni a' nyílásba, 's oszlató kenyőcsel kell bekenni mind addig míg a' sérelem meg nem gyógyúl.

Hogy a' gyógyítás alatt az állatnak az istállóba 's száraz helyen kell maradni, 's lá-

bát szorgalmasan békötve kell tartani, azt minden gazda magától átlátja.

32. A' fülkelésekről, 's fülféregről.

Bogarak és férgek gyakorta az állat füleibe rakják tojásaikat, ezekből azután férgek támadnak, melyek az állatnak nagy fájdalmakat és végtére keléseket okoznak. Ezen bajt arról lehet észrevenni, ha az állat fejét ide 's tova hányja veti. 's hátulsó lábaival füleit akarja vakargatni.

Az ilylly férgek az által lehet megölni, ha hűdöskő virágot faolajjal vegyít az ember, 's ezzel belőlről békeni a' fület.

Ha a' férgek a' fület már igen kezdették sértegetni, akkor ónczetet kell venni, 's ezt azon keverékkel megnedvesítve a' fülbe rakogatni, 's napjába egynehányszor ismételni.

Ha valami gyúladás látszik a' fülön akkor legjobb a' fület meszes vízzel először kimosni, 's csak azután a' spongiát a' fölülről előhozott keverékbe mártogatva a' fülbe bétenni.

Mind addig mig ezen orvosszerek használatnak bekötve kell tartani a' fület.

33. A' szarvaknak töredezéséről és meghasadásról.

Ha valamely szarvas marha úgy töri le a' szarvát, hogy a' letört darab még rajta csügg, tehát a' vért sósvízzel és eczettel lemosni kell, 's a' letört darabot jól helyére nyomja, nyelvet megmelegít, a' repedéseket vele megkeni, 's körülötte rongyot köt. Ha mind ezt hamar és ügyesen teszi a' gazda, gyakorta rövid idő múlva meggyógyul.

Ha pedig a' letört darab egészen lecsett, akkor is úgy kell bántani mint feljebb mondtam; de ritkán olly szerencsés az ember, hogy a' már egyszer véglépen letört darabot meggyógyíthassa, főképen az eltörés után, még melegen nem alkalmaztathatja oda a' szarvat.

34. Megmerevedett tagoknak kigyógyításáról és helyre állításáról.

Vegyél ruta, katalin 's téglá olajt, mindenikből ugyan csak egyforma mennyiséget, 's kend-meg ezen kenőccsel igen gyakorta a' megmerevedett tagokat.

Vagy mosogasd a' tagot hangyaspiritussal napjában többször.

Vagy vegyél 6 lat terpetinolajt, 's keverd össze két tojásnak sárgájával, egy itsze jó törköly pálinkával, adj hozzá 1 kvintóyi

kánfort, 2 lat salamiat 's keverd jól össze, 's kenegesd gyakorta vele a' sinlődő tagot.

Vagy használj föld fenyőmagot egy itszét jól megtörve, tedd két itsze jőféle pálinkába 's hadd negyvennyolcz óráig melegen állani, ezután olvassz fel két font sótalan frís irósvajat, 's ha már a' meghülésben állapodni kezd, akkor keverj hozzá spiritus vinit, ebből azután jó kenyőcs fog lenni.

Ezután a' zöld fenyőmagot elvetni kell, 's csak minden harmad vagy negyed nap kell kenegetni. Lásd a' kificzamodásról szóló szereket, hol többek találatnak mint in erősítő szerek fölhozva,

35. Orvoság olly borjúknak, mellyek a' sok szopástól megbetegedtek, vagy hasmenést kapnak.

Sok szopás által a' téj' tőrúvá léssen a' gyomorban, és ez a' borjúnak halálát okozhatja. De ezen igen könnyen és egyszerű módon lehet segíteni, ha egy pár maroknyi sőt fölolvaszt az ember egy kevés vízben 's ebből minden fél fertályni órában egy egy kalánnal beönt a' borjú torkába. A' só eltávoztatja a' forróságot, akadályoztatja a' rothadást 's fölolvasztja a' lüvérségeket, hasnyilást okoz, 's egy bűdös ganéjolás által ismét meggyógyítja a' borjút.

Jó, hogy ha mind e' mellett naponkint egy pár kanál Magnesiat ad be néki az em-

ber, melly a' gyomorban meggyült savanyúságot elnyomja.

Hasznos és sikeres, ha friss tojást egészen a' mint van, héjástól a' torkába tol az ember.

Sikeres még a' következő szer is:

1 lat magnesia,

1 kvintnyi rhebarbara,

4 kvintnyi anisag. Mind ezt porrá kell törni 's egyszerre beadni. Ha szükségesnek találja a' gazda, még egyszer beadhatja, még minden második órában, vagy minden nap a' meggyógyulásig.

Lásd azon orvosszereket, mellyeket a' X. alatt felhoztunk, meg ismét azokat, mellyekről Nro 3. a' hasmenés iránt értekeztünk.

36. Szerek hogy a' tehenek önmagukat ki nem szopják.

Az olly teheneknek, mellyek ön magokat szokták kiszopni, közönségesen süldisznö bűrét, vagy apró szöggekkel megrakott bűr darabot kötnek a' szájára, hogy így tölgyét szurkálva, maga magára vigyázzon, hogy ne érjen hozzá.

De az itt előadott szer is igen fogantatos szokott lenni: vegyél igen bűdös tőröt, 's csinálj belőle a' legsavanyúbb boreczettel pépet, és kend bé vele a' tehénnek tölgyét. Ezt a' rossz szagot ki nem állhatja a' marha 's abban hagyja a' szopást,

37. Szer a' téjnek hibáji ellen.

1) Ha a' téj savanyú léssen 's azonnal összemegy.

Vagy tisztátalanok és savanyúk az edények, vagy pedig forróságban szenved a' tehén.

Ekkor a' tehént érvágás által néhány font vértől megfosztani kell, 's fenyőmag lisztet és salétromot kell beadni, 's ha ezen orvos szer után sem változik egy pár nap mulva a' téj, akkor hashajtó szert kell neki adni, ezt pedig

2 lat aloe,
és 4 egész 6 lat keserű sóból, vizbe fölolvastva kell készíteni.

2) Ha a' téj megkékül, ennek tisztátalan edények, dohos, nedves kamarák 's rozszakarmány lehet oka. Ha a' hibának az oka a' tehénnek egészségbeli állapotja, tehát néhány nap reggel éhgyomorra egy messzely sürt kell neki adni, egy kalán terjéssel 's egy kevés sóval fölkeverve, de minkeelőtte beadná az ember vagy két óráig alni hagyja.

Vagy vegyél
1 kvintnyi vadbodza liktáriumot,
1 kvintnyi tömjént,
1 kvintnyi myrhát, és két darab fehér kenyér között reggel éhgyomorra kell beadogatni.

Vagy vegyél négy maroknyi cserfalevelet és ugyan annyi cziczfark kórót.

fél font vérfügyökeret,
egy fertály font timsót,
egy fertály font vörös boluszt, mind ezt porrá törvén, belőle naponként 2 latot lehet a' marhának beadni eczetben.

5) Ha a' téj keserű: akkor vegyél
2 lat Angelika gyökeret,
2 lat császárgyökeret (Meisterwurzen)
2 lat Ebergyökeret (Carolina acaulis)
fél lat fehér kőmenny magot,
fél lat vadbodza liktáriumot,
fél lat Maxtixot,
fél lat tömjént, és
fél lat myrhát,

1 lat kánfort, és ebből négy vagy öt egymásra következő napokban reggelenként egy egy latot kell adogatni két megnedvesített kenyér szeletek között.

Ha a' téj véres, a' nélkül, hogy az ember valami gyuladást látna a' tölgyeken, ennek oka, vagy hirtelen ugrálás, vagy pedig más valamiféle fölmelegedés lehet az oka.

Ekkor a' tehénnek saját véresteréből egy itszét és egy messzely eczetet vegyítve kell beadni.

Vagy keverj egy itsze téjjel,
1 lat salétromot, és
1 lat tört tojásheját, 's ebből ádj bé naponként háromszor.

Ha valami daganatot lát az ember, 's melegséget pirosságot vesz észre a' tölgyeken, következőképen ez az oka a' véres tőjnek; akkor a' tölgyet csak fejrémálya kenyőcsel,

melly disznózsírral van vegyítve; kenegeti az ember. Vagy pedig lágyító borogatásokat, mellyek a' XIV. alatt fölhordattak; csinál az ember.

5) Ha a' tejfölnek van hibája, hogy belőle nem lehet vajat csinálni, tehát a' köpülésnél a' tejföl mennyiségéhez képest egy messzely vagy egy itnze eczetet kell önteni, vagy 1 lat timsót, vagy egy pohárka pálinkát, a' tejfölhöz, mellyet azonban az ember elébb megmelegít.

A' tehénnek pedig napjában háromszor vagy négyszer a' következő porokat adogattja bé az ember:

Bántott sóskafevet,

Cziczfark kórót,

és csalánt, mindenikből egy négy maroknyit,

fél font büdöskövet, mind ezt össze vegyíteni kell 's porrá csinálni.

6) Ha a' tehénnek igen szemlátomást fogatkozik a' teje, 's egyéb betegséget nem vesz rajta az ember észre, akkor mindenek előtt jó takarmányról kell gondolkodni p. o. árpa malátát, főzött babot, borsót és ehhez hasonlót kell adogatni, 's azonkívül minden nap reggel, délben, estel, egy órával az evés előtt egy egy maroknyit kell adni, mind addig míg a' teje megér;

egy fertály font fejr tarnics gyökeret,

egy fertály fejr mályvagyökeret, négy maroknyi kőlóherét,

fél font ánist, és köménymagot,

egy maroknyi sadéfát,

1 font konyhasót,

1 font megszítált fahamut, mind ezt jól össze kell keverni 's porrá csinálni.

Mogyoró virág is, ha a' tehénnek adatik nagy hasznot szokott hajtani.

Gyakorta a' tejszűnyors vagy hirtelen megfogyása valami köpülő betegségnél hirtetöje, annak okáért igen hasznos, hogy ha a' tehénnek azonnal hashajtó szert adnak bé.

Ha belső forráság emészténé meg a' tehén tejét, akkor naponként a' következő orvos szert kell adni:

két itze aludt tejet,

két lat salétromot.

Ha forró viz páráját a' tehén tölgyére gőzölgéti az ember, gyakran helyre állítja a' tejet.

Szinte olly jó, ha a' tehénnek gyakran adnak köménymagot és köményfüvet.

Lehet még a' tölgyet nyers báránybőrbe bétakarni.

Nem árt és gyakorta hamar a' czélhoz vezet, ha a' tehénnek csalánt adnak eledelül.

De mindenek előtt arra kell vigyázni a' tehenes gazdának, hogy tölgye mindenkor jól kifejtettség, mert ez mind arra, hogy a' tej megsaporodjon, mind arra, hogy meggyölve bajt ne okozzon, szolgál.

38. A' torok fájásról, és torok gyik- ról.

Ez igen veszedelmes és nehezen gyógyítható betegség, mivel itt gargalizálással és fecskendezésekkel, nem lehet az állatot, úgy mint az embert gyógyítani, 's ha a' nyaknak ikráshúsai olly gyűlésben 's olly igen megdagadvá vannak, hogy az állat nem nyeldekelhet, akkor már a' baj nagy és veszedelmes.

1) A' legszükségesebb hogy az állatnak azonnal valamelly nyak ere megnyitassék, 's néhány font vére lecsapoltassék. Ezen érvágásokat a' környüllások szerint sokszorozni is kell néha.

2) Gyakron kell az állatnak dohánylevél főzelékből, melybe eczet és salétrom vegyítetett, adogatni, 's ha ez nem munkálódna úgy a' mint az ember kíváná, szappant is kell hozzá vakarni.

3) Ha még nyeldekelhet az állat, tehát a' következő orvosszerekből készült, hasajtó orvosságot kell adni:

2 lat aloet,

6 lat keserűsór, vízben fölolvasztva.

4) A' száját szorgalmasan kell mosogatni boreczettel, melybe egy kevés mézet, kánfort és salamiat vetett az ember, 's ha a' szájába hólyagok találtatának, azokat meg kell nyitni, — 's minden módon azon kell iparkodni, hogy ezen keverékből vagy a'

száj kimosásnál, vagy máskor, valami az állatnak torkába jusson, hogy pedig könnyebben nyelhesse le, lehet egy kevés lágy meleg vizet hozzá önteni.

Mindennap kétszer vagy háromszor, ha csak lehetséges öntsön az ember, a' barom torkába

1 itsze aludt tejet, 's
3 lat salétromot.

Nem külömben sikereses szokott lenni méz salétrommal 's vízzel föleresztve.

Ha a' gyűlés már igen elhatalmadzott, csöpögtess 4 itsze vízbe,

2 lat vitriololajt,

4 kalán mézet, 's öntögess ebből naponként 3 vagy négy messzelyt az állatnak a' torkába.

Jó ebből a' keverékből a' szájba befecskendezni.

5) Lehet pioczákat, vagy hörösbogár flastromot is rakogatni az állatnak torkára, 's ugyan egyszerre több helyeken szór zsinórokat a' bőrön keresztül húzogatni, melyeket Egyiptomi kenőcsel kell megkengetni, hogy hamarébb munkálódjanak.

6) Mivel lágyító és oszlató borogatásokkal az állatoknál nem nagy hasznot lehet hajtani, tehát a' mennyire lehet a' bajon kengetésekkel kell segíteni. Ennekokáért a' hővetkezendő keveréket veszi az ember:

fél font lenmagolajt, összevegyít

1 lat salamia spiritussal.

1 lat kánforspiritussal, és

lat ónczettel, 's ezzel szorgalmasan megkenegeti a' nyakát, 's rongyokkal beköti.

Ezen fellül lásd azon orvosszereket, melyek XIV. alatt a' 11dik számmal előfordúlnak, 's ehhez hasonló több oszlató szereket, melyek ottan fölhorádnak, 's ha szükséges találna lenni a' 12dik szám alatt lévő oszlató szert kell használni.

Szükséges, hogy az ember néhány maroknyi nyers árpát és lénmagot megfőzzön; át-szűrje, 's vegyítsen hozzá néhány kalán mézet és egy lat salitromot, 's adja ital gyánánt az állatnak.

Ha az állat ehotik, tehát sűrű italt kell neki készíteni lisztből és vízből, és belé mézet keverni.

39. A' nyavalya törésről.

Ez a' betegség igen hasonlít ugyan illy nevű betegséghez, melly az embereknél is előfordúlni szokott. Ha a' baj a' velőben lévő hibától támad, akkor más mód nincs, mint a' hizlalóba vetni a' marhát, 's levágni.

De a' betegségnek okait nem lehet mindenkor előre tudni. Gyakran a' giliszták is okozhatják ezt a' betegséget. Ennek okáért azon orvosszereket kell használni, melyek a' VIIIIdik szám alatt a' giliszták ellen használhatók. Ha ezen orvosság kivánatos kime-netel munkálódik, tehát tudja az ember mi

okozza a' bajt és veszedelmet, következésképen könnyebben választhat alkalmas orvos-szereket.

40. A' szédülésről.

A' szédülés a' velőben való hibától származik, 's ez ellen nincs orvosság, jónak tartják mindazonát, ha reggel, délben és este, mindenkör 20, levél szirontákot, másol bé-kavirág, vagy kakasszárú muhar (Ranunculus sceleratus Brennfraut Hasenfuß) adnak bé.

41. A' nyelvrákról, vagy dögdaganat-ról.

Ez olly ragadó nyavalya, melly csak majd nem észrevehetőenül áll elő, 's kimondhatlan gyorsasággal elterjed.

Az állat nyelvében, és szájában fekete pattanásokat kap.

Ezt látván a' gazda, azonnal ha hozzá juthat, ezüsből készült fűrészkeével vagy késcskével fakassza fel. Hanem más ércz nem alkalmas. Ha más mód nincs, vegyen egy darab kis ezüst pénzt 's azon csináljon rás-pollyal fogacszkákat, csinálja bé fába, hogy könnyebben munkálódjon, 's úgy karcolja fel a' veszedelmes hólyagokat.

Hanem mindenekelőtt arra kell igen vigyázni, hogy az állat azon mérges nedvből,

melly a' pattanásokba 's daganatokba foglal-
tatik semmit le ne nyeljen. Legjobb tehát a'
marha száját posztó rongyal kiszárítani 's az-
után eczettel jól kimosni, de ezen eczetet
különbösen illy módon kell készíteni:

2 Itsze eczetebe,

3 kalán mézet, és

2 lat sóspiritust kell önteni.

Lehet e' következendő vizzel is kimos-
ni az állat' száját; tudniillik:

2 Itsze eczetet,

1 maroknyi söt,

egy fél maroknyi porrá tört borsot,
egy pár fokhagyma czikkel apróra

vagdalva.

Vad köménymagot,

Lavendulát,

Zsályót, és

kakuk fűvet, mindenikből egy egy
maroknyit apróra vagdalva.

Vagy pedig naponkint háromszor vagy
négyszer kell az állatnak nyelvét béborogatni
myrha vagy aloe tincturával, vagy pedig olly
pálinkával, a' mellyben Salaria és káncor ha-
sonló részekben felosztatva olvasztatott.

Ha ismét új pattanások és daganatoc-
sok támadoznak, ismét úgy kell bálni, mint
eleinte.

Ezenkívül naponkint kell az az állatnak
adogatni, a' következendő nagy hasznú orvos-
szereket.

1 messzely boreczetet,

egy fél maroknyi konyha söt,

4 kalán mézet,

4 kalán lenmagolajt, összekeverve
és fölolvastva adjon bé.

Kell még, ha foganatos előmenetelt kí-
ván a' gazda marhájának gyógyításában, a' kö-
vetkezendő klistyél is:

Sóvízből,

Eczetből, és

Lenmagolajból készítve.

Nem különben elkerülhetetlen az ide le-
írt hashajtó szer:

2 lat aloe hepat:

4 lat keserűs vízben fölolvastva.

Vagy ha már a' daganatok és pattanások
a' fölül előadott útmutatás szerint ügyesen
megnyitattak 's kitisztítottak, minden kése-
delem nélkül a' következendő pillulákat kell
beadni:

Porrá tört contragyökert, és

Örvény gyökert, mindenikből öt
quintnyit,

egy megszáritott és porrá tört vipe-
rát,

mind ezt fenyőmag lltáriummal össze-
keverni kell, 's belőle apró golyócskákat ké-
szíteni.

Vagy vegyél:

1 lat Fecskegyökert,

1 lat mesterfűvet,

1 lat örvénygyökéret,

1 lat angelikagyökéret,

Főzd meg ezt 1 font rózsaecczetben, mind addig, míg egy harmad része befőtt, azután vegyíts még hozzá 2 lat orvietánt.

Ezen keveréknek felét reggel égyomorra, 's a másik felét estel kell beadni, 's az állatot jó melegen betakarva kell tartani.

Az istállókat boreczettal, vagy fenyőmaggal, örömmel, örvénygyökérral kell kifüstölgetni, 's mind ezekhez még egy kevés myrhát is kell vegyíteni, 's ezt a füstölést napjában kétszer vagy háromszor gyakorolni.

Italul a marhának olly vizet kell adni, mellyben nyers árpa 's lenmag főzetetett meg. Az itálnak sűrűnek és nyálkásnak kell lenni; sőt átszűrni sem kell, mivel ez egyszer'smind eledelül fog szolgálni és használatni.

Ha már az ember szembetűnő örvendetes javulást lát, akkor adhat már lisztet vízben keverve.

Egyébként meg kell még azt is jegyezni, a' mi igen természetes, hogy ha az ember az olly pattanásokat és daganatokat fűrésszel fölkarcol, tehát a' karcolásokba szőr és eledel is megakadni szokott, ezeket tehát a' kimosás alkalmával, melly többször is megtörténhetik, eltávoloztatni kell. Ha kaphatni ezüst ollót, minden esetre jobb volna az

olly hólyagos pattanásokat az eleven húsig levagdalni, akkor nem akadozhatna beléjük semmi tisztátalanság sem, melly a' gyógyítást csak kimondhatatlanul akadályoztatja és fölötte nehezíti.

Döglelezes nyavalyák' elterjedésekor nem elégséges egyedül azt tudni, miként kellesék a' beteg állatot gyógyítani, de elkérülhetetlenül szükséges az is, mint lehessen az egész, séges marhát a' ragadozó nyavalyától sikeresen megoltalmazni, megőrizni, 's a' nagyobb békövetkezhető kárnak útját állani. Ezen veszedelmes nyavalya, mellynek ártalmas voltát csak az előbb irtam le, 's előadtam mi módon mi úttal lehessék meggyógyítani, 1732 igen sok helyeken uralkodott, és a' falusi gazdáknak birtokában, kimondhatatlan nagy pusztításokat tett, pedig a' földmivelőnek legnagyobb gazdagsága, az ép vonó marha, ha ezt veszedelem éri, mezei munkája azonnal megakad, és hátramaradást szenved minden tartozásaiban, nagyobb csapás még ha marhája a' dög által elesik, főképen ha nincsen módja veszedelmét azonnal kipótolni, természetes tehát, hogy marhájának megtartására törekedjék. — Hogy tehát az itt fölhozott veszedelmes ragadozó nyavalyától megoltalmazhassa, marháját a' következő módon kell vele bálni.

Mindenekelőtt a' marhának a' nyakán eret kell vágni. Itál gyanánt korpát kell vízben keverni, ehhez asványos kristályt, 's mig savanyús nem leszén, eczetet önteni.

A' marhának a' száját gyakorta kell mosogatni a' következő folyadékkal: mely készítetik:

Borecztből,
Borsból,
Sóból,
ÖrdögszARBól, és
Salamiaból.

Az istállókat pedig gyakorta kell füstölgetni borecztből, fenyőmagból, örvénygyökérből, ürömből 's kevés myrhából nem különben Sadefa leveléből álló keverékkel.

Hasznos és betegséget akadályoztató a' következő szer is; ha az ember az olyan helyeken, hol a' marha dög igen hatalmasodik, reggel éhgyomorra az egészséges marhának a' következő italt adja:

egy fél lat rutalevet;
vagdalt fokhagymát,
egy kevés fenyőmagot,
fél lat kánfort, egy messzely vörös borba vet és ebbe áztatva, beadja.

42. A' szájban lévő úgy nevezett békákról, vagy nyelvpattanásokról.

Ez a' betegség a' nyelv fenétől vagy ráktól csak annyiban különbözik, hogy nem olly veszedelmes.

Gyakran kap az állat nyelvén különféle formájú 's színű hólyagocskákat, pattaná-

socskákat, 's sokszor még a' nyelve alatt is. Ez a' betegség az 1785 és 86dik esztendőben Német országnak sok 's Magyar országnak csak némely részeiben dühösködött.

A' nyavalyaátaljában inkább bántotta a' teheneket, mint az ökröket, a' hólyagok a' nyelven fölül támadtak 's barnakék színűek voltak, a' mellyekbe vörösös nedveség találtott.

A' hólyagok ollókkal nyitattak - meg, 's a' nyelv minden reggel és este borecztel és konyhasóval mosattott ki. Az evés után ismét, de csak egyedül tiszta vízzel mosattott ki, hogy a' taharmány részecskéi 's egyéb tisztátalanságok, mellyek a' nyelvbe vagy szájba ragadtak, elvetessenek.

Hat vagy nyolcz nap múlva meggyógyult a' sérelem, az állat ezen baja mellett ép és egészséges maradt, az ökrök dolgozhattak és a' tehenek szokás szerént tejezték.

Akkor tehát ez a' betegség nem volt olly veszedelmes és dühösködő mint 1732. Haném, mivel eleinte valamikor a' barmoknál az ilyen betegségek lehetnek, tudni nem lehet, minő következtetési lehetnek, tehát bátorság okáért mindenkor tanácsosabb a' betegséggel úgy bánni, mintha a' nyelvfene volna.

Jó minden esetre, ha az illy betegségek-nél olly szerket használ a' gyógyító, mellyek a' forróságot és rothadást akadályoztatják. Ennek eltávolítására tanácsos egy pá' maroknyi sóskát, savanyú lóherét és salátát

megfőzni, 's levét vízzel felhígítva a' marhának adni.

Hasznos ez is:

2 lat vitriolspiritust,

2 itsze vízbe keverni, 's napjában belőle többször adogatni.

43. A' belső forróságról és gyúladásokról általjában.

A' tüdő, máj, lép, gyomor, és belek, a' vesék és a' kereszthártya, nem külömben a' vizeletti edények némelly okoknál fogva gyúladásba jöhetnek, 's ezen gyúladásokból, meggyűlés és rothadás támadhat, hogy ha a' gyúladás annak idejében el nem fojtatik és oszoltatik.

Már eleinte mindjárt a' bévezetéseknel megmutattam a' VII. alatt, mikint kellessék a' forróságot elfojtani, elűzni, 's az ütőéren (pulsus) hogyan lehessen megismerni, szinté előterjesztetett már a' VIII. alatt.

A' legközönségesebb és általjában használható szerek a' forróságnak elűzésére, a' következendők:

1) Mindenek előtt minden késedelem nélkül az állatnak a' nyákán eret kell vágni, 's a' mint a' betegségnek környüllásai, vagy az állat teste alkotása megkívánják, ezt az érvágást mind addig kell folytatni, még az

ember az ütőéren a' vérnek csillapodását észreveszi.

2) Adjon a' gazda egy itsze alutt téjben 2 lat salétromot, 's ezt mind annyiszortegye a' mennyiszer szükségesnek találja.

Vagy vegyen 2 itsze boreczetet, 2 itsze savanyú káposztalevet vagy savót,

8 lat tisztított salétromot,

4 maroknyi vízben tört lenmagot,

4 kalán bodza liktáriumot, 's ebből vagy minden órában, vagy minden két órában egy messzelyt kell adogatni.

Lásd mind azon hűtő szereket is, melyek II. alatt előfordúlnak.

Vagy adassék a' marhának minden órában, vagy minden két órában alutt téjben, vagy savanyú káposztalévben 1 lat salétrom.

Továbbá hasznosab, és jó előmenetet ígérők még a' következendő szerek is:

12 Itsze vízben hat óráig főzz,

fél font fejeér mályvagyükeret,

1 lat lenmagot, ezt mind átszűrven

hozzá,

2 lat salétromot.

4 kalán mézet kell vetni, ebből minden két órában egy itszét kell beadni.

Vagy vegyél 8 lat porrá tört osztriga csiga héját,

2 lat tisztított salétromot, és

1 kvintnyi kánfort.

3) Gyakorta kell az állatot klistyélezni, a' klistyét így kell készíteni: vegyél

4 kalán mézet,

4 kalán lenmagolajt,

1 maroknyi sót hozzá, ha mind ez jól fölolvadt lágy melegen kell vele klistyélezni.

4) Táplálásul a' mennyire csak lehetséges egyedül kertifüveket kell adni.

5) Itálul főzzön-meg a' gazda,

4 maroknyi nyers árpát, 's hozzá

1 lat salétromot tegyen, ezt mind addig kell főzni, míg az árpa pattogzani kezd, azután átszűrven, a' marhának belőle annyit kell adni, a' mennyit csak inni akar.

6) Néhány nap múlva egymásután minden 4 órában 1 lat csudasót vízben fölolvastva lehet adni, hogy ez által azon tisztátalanságok, mellyek ne talántán a' belekben meggyűltek, részint meglágyitassanak, részint pedig kivitessenek, főkép hogy ha észrevehetni, hogy a' nyelv gyökerén több tisztátalanság gyűlt össze, hogy ha az állat apétitását egészen elvesztette, 's ha mind a' lehellet, mind ganéjólása felette bűdös.

Minckutánna már a' csudasót használta a' gazda, akkor áztasson forróvízbe

4 lat mustárlevelet,

2 lat aloet, 's ha a' víz meghűlt szűrje át, 's adja egyszerre be. Ezt a' hashajtó szert néhány napig egymásután kell adogatni.

7) Ha néhány nap múlva sem szűnik a' forróság, 's látja az ember hogy még sok tisztátalanság távozik a' marhától, akkor e' következő szert kell adni:

12 lat tarnics gyökér lisztet,

4 lat salétromot mézzel liktáriumá kell csinálni, 's napjában háromszor egy egy dió nagyságú darabot kell nyújtani.

8) Ha már a' rothadás kezdett a' testben terjedezni, akkor az állat forrósága már igen nagy, az állat jobban izzad mint másszor, lehellete kimondhatatlanul bűdös, 's gyakorta az állat hátulsó része fölötte föl puffadt.

Olly esetben, hol a' test már elébb hashajtó szerek által kitisztított, jó hogy ha az ember az állat italába salamiát vegyít.

Továbbá csöpögtessen az ember,

2 lat vitriololajt,

2 itnze vízbe, 's

4 kalán mézet vegyítsen hozzá, 's napjába messzelyenkint háromszor adjon be.

Az illy betegségeknel igen hasznos a' kánfor, mert ellenáll a' rothadásnak, magasztja az élet erőt, 's előmozdítja a' kigőzölést.

Azért a' sínlődő állatnak napjában háromszor, egyszerre 1 kvintnyit lehet adni.

A' China volna a' legtanácsosabb és hasznosabb, belső gyógyító szer gyanánt, ha tudniillik: ez megfőzöttetnek, 's klistyét gyanánt használtatnék, hanem igen költséges. Helyette tehát legjobb fűzfa, és cserfa kér-

get venni, 's ürmöt meg tarnicsgyökeret, mindenikből egy egy maroknyit, 's két itsze vízben meg kell főzni, 's belőle két vagy három messzelynit napjában adogatni. 'S ugyan csak hasonló lével kell az állatot klistyélezní.

Ha ezen szerek által el nem nyomattatik, a' rothadás, tehát az állat minden mentesség nélkül elveszett.

9) A' belső részek gyúladásának jelei a' következők:

a) A' tüdő gyúladásnak.

Lásd ez iránt a' 43. szám alatt.

b) A' lépgyúladásnak.

Ezen betegségben valami kemény dagantot vesz észre az ember a' hasnak bal oldalán az oldal bordák alatt, ha az ember az ütő erét vi'sgálja:

Az érütés erős, a' szomjúság nagy, a' nyelv fekete, a' lélekzés nehéz, félbe szakadozó. Ha az ember kezével azon helyre nyúl, a' merre a' lép' fekvése van, tehát az állat fájdalmát jelenti-ki.

c) Májgyúladásnak.

Többnyire a' máj a' léppel együtt gyúladásban szokott lenni.

A' májgyúladást nehéz észre venni. A' jobb oldal a' rövid bordák felé feszült, ke-

mény, 's az oda tapintás fájdalmat okoz a' marhának: azért nem fekszik az állat jobb oldalán, mivel a' máj oda húzódná 's fájdalmat okozna. — Az első napokban lesüllyeszti fejét, 's igen keveset, vagy éppen semmit sem akar enni. A' lélekzés nehezen történik. Többnyire száraz köhögéssel vagy on egybekapcsolva, melly estvefelé nagyobbára nevelszik. A' nyelv száraz, sárgás, 's utoljára megfeketedik. A' szemek megsárgulnak. Az érütés sebes és kemény. A' szomjúság ritkán nagy.

d) A' gyomor és bélgyúladásnak.

Az érütés kemény és gyors. Az állat nyögve 's félbe szakadozva lélekzik, a' hasa földagadt, 's a' tapintást igen érzékenyen veszi. Félénken áll, földre hányja magát, 's lábaival hasafelé rugdalózik, 's folyvást felé nézegél. Ételvágyása oda van, csak állandóan szomjazik.

e) Vese gyúladásnak.

A' vese gyúladást arról ismerni, hogy az állat sokáig nem vizell, végtére pedig keveset. A' vizellet tűzvörös, sűrű 's nyálkás, 's a' betegség nevelkedésénél egészen megfeketedik, 's olyan mint a' víz.

Az állat kapálozik hátulsó lábaival, melyek mint egy megmeredtek.

Dereklát felfelé tartja. Hogy ha csak egy veséje szenved, a' gyúladásban tehát csak

egy lába látszik meredtnék. A' bika marhánál a' vizelleti edények 's a' kerék fölötté felhúzódnak.

f) A' vizellet edények' gyúladásának.

A' tehenek bajosan lépnek a' hátulsó lábakkal, 's minden nyomnál sántítanak. Gyakorta meg megállanak, mintha vizelleni akarnának.

Az éték után való vágyakodás oda van, 's a' szomjúság pedig igen nagy. Néha a' méhanya vérzik is.

Ide tartozó jegyzések.

1) A' fennemlített forró nyavalyáknál, 's gyúladásoknál azon szereket kell elővenni, a' mellyek már előadattak. E' mellett olvasni kell mind azokat, a' mellyek a' máj rothadásról a' 45. szám alatt vannak.

2) Természetesen nagy különbség az, vallyon az állat forróságban van e', vagy gyúladásban szenved e' belső része, vagy pedig rothadásnak indult é.

A' mint tehát az orvos a' barom állapotját találja a' ként kell neki is az orvos szereket; vagy lasacsokán, vagy pedig állandóan és erősen használni.

3) Szinte úgy van a' dolog az érvágással is. Vagy tudniillik csak egyszer, és csak kevés vér bocsátással nyit az ember eret, vagy pedig ismételi az érvágást, 's sok vért csapol-le. Ha már a' rothadás kezdette magát

béfészkelni, tehát soha sem kell olyankor eret vágni.

4) A' vese gyúladásoknál a' vizellet edények gyúladásánál a' fark' végén is lehet eret vágni.

5) A' vizellet edény gyúladásánál szükséges, hogy az állatnak árpa nyálkából méz-zel vegyített klistyél adtassék a' vizellő edénybe.

Ha a' baj fölötté nagy, tehát chinát kell főzni, 's azzal fecskendezni a' vizellő edénybe.

6) Ha valamely belső rész gyúladása meggyűlésnek indul, 's a' gyűlés a' testben megfakad, akkor minden mesterkélés megszűnik. Ha azonban a' meggyűlés a' bőrnék indul, 's az ember valami daganatot vesz észre, tehát meglágyítására kell törekedni, annakutánna megnyitni, 's a' genyetséget ki nyomni.

7) A' máj 's lép gyúladásoknál a' megdagadt oldadra piócákat, vagy kőpörlőző fejeket kell rakogatni.

44. A' megzabálásról volt szó már.

45. A' ragadozó tüdőrothadásról vagy a' tüdőgyuladásról.

Előre ellenző szerek.

Hogy az állat meg ne kapja a' ragadó tüdőgyuladást, vagy legalább könnyen átlábolja, ha meg is kapja.

1) Az állatot és az istállót tisztán kell tartani, az állatot szorgalmasan mosogatni 's vakargatni.

2) Az istállót gyakran kell fenyőmaggal füstölni, vagy tüzes vasra, vagy eleven szénre borecetet önteni.

3) Az állatnak bőven sőt adogatni.

4) Ha valami ragadó marha nyavalyáról hall valamit a' gazda, adjon az állatnak azonnal tarnicsgyökeret, fenyőmaggal és sóval vegyes mennél gyakrabban csak lehet.

5) Mindennap folkhagymát kell neki adni, 's az orrát vele dörzsölni.

6) Vagy használja a' gazda az 57. szám alatt lévő vér tisztító italt, 's azon marha porokból, melyek a' 60dik szám alatt vannak, leginkább a' harmadikát.

7) Minden másod nap meg kell az orrát terpentin olajjal dörögölni.

8) Az ép és egészséges marhának a' nyaherén néhány font véret kell lecsapolni.

9) Hashajtó szert a' következőt kell beadni:

50) 8 lat hészítet borkövet, 4 lat áloe májat vízben felolvasztva,

10) A' sóval, tarnicsgyökérrel s fenyőmaggal való étetést egy bizonyos ideig folytatni kell, 's ha már semmi sem hallatszik a' marha dögről, tehát csak néha néha kell adogatni.

11) Hasznos az is, hogy ha az ember az állatnak szőrszálakat húzogat bé, a' mellyeket osslató kenyőcsel keneget-bé, 's néhány napig folyni hagy.

12) Nem kell az állatot a' legelőre bocsátani, 's otthon jó száraz takarmányt, 's tiszta vizet kell adogatni.

13) A' beteg állatokat, hogy a' többi marhára ne ragadjon nyavalyája, külön istállóba kell tenni.

Ha már elkapta az állat a' máj rothadást észre lehet a' következőképen venni.

A' beteg állat szomoródní kezd, nehezen lélezkiz, a' lágycokot sebesen mozgatja, forróságba jön — szárazan köhög és keveset, vagy épen semmit sem eszik, hasonlóképen keveset, vagy épen semmit sem kérődzik, szomjúsága éhségénél nagyobb, 's gannéja száraz.

1) Az első a' mit az illy marhánál enni kell, az: hogy a' betegség elején néhány szor eret kell vágni a' nyakán.

Ha azon oldalai a' merre a' tüdő szárnyak fekdűnek felpuffadtak, tehát 20 piőczát kell alkalmaztatni; annakutánna le kell a' szőrt beretválni, 's kőrös bogár flastromot kell arra a' helyre tenni, de a' flastrom közé egy

negyedrész kánfort kell vegyíteni, 's a hólyagokat, mellyeket hűz mint egy hat napig Aegyptomi kenyőcsel folyásban tartani.

Hasznos az is, ha szőrszínórokat húzogat az ember.

Átaljában pedig mindent el kell követni, hogy a' betegségnek materiája a' test' külső részére jőjön, mivel akkor a' gyógyítás sokkal megkönnyebbedik.

2) Főzzön a' gazda sóskát, útifüvet, 's tüdőfüvet, mindenikből hat maroknyit, tegyen hozzá hat lat salétromot, 4 lat borkövet és 52 itsze vizet, szűrje azután át 's tegyen hozzá fél font savanyú mézet, ebből mint egy vagy két meszszelnyivel kell az állatot klistyélezn.

3) Egyszer mind az állatnak naponkint a' következendőt kell adni:

Egy itszt a' fölül felhozott klistyél levéből:

egy fertály lat kánfort, a' melly előbb erős pálinkába felolvasztatott, 1/2 font fél kvintnyi salamiat,

1 lat magnésiat, ez mind jól összekevertetik, és az állatnak száján át, és tellyeséggel nem az orrán beadatik. De sokkal munkálódóbbak még a' következendő szerek.

4) Vess nyers gyántát izzó szénre, 's tartsd a' márhának orra alá, hogy a' gyógyító párat magába szívhassa, ezt ismételni kell minden nap, és mivel az illy gőznek olvasztó ereje van, rövid idő múlva javulást fogsz tapasztalni.

Vagy vegyél:

2 maroknyi száraz bodzavirágot,
2 maroknyi Sz. János füvet,
2 lat terpetinolajt, önts reá két itsze forró vizet, 's hagyd ennek páráját az állat torkába 's orrába menni, vagy más szavalkal mondva, hagyd az állatot ezen gőzt beszívni. Hogy pedig ez annál hathatósabban történjék, bé kell az állat fejét borítani 's úgy elejébe tartani a' gőzölgő edényt.

5) Belsőképen ugyan akkor a' következendőket kell használni:

4 lat örvénygyökeret,
2 lat gummi arabicumot,
2 lat tejczukrot:
2 lat hegyi szurok olajt,
4 lat ibolyagyökeret, mind ezeket a' szereket előbb porrá kell törni, azután jól összekeverni, 's egy kalán mézet hozzá tévén, liktáriumá csinálni.

Ezen orvos szerből a' beteg baromnak minden nap háromszor adni kell, egy egy kalányit vízben feleresztve.

Erre az orvoságra mindenkor egy meszszelnyit kell adni a' következendő italból:

1 font tiszta búza korpát,
4 lat salétromot,
6 kalán mézet meg kell főzni 12 itsze vízben.*

Ha a' forráság ezen orvos szerék által lecsillapodik, hanem az állat még mindég nehezen lélekzik és köhög akkor ezt kell adni neki:

2 lat tengeri csillát,

3 lat széna virágot,

5 lat vadmustárt, porrá törve, 's vad bodza liktáriummal vagy mézzel, liktáriummal csinálva, néhányszor napiában, egy tojásnyi nagyságú darabot kell beadni.

6) A' ki a' költséget nem sajnálja, adjon az állatnak china kérget mézzel.

7) A' költséges china kéreg helyett lehet adni fiatal fűzfa kérget, a' facskákat levelével egygyütt igen szereti a' marhának.

8) Némelyek azt vitatják, hogy a' tüdő rothadást azzal is meggyógyították, hogy fenyőmag bojkrokat, mindenestől, törvestől, leveléstől, gyümölcsöstől hamuá égettek, 's belőle lúgot csináltak, ebben salétromot olvasztottak-lel, 's messzelyenként adogatták a' beteg marhának.

9) Azt is tanácsolták sokan, hogy piszkólcz máját, (Hepar antimonii) adjon az ember mézzel vegyítve.

10) Itálul árpa levét kell az állatnak adni, hogy egyszer mind táplálatal szolgájon az árpát benne kell hagyni, sőt még árpalisztet hozzá keverni.

Lásd egyébként azon olvasztó szereket a' XI. alatt említettünk, 's próbálj meg közülök némelyeket.

11) Az ily betegségekből sinlődő szarvas marhának igen hasznos, ha az ember egy rész gipsz kőport, 's egy rész korpát, 's egy fél rész konyhasót,

's egy kevés megtört fenyőmagot ad, mind ezt jól össze kell keverni, 's mind addig-míg az állat meggyógyul naponként kétszer kell adogatni.

13) Ámbar azonban az új gyógyító mód, azért mivel a' czélhoz vezető orvos szereket és útmutatásokat hoz fel, igen ajánlatos, tudom azt még is, hogy sokan találkoznak olyanok a' kik követni nem fogják, mivel semmi nemű orvos Recepteknek hitelt nem szolták adni, 's ezektől általában megvonják minden bizodalmokat, 's inkább maradnak az ócska 's bizonytalan megrögzött gyógyítás módok mellett, ha csak ezer új receptelben nincs egy egész lajstrom felhordva, 's olyankor nekik mind egy, ha egy orvos szer javít, 's a' másik ront, csak azok számosan legyenek.

A' régi recepteknél találkoznak oly orvos szereket, melyek éppen ellenkezőleg munkálódnak, 's még is gyakorta elővetetnek. A' tüdő rothadásnál olvasztó, hűtő, oszlató 's a' rothadásnak ellenálló szereket kell elővenni. Nézze meg már most bár a' gazda az orvos szereket 's füvek különféle orvosi munkálódásáról írt czikkelyt, szután hasonlitsa velek össze a' régi recepteket.

46. A' marhadógról.

Ez olly marhanyalva a' melly ellen még bizonyos orvos szert nem találtak, mi-

vel még a barom orvosok természetét nem ismerik tökéletesen. Ez a nyavalya megfoghatatlan gyorsasággal szokott elterjedni, 's ritkán szokott valamely istállót elkerülni.

A' betegség fő okát a meggyült epének tulajdonítják, mivel a döglött marhában természetek epe találtatik. De itt azt kell mondanom, hogy azt, hogy az epe annyira meggyül, maga a betegség okozza, mivel úgy az olyan állatoknak is, melyeket minelőlté elesnek, le szoktak vágni, szinte sok epejeknek kellene lenni, ez pedig nincs.

A' leg tudósabb legtapasztaltabb barom orvosok minden szorgalmas vizsgálatok mellett nem értek még eddig tovább, hanem csak azon vitatásig, hogy a nyavalya gyúladási hidegleléshez igen hasonlít, 's azután rothasztó hideglelés lesz belőle. A' beleket átjában ellepi, azért a' beleknek minden természetű munkálódásaik megszűnnek, 's így nem csuda ha az epe meggyül, mivel munkálódását, az emésztéshez szükséges kiömlését véghez nem viheti.

Ha ezen betegség ellen orvos szereket akar a' gazda használni, olyanok legyenek, melyek a' gyúladásnak és rothadásnak ellenállanak. 'S ezekhez tartoznak a' plánták országából minden savanyú növények: p. o. eczet, de legfőképpen a' savanyúságok az asvány országából, úgy mint vitriol olaj, 's spiritus, bűdösítő spiritus 's ehhez hasonlók. De ha csak legkevesebbet is iparkodunk ezen rettenetes pusztító nyavalya elnyomásán, te-

hát az olly szerekből nagy mennyiségben és sokáig kell adni.

A' betegség igen ragadós, de miként történik a' közlés és elhatalmazás, az iránt semmi bizonyos sem lehet még eddig mondani 's állítani.

Tudok én olyan eseteket is, hogy olyan marha is megkapta ezt a' nyavalyát, a' melyet soha sem hajtottak a' legelőre, hanem otthon tiszta istállóban, tisztán és jó egészséges takarmánnyal tartották. Mások ismét kihajtottak marhájakat a' legelőre 's a' betegséget meg nem kapták. Meg ismet mások kihajtották, 's marháikra reá ragadott a' nyavalya. Ha egész istálló sor állana egymás mellett, meg lehetne látni, hogy majd itt, majd ott ütne ki a' nyavalya. Gyakorta három négy ház megmenekedett, 's a' marhára csak azután került a' nyavalya. Gyakorta az is megtörtént, hogy némely házakkal teljességgel semmi hárt sem okozott.

Ha valamely istállóban kiütt a' nyavalya, ritkán marad valamely darab megkímélve, 's száz darab közül alig lehet egyet számlálni, mely meggyógyul.

Bár mennyire legyen is ez a' nyavalya ragadós, még is már az állat belső alkotásának ezen nyavalya elfogadására kell alkalmaztatottnak lenni.

Tapasztalásból tudjuk, hogy ez a' nyavalya a' marhánál szintúgy mint az emberek-nél a' ragadós nyavalyák, napról napra nevelszik, 's azután megint fogyatkozik. A' ba-

rom, a' mellyet mindjárt a' nyavalya kitörésénél, vagy végén ér, nem tapasztalja annyira a' baj hatalmát, mint az, a' melly közép idején kapja.

A' fagy nem csak enyhíti a' nyavalyának hatalmát, hanem gyakorta minden vesze, delmet üz.

Ellenálló szerek.

1) Mind azokat a' rendszabásokat, melyeket az ember e' tündő rothadásnál megtart-ezen nyavalyánál is meg kell tartani.

2) Minden nap 4 lat borkövet, 's általában sok savanyú dolgokat, mellyek a' rothadásnak ellenállanak, kell az állatnak adogatni. Az ilyen nyavalyánál ne hidje valaki, hogy 3 vadalmával megmentheti marháját a' nyavalyától; jó ellenben mennél több vadalmát savanyúsága miatt a' marhának adogatni.

3) A' borkő mindennapi használása mellett, mindennap lehet azon porból adogatni, melly a' 60 szám alatt fölhoztatott.

Ha a' nyavalya a' szomszédban uralkodik, tehát mindennap reggel két vagy három evő kalánnyi borkövet kell beadni, ha pedig már a' helyben pusztít mindennap nyolcz lat borkövet 's mindennap háromszor azon marha orvos porból, melly a' 60dik szám alatt van, és ezt folytatni kell nyolcz napig, azután csak minden másod nap kell adogatni, mind addig míg a' nyavalya megszűnt.

Mind e' mellett különféle savanyús sz-

reket lehet az állatnak adogatni, 's mindennap egy maréknyi só-takarmánya közé vegyíteni, nem külömben az italába is lehet eczetet, sávit, savanyúkóposztát levét, 's több e' felét önteni, úgy mindazonáltal, hogy azt az állat szívesen igya, 's szomjúságban ne szenvedjen.

Lehet sóskát a' takarmány közé is vegyíteni.

4) Az állatot nem kell közös kútból itatni.

5) A' legbiztosabb ellen orvoság az, hogy ha az első darab marhákát mellyek a' faluban, a' ragadós nyavalyában megbetegednek levágtadják; az egész falu közös költségére, 's mindenestől szőröstől, bőröstől olyan helyen elásatják, a' merre semmiféle marha sem jár. Mert mennél több marha betegszik meg valamely helyen, annál dögletecesebb lesz a' nyavalya.

6) Kutyákat 's macskákat, mellyek egy házból a' másikba futkoznak, szaladgálnak, szinte nem kell tűrni, mivel ők a' nyavalyát egy istállóból a' másikba észrevehetlen át vihetik, főképen ha már a' szomszéd házban kiütt a' nyavalya.

Orvos szerek 's a' gyógyításnak a' módja.

Ha valamely darab marha valóban megkapta a' nyavalyát, tehát azon lehet megismerni, hogy keveset eszik, vagy már épen

semmit, szőre fölfelé áll; fejét rázza, reszket, fejét leereszti, szomorú; tüzes könnyező szemei vannak, a' nyelv száraz és feketés, a' lélekzet rövid, 's többnyire mind a' nyavalya kezdetétől szárazon köhögnek. A' fejő marha néhány nappal az előtt tejét veszti.

Illyen állapotban a' következők szerekhez kell folyamodni, a' melyekről 's tapasztalás tudja, hogy már magában a' nyavalyában sinlődő marhát megmentettek vele, 's a' melyek mind azon tulajdonságokkal bírnak, a' melyek alkalmazatosak, a' fenét és a' rothadást akadályoztatni.

De mindenekelőtt meg kell jegyezni, hogy a' következők orvos szerek mellett kell maradni, 's nem úgy tenni, hogy ma ezt, holnap azt adogatni.

1) A' marhának azonnal a' mint nála a' nyavalyának nyomait észreveszi a' gazda adjon hat lat borköböl álló hashajtó szert, minden órában, mind addig a' míg a' ganéjolás nem következik.

2) Ha az értés gyors és kemény, vagy hogy ha a' hideglélés igen nagyon mutogatja magát, éret kell nyitni, 's az állatnak testi alkotásához képest 2 egész 4 font vérét csapolja le az ember. A' forróság nagyságának, a' gyűladás magosságának, a' marha korának, és teljes vérűségének kell meghatározni, mennyi vérét kell kibocsátani, 's azt is meg kell jegyezni, hogy az érvágás a' betegség elején essen meg, egyébkint inkább ártalmas, mint

hasznos, ha már a' betegség folyamatjában történik.

3) Most már a' következők gyógyító szereket kell venni:

Főtt árpa nyálkát,
1 lat tiszta salétromot,
fél lat kánfort,
1 lat vitriol spiritust,
2 kalán boreczetet,
3 kalán mézet,

A' kánfort és salétromot előbb jól össze kell dörzsölni, azután jól összevegyíteni, 's belőle a' beteg marhának minden második órában egy kávés csészével kell adogatni.

Vagy vegyél:

24 lat sűrű főzött árpa nyálkát,
4 lat bűdöskő spiritust tegyél belé 's adj a' beteg marhának minden második órában két kávés csészével.

Nézd és vizsgálj meg azon orvos szereket, a' melyeket a' XII. alatt úgy mint rothadást akadályoztatók felhozattak.

4) Egyszer'smind főzz az állatnak nyers árpát, vedd a' levét, 's vess belé készített borkövet, mind addig míg savanyús íze lesz, azután ha a' marha magától nem akarja inni öntsd a' torkába erővel.

5) Az alutt téj is igen jó, ital gyanánt.

6) Mindennap kétszer vagy háromszor is kell a' beteg állatot klistyélezn.

Illy klistyélre saványú káposzta levét, a' vagy savót 2 messzelyt, 's két kalán mézszel össze kell vegyíteni.

Ha savó nem volna kéznél, tehát árpát kell főzni, 's ennek levéhez borkövet kell vegyíteni.

7) Ha ezen előhozott szereket az itt mondottnak mód szerint, és azonnal a betegség kezdetén használja az ember, bizonyára rövid idő múlva jobbúlást fog tapasztálni. De ha mind e mellett is a marha ereje naponként jobban jobban fogynak a gyűlás nekedne, tehát a következő orvos szert kell elővenni, mellette alkalatosan megmaradni 's belőle minden órában egy kávé csészével adogatni. Vegyél:

24 lat borecetet,

fél lat kánfort,

1 lat mixtura simplex,

2 lat china kérget,

4 halán mézet,

a kánfort 's a mixtura simplexet mosárban jól összedörzsölni kell, mindent jól összevegyíteni, 's mindenkori használás előtt jól felrázni.

Az igaz ugyan, hogy ez az orvosság egy keveset drága, hanem fogantja nagy, lehet azonban helyette a következőt is használni:

3 lat porrá tört chinát,

6 lat fűfa kérget,

2 lat bűdöskövet,

fél lat kánfort,

Mind ezt mézzel jól össze kell keverni 's belőle hat golyóhiskákat csinálni, 's minden két órában egy egy illy golyóhiskát 4

számlalatt röviden beelőtt leirt italban beadni.

8) Sokan ez itit következő szert is ajánlották, hanem magam még nem tapasztaltam fogantját, a. i. vegyél:

4 lat angelika gyökere,

4 lat mesterfű gyökere,

2 lat citrik fölhagyat,

4 lat fenýőmagot,

5 lat terjékert,

egy itze ecetet, 's 3 lat kánfon spirtust kell önteni, 's 48 óráig állani hagyai,

azután leszűrni 's három egyenlő részre osztani 's egy egy messzelyt vízzel felelesztve egyszerre kell beadni. Ezt a beadást minden nap háromszor kell véghez vinni.

Addig míg ez az ital elkészül a következőt kell használni.

Vegyél 1 marok csalánt,

1 marok lud pimpót Genserich,

1 marok pimpinellát,

4 lat fűfa héjat,

1 kvintnyi Salamiat,

1 kvintnyi timsót,

fozd meg mind ezt négy itze vízben 's szűrd át. Ebből mindennap egy messzelyt kell beadni, 's minden messzelyt egy kvintnyi vitriol olajt csöpögtetni.

9) Az állat testét mindennap szorgalmasan meg kell vakargatni, 's szalma csutakokkal megdörzsölni, hogy a gőzölés megtartassék. Azután az állatot pokróczokkal kell betakargatni.

10) Hogy a' takony kifolyását, mely az orrlyukon meg kikönnyebbithesse az ember, tehát a' 4dik szám alatt előadott savanyús árpa főzethe egy lat salamiát kell felolvasztani, azután abból mindennap lágy melegben az állatnak szájaába 's orrlyukába fecskendezni.

11) Ha a' takony vagy megkeményedne, vagy folyásnak nem indulna, akkor jó borcetetet kell venni, 's azt négyszer annyi vízzel összevegyíteni, felforralni, 's a' marhának orra alá tartani, hogy a' gőzt az orrán felszívja, 's ezt mindennap háromszor fél fél óráig kell tenni.

12) Ha betegség közben a' testen valami dagánat mutatja magát, azonnal le kell a' szőrt beretválni, 's körös bogár flastromot kell rá felrakni, ez által a' természet a' tisztátalanságoknak kivetésében elősegítettik. Ha a' dagánat lágy 's genyetség van benne, meg kell nyitni, 's mind addig a' meddig lehet Aegyiptomi balzsammal genyetségben tartja az ember.

13) A' betegség közben az állatnak semmi más eledelt nem kell adni, mint itafaba két maroknyi árpa lisztet vegyíteni.

14) A' betegség után az állatnak azon erősítő szerekből kell adni, mellyek a' XIII. alatt feljegyeztettek.

Végezetre a' következendőket kell megjegyezmem.

Néhány hónapok múlva ezen dögletes nyavalya után, azon istállóba, mellyekbe a' nyavalyás állat állott, messze vidékekről

ép és egészséges marhát hajtották, és ez is megkapta a' nyavalyát 's elvészett. Ezen veszedelmek hathatós elhárítására az istállóban mindent, a' falékat, a' jászolt és más egyebet mésszel kell befenni, 's azután mikor már jól megszáradt, erős lúggal lemosni.

Ezután az istállót néhány hétig kiszellőztetni kell, 's mindennap bűdöskövel és eczet párával kell higözölögtetni, vagy puskaporral, mellyet csekély mennyiségben kell eleven szénre vetni.

A' láncolat, a' kovácsnál kell megtüzesíteni, 's így megtisztítani.

Mind ezt pontosan meg kell tartani, minckelőtte friss marhát hajtana az ember az istállóba, mert másként ismét kárt szenvedhet a' gazda.

Az ily nyavalyánál a' legjobb orvos szokott lenni, a' nagy hideg, melly által a' nyavalya meggyöngül, vagy végkép elnyomatik.

Az állkapcezák zárodásáról, a' görccséről.

Az állkapcezák zárodása görccstől, mellynek különféle okai lehetnek, szokott támadni. A' görccsöt az által lehet megfojtani, ha meleg borogatásokkal ápolja az ember az össze vont ereket, 's inakat, 's ez által a' nagy feszülést elmellőzni iparkodunk.

i) E' célra lisztpépet kell főzni, 's be-

dő egy kevés kánfort vegyíteni, azután vászonba vetni, s úgy a fejre borogatni, olly melegen, a' hogy csak eltűrhető, úgy mind azon által, hogy a' szem és a' száj szabadon maradjanak. Ha a' borogatás meghűlni kezd, ismét megmelegíteni kell, s mindenkor egy kevés kánfort kell újonnan hozzá vegyíteni, s ezt mind addig kell gyakorolni, míg a' görcs meg nem szűnt.

Legjobb ha mindenkor két rendheli rongy van péppel készítve, hogy míg az egyik melegszik, addig a' másik felrakva maradjon.

2) Mindjárt éjtel kell nyitni az állatnak a' nyakán.

3) Néhány maroknyi szelű virágot kell megfőzni, azután az állat fejét befedni, s a' megfőtt füvet az állat feje alá tartani, hogy nyálát és fejét a' pára jól megjárhassa.

4) Málakolajt kell venni, s fél annyit sydenham fájdalom csillapító csöppjéből, s ezeu vegyítéssel meg kell az állkapczákat kengetni.

5) Ha csako lehetséges azon kell lenni, hogy borostyánkő olajt önthessen az ember az állat torkába, de nem kell a' száját erővel feltörni, mert ez inkább ártana, mint használna.

6) Lehet az állkapczákat és a' hátgerinczet is borostyánkő olajjal megkengetni.

7) A' következő kenyőcs is igen jó a' kengetésre: fél font fejtő mályva kenyőcsöt, keverj

8 lat kőolajjal, s
4 lat kánforral.

8) Hogy ha csak egy keveset lehet erőszak nélkül felnyitni az állat száját, fogantatos a' következő szer is:

6 lat készített borostyánkő,
6 lat készített austriga teknő,
6 lat tisztított salétrom,
3 lat vitriolisált borkő,

mind azt három messzely vízben olvasd fel, s minden második órában adj egy fél messzelyt.

De mivel ezen nyavalyánál az állatnak semmi eledelt sem lehet adni, tehát az állatot gyakorta kell klistyélezeni.

Erre a' klistyére egy itze vizet kell venni, ehhez pedig még

2 lat salétromot,
néhány kalán olajt.

Ha a' görcs megszűnt az állatnak a' következő hashajtó szert kell adni:

12, vagy 16 lat csudasót, hogy ez által minden éles nedveség a' testből kihajtassék.

Lehet azonban hashajtó szerek közül, mellyeket már előadtunk, mást is választani.

Azonban mindenek előtt szükséges, hogy a' gazda ne hidjen boszorkányságra, mert az illy görcsnek is valamint minden más nyavalyának természetes oka gyagon.

48. Hogy a' szarvas marhát nyárban ne kínozza a' légy.

Vegyél tört fokhagyma vagy vereshagyma levét, vagy bolha füvét, vagy pedig üröm levelet, 's kend be vele az állatot.

Vagy főzz meg tarnics gyökeret, 's mosd meg vele az állatot mindenütt, ha ezt minden-nap kétszer teheted, annál fogatosabb, ezen bánás módot a' legelőre hajtandó marhánál soha sem kellene elmulasztani. Mivel a' legyek 's más egyéb férgek felette kínozzák a' marhát, és sokféle betegségeket okoznak.

Leginkább kerülj a' marhát a' légy ha terpetin olaj közé, egy kevés borostyán kö-olajt vegyít az ember, vagy pedig bűdös borkö-olajt, még jobb salmiak fabrikákból azon elmaradt bűdös olajt, 's ezzel kenj meg az állatot.

49. A' hasdugulásról.

Ha valamely állat belső forróságot szenved, gyakorta nem ganéjolhat, vagy ganéjolása felette nehezen történik. Az igaz ugyan, hogy jól meg kent kézzel ki lehet a' ganéjt venni, de mindenkor jobb valami lágyító 's hűtő klistyéleket adni.

Az illy klistyélhez egy itsze vizet, ebben 2 lat basa rózsá levelet, 2 lat salétromot kell felolvasztani, 's 2 kalán olajt hozzá keverni.

Szappan csap is elősegéli a' ganéjolást, hanem még is mindenkor fogatosabb és hasznosabb a' klistyél.

Ezután hashajtó szert kell az állatnak adni:

egy itsze savanyúkáposzta vízből, mellybe

7 lat csudasót felolvasztani, 's hozzá 8 lat aloet vetni, 's úgy beadni marhának.

Ha három óra múlva nem következik hasnyílás, akkor ugyan azt mind addig kell beadni, míg hasnyílás nem következik.

Ha az orvoság beadása közben, a' klistyélezést folytatja az ember, úgy igen megkönnyébbítetik a' hasmenet.

A' hashajtó után még egynehány klistyélt ad az ember a' marhának, savanyúkáposzta lével, és két lat salétrommal.

50. A' megszorúlt szerekrl.

Ha a' marhánál megszorulnak a' szelek, könnyen támadhat bél görcs, vagy bélköszvény.

Leghamarább lehet az állaton segíteni klistyélek által. Az illy klistyélekre 2 lat dohányt kell venni, 's egy itsze vízben felforralni, ebben szappant vaskarni, 's ha felforrot átszűrni.

Belsőképen használnak azon szerek, a' mellyeket mint szélhajtókat V. alatt említett-

tünk. Legfőképen használhatók. Terjék, bábér, tarnicsgyökér, fenyőmag, üröm, 's köménymag.

De ezen kívül néhány nap múlva gyomorerősítő szereket is, melyeket szinte V. alatt felhoztunk, használni kell, mivel a' szelek egyedül a' gyomornak rossz emésztésétől származnak, vagy a' gyomornak valamely csípőségtől. Ennekokáért lehet tarnicsgyökéret, üröm, porrá tört tojáshéjat, mindenikből két latot naponkint használni.

51 A' tölgyeknek repedezéseiről.

A' fejs marha gyakorta repedezéseket és ripacsokat kap a' tölgye bimbóin, 's mivel olyankor a' borjúk szopása ártalmas, tehát nem hagyják szopni, sőt a' fejést sem hagyják véghez vinni. Vegyél óneczetet, és egy harmadrész lenmagolajt keverd jól össze mind addig, még sárgás kenyőcs nem lesz belőle, 's a' ripacsokat kenegesd be ezen kenyőcsel. De minelőtte a' borjút szopni ereszted, meg kell téjjel mosni a' csecset, mivel az óneczet a' borjúnak ártalmas találna lenni.

Jó, hogy ha a' borjút néhány napig, a' míg a' ripacsok meggyógyulnak tartóztathatja a' gazda.

Ha azonban a' ripacsos tölgyet, mézzel vegyített borral mossa az ember, attól is meggyógyulnak, de nem olly hamar mint az óneczet kenyőcstől.

52. Fej daganat ellen.

A' szarvas marhának fejn és egyéb testen is gyakorta mutatja magát valami kiütés, pattanás, persegés forma. Ez magát igen elterjeszti, mind ez nem származik mástól mint a' férgektől, legyektől, melyek tojásikkal ott kikelnek 's mozognak, forognak.

Az illy kipattanások gyakorta az embe-reknél is találkoznak.

Leghamarább lehet ezeket az óneczet kenyőcs által meggyógyítani, melyet az 51dik szám alatt adtunk elő.

53. A' veszettségről dühödtségről.

Ha valamely marha dühös, az az: veszett állattól megharapatott, 's a' veszett nyalya még magát ki nem ütötte, tehát a' következendőre kell vigyázni.

1) Mindjárt frissiben az egész harapást jó mélyen az cleven és ép húsig ki kell vágni, 's a' vágást jó kivérzeni kell hagyni, 's azután a' sebet jó boreczzel mellyben só, és salamia olvasztatott fel, ki kell mosni.

2) Mennél hamarább csak lehet, azon vágást gyűlésbe kell hozni. Ezen czélnak elérésére vegyél:

1 lat körös bogarat, és

4 lat hájat,

keverd mind össze, 's ezzel kenj-meg tépett

gyoicsra kell felkenni, 's a' vágásra felrakogatni. Azután az Egyiptomi balszamat kell elővenni, 's a' gyűlést egész egy álló hólnapig feltartani, 's folyani engedni.

3) Ha a' harapás a' testnek olyan részén történt, honnét az erek, inak, ütőér végett ki nem lehetne vágni, tehát pokol kövel kell kiedzeni, 's a' feljebb leirt módon gyűlésben tartani. Jó az ilyenkor a' sérelmet kényeső kenyőcsel békenni.

4) Ha a' harapást minden esetre nem lehetne az ép és egészséges húsig kivágni, gyógyítani kell, mivel a' gyógyítás az edzéssel bizonytalan. Mivel ha csak legkevesebb is, összekeveredik a' veszetség mérgéből, az általnak vérével, úgy minden menség nélkül elveszett.

5) A' legjobb szer, melyet mind e'koráig a' veszetség ellen ismernek a' Belladonna, ebből egy nagy marhának így kell adni:

1 latot leveleiből, vagy

3 kvintnyit gyökereiből, egyszerre, 's erre azután mint egy nyőlez óráig semmit se kell ennie adni, 's ezt vagy minden másod vagy épen minden harmad nap kell tenni, mivel másként igen meggyengíti a' marhát.

6) Lehet azonkívül ósványos turpittal, Czinóberrel, és édesített kényesővel is próbát tenni.

7) Ha már a' veszetség kitört, akkor a' marhát már semmiképen sem lehet megmenteni.

8) A' gyógyítás mindég veszedelmes és

kétséges, ha az ember a' harapást frissiben egészen az egészséges húsig ki nem vagdalja, és így soha sem kell a' belső szerek erejébe bízakodni.

9) Izzasztás, hashajtás, érvágás, ezen betegségnél inkább árt, mint használ.

54. Mérges harapásokról, az inak megérőltetéséről.

A' legelőre hajtott marhát gyakran megmarják kígyók vagy más mérges állatok, 's az ilylly mérges harapások nagy daganatokat és gyűadásokat szoktak okozni. Az ilylly harapásokat és marásokat e' követhetendő módon kell gyógyítani:

1) Ha jól hozzá lehet férni, legbiztosabb az egész harapást és marást, az egészséges ép húsig kivágni, 's a' metszést jó salamiá spiritussal kimosni. Ha nincs kéznél salamiá spiritus, tehát boreczetbe sójt, kémény mészakot kell vetni, 's a' sebet azzal jól kimosni.

2) Ha a' harapást nem lehet kimetszeni, tehát ki kell égetni.

3) A' vágást egy ideig Egyiptomi balszammal gyűlésben kell tartani.

4) Ha az ember a' megmarást nem akarja kivágni vagy kiégetni, tehát kenegesse szorgalmatosan scorpio olajjal vagy faolajjal, 's kössön rá megfőtt fokhagymát vagy vörshagymát, és ezt a' hagymát minden órában frissset kell venni.

Belsőképen a' következendőket lehet fogantatással használni.

- 1 lat röptülő salamia sót, vess
- 2 pohár vízben. Vagy
- 1 irtsze eczetben, adj
- 2 lat szarvas szarv spiritust, vagy
- 1 vagy 2 lat terjéket.

55. A' ficzamításról, az inak megerőltetéséről.

Veszekedés által, vagy hegyes legelő-kön gyakorta, megrántja inait, vagy kificzamítja lábát a' marha.

A' kificzamodott tagot mindenekelőtt helyre állítani kell iparkodni, a' megrántásnál pedig a' daganat oszlatásán kell munkálodni.

Mindenekelőtt a' megsértett helyet, jó sós vízzel és jó bor eczettel kell kimosni, hasonló szolgálatot tézzen a' kánforspiritus, 's néhány napok múlva ezután a' hangya spiritus.

Vagy mosd meg szappanspirituszal, 's ebből borogatásokat csinálni, 's bizonynyára ennek jó befolyását fogja tapasztalni.

Meleg borból készített borogatások is igen foganatosok szoktak lenni.

Nem csekély befolyású a' helyre állításra a' következendő kenyőcs:

- 1 lat porrá tört húnnyorgyökeret,
- 1 lat Euphorbium,
- 1 lat babér olajjal összekeverve, 's

1 lat lenmagolaj, ezen keverékkel szorgalmasan meg kell kengetni a' szenvedő tagot.

Vagy vegyél fél font ürü fagyút,

- 1 font babérolajt,
- 2 lat terpetinolajt,
- 1 lat rectificált borostyánkő olajt,
- 1 kvintnyi fodormenta olajt, 's mind

ezt jól összekeverve a' tűzön felolvasztani. —

Vagy vegyél:

- fél font disznózsírt,
- 4 lat zöld megtört fenyőmagot,
- 4 lat rutát,
- 4 lat timár cserlisztet,
- 4 lat vérfű gyökeret (tormentilla).

Ezután mind ezeket egybevegyítve gyenge széntűzön mind addig kell párologatni a' míg a' fenyőmag megkeményedett, a' vagy, ha egy csöp a' tűzbe vetve hirtelen lángot vet. Ezután szürd át, 's olvassz fel benne 1 fél lat kánfort. Nézd a' 44dik számot a' megmerevedett tagokról.

A' megsértett tagot, ha csak lehetséges mindenkor jól be kell kötözni, ne hogy a' marha nyalhassa, vagy a' levegő hozzá férhessen.

Ha a' sérelem a' lábon igen nagy, akkor igen tanácsos a' lábat a' lenyés után meleg ganéjjal bekötöni, melyet az ember cserlisz-ten és boron elpárologat. Nézd a' XIV. alatt a' 11dik számnál orvos szereket a' melyek oszlatók.

56. A' meglágyult talpokról.

Némelly marhának, melly sokáig állott az istállóban, igen meglágyul a' talpa, úgy hogy semmi keményre sem hághat, a' nélkül, hogy ne vonoglana, ne rángatózna.

Ezen a' bajon az által lehet segíteni, ha megmelegített hájat, vagy dió olajt öntöget az ember a' talpakra; mind a' két szer majd csak nem forró meleg lehet. Ezután jól bé kell a' marha lábait kötni, 's az istállóban száraz helyre állítani.

57. Vér tisztító ital.

Vegyel 16 lat fügyökeret, qüa' 700 ml
8 lat francia fát, habes edmed' 100
8 lat porrá tört édes gyökeret, 100
föld meg 12 itsze vízben, 's föld mind addig
mig két itsze befött.

Ebből az italból annyiszor kell a' marhát itatni, a' mennyiszor akar inni a' marha, de mást semmit sem kell inni adni. Természetes, hogy ezt az italt többször kell egymásután főzni, mivel ettől a' tiz tisztétől meg még nem tisztul a' vér.

58. Minden tisztátalanságok ellen való szer.

Ha a' marhát télen át tisztátalanul és rosszul tartják, rossz takarmányt kap, és nedves hideg istállóban áll, mert mind ezek által a' kipárolgás a' kigőzölés akadályoztatik, és így a' marha tavasszal felette rossz lábon áll, szomorú, a' szőre felborzadott, 's elveszti, ingadozó 's erőtlen.

Az illy állapotnál a' következő szereket kell használni,

Vegyel: Bűdöskő virágot,

Salétromot,

Fekete hűnyort,

Tojásfejét,

Aloct,

Babért,

Cserlisztet,

Tarnicslisztet,

Galgantgyökeret, mindenikből hasonló mennyiséget, mint egy négy vagy pedig hat, hat latot egyből. 'S ezekből fenyőmag liktáriummal, vagy kovással liktáriumát kell csinálni, 's reggel, délben, este egy evő kanálnyiit kell adni.

A' takarmánnyal vegyest lehet a' marhának adni, rethet, zeller levelet és gyökeret, petrezselyem levelet és szintén gyökeret is, nem különben fenyőmagot, vöröshagymát. Vagy a' 60dik szám alatt lévő marhaport kell használni.

59. A' borsos húsos marháról, mely hús borsókat vénusi nyavalyától származottnak tartanak, balúi némellyek.

Igy szoktak nevezni a' szarvas marhánál azt a' jelenést, ha levágják, és a' mejj gödrben nem messze az oldal borda bőrtől, vagy a' tüdején csomókat, vagy lefüggő kisebb és nagyobb hosszúkás, vagy szőlőfürt formájú hús darabokat találnak.

Sok k' rnyékeken az ily marhát tisztátalannak egészségtelennek tartottak eddig a' mészárosok és elvetették.

'S mint ezt Vénusi nyavalyától származottnak tartották. De a' legújabb tapasztalások szerint, ez a' jelenés nem egyéb mint olly kövérség, mely magát a' megjgödörbe vette, 's következésképen nem kell tőle tartani.

Nem kell tehát ezt nyavalyának tartani, mivel egyedül a' kövér marhának mejj gödrébe találatnak az ily csomók, 's azon marha a' levégás előtt ép egészséges és vidám.

Vénusi nyavalyának nem lehet tartani, mivel úgy kevés marhát lehetne ezen nyavalya nélkül találni, mert a' nemzésbeli közösülés által, a' borsú már anyától kapná ezt a' nyavalyát.

Azokban ezen bajt a' hizlalás kezdetével el lehet fojtani.

Mindenek előtt vegyél finomul porrá tört és szór szítán átvert egy font piskolcz májat,

's ebből adj mindennap a' hizlalandó marhának 1 latot éhes gyomorra, mellyett azonban liszttel és vízzel péppé kell kavarni, Harmadnapig megszűnni kell. Ha a' fontotlatonként beadogattad, tehát a' levégáskor legfeljebb vörös foltokat fogsz találni.

Ily formán 's móddal két fontot is lehet adni, mert a' piskolcz átaljában tisztítja a' vért, 's szaporítja az ételre való vágyakodást.

60. Marhapor, mely különféle nyavalyák előfordulásainál igen hasznos, a' vért tisztítja 's a' hizlalást előmozdítja.

1) Adj a' marhának néha néha porrá tört piskolcz májat liszttel 's vízzel, vagy pedig fenyőmag liktáriummal összekeverve.

Ez az orvosi szer, tisztítja a' vért, nagyobbítja az étel vágyását, ellenáll a' gilisztáknak, 's minden egyéb inspektumoknak, 's az állat meg nem kapja, azt a' nyavalyát a' melléről az 59dik szám alatt szözlottünk, sött minden ragadó nyavalyák elhárítására jó öltalmazó szer.

2) Lehet még e' következő szer használni:

Vegyél 1 font fenyőmagot,

1 font kalmusz nádat,

1 font vadgesztenyét, és

1 font konyha sot, mind ezt törd 's vegyítsd jól össze, 's mindennap adj a'

marhának étetés előtt lisztpéppel egy kalánnyit. Ezen szer által a gyomor megerősítik, a hús jobb ízű lesz, 's a következő por mindenféle ragadozó marha nyavalyánál a' legjobb és biztosabb praeservativum, minden tisztátalanságok eltávoztattatnak a' testtől.

3) Egy más marha por:

8 lat salétrom,

12 lat piskolcz máj,

8 lat sárga bűdöskő,

6 lat torma,

12 lat tarnicsgyökér,

4 lat babér,

4 lat örvénygyökér,

4 lat seven fa,

4 lat egér fülű gyökeret,

's egynehány maroknyi só. Ehhez mogyorófa virágot kell vegyíteni, 's minden harmadik vagy hatodik, vagy nyolczadik nap kell megnedvesítve a' marhának takarmányjára adni, vagy a' mi még jobb, fenyőmag bodza liktáriummal keverve beadni.

A' borjas marhánál kihagyja az ember a' babért és a' sevenfát.

Ha valamely darab marha megbetegszik, és a' gazda nem tudhatja hirtelenében, hogy mi baj érthette, adjon nekie ezen porból három vagy négy kalánnyit.

4) Még más hasznos marhapor:

Vegyel sőt, tarnicsgyökeret, 's mogyorófa virágot, még korpát, keverj tetszésed

szerint a' mennyit gondolsz össze, de mindenkor úgy, hogy a' só kitéssék.

Ezen porból is lehet a' marhának gyakrabban, sőt még egészséges állapotjában is adogatni.

61. A' nyelven való férgesről.

A' nyelvnek némely részei gyakorta megvörösödnek 's megdagadnak, heginhább azon részecskék, melyekbe az eledel ragadozni szokott, 's ezek azután meghosszabbodnak 's sokan balúl azt tartják, hogy férgek leptek el a' nyelvet. Ezen képzelt baj ellen nincs jobb mint:

Ecztet, mézet, fokhagymát, fénylőkormot venni, összekeverni, 's vele az állat nyelvét derekasan megdölgölni, 's ezt mind addig kell állandóan folytatni, még a' baj egészen meg nem szűnt.

Szokás néha téglával dölgölni a' marhának nyelvét.

62. Szerek, ha valamely marha nyavalyát azonnal meg nem lehetne ismerni.

Vegyel 8 lat porrá tört osztriga csigateknőt,

8 lat tisztított salétromot,

1 kvintnyi kánfort, a' kánfort egy pár szem mandula vagy dió béllel kell össze-

dörzsölni, 's jól összekevervén, minden órában adj két evő kalánnal. Vagy vegyél

- 4 lat bűdöskövet,
- 4 lat tisztított salétromot,
- 2 lat babért.
- 4 lat tormát,
- 2 lat terjéket,
- 2 kvintnyi kánfort,

mind ezt jól összekeverni kell, 's fenyőmag liktáriummal könnyebben beadhatóvá csinálni, 's azután a' mint a' szükség fogja kívánni, vagy minden órában, vagy csak minden másodikban egy evő kalánnyt beadni.

63. A' folytatást előmozdítani a' teheneknél.

Az öregebb teheneknél gyakorta sokáig tart, borjazás után, míg az állati testi közölsülésre hajlandóságot mutatnak.

Az ösztönt az által lehet gyakorta ingerelni, ha minden szükség nélkül gyakrabban vezeti a' bikához a' gazda, ha ez nem használna, hát adjon egy itse jó sört, ha ez nem találtatna, ugyan annyi hort. Hathatósabb még a' bornak munkálódása, ha belé 10, vagy 12 csöp kőröshogár essentiát csöpögtet az ember, 's azután azonnal folyásra vezeti.

64. Szer, hogy ha valamely tehén nem akar megborjasodni.

1) Találtatik sok olly marha, mellynek belső hibája van, melly miatt meg nem borjasodhatik, 's ez ellen semmi segítség sincs.

2) Van olly marha, melly gyöngeségből a' hím magot, a' közöslés után, azonnal magától elereszti.

Az illy állatnak legjobb néhány napig egymásután egy és fél lat vasport mézzel vegyítve beadogatni.

3) Ha a' tehén azonnal a' megfolyatás után magától ereszti a' magvat, 's ha ezen feleresztéssel, a' szülő tagolnak némelly mozgósága 's izgása vagyon egybekötve, úgy ez a' nagy tüzességtől és érzékenységtől történik. Azért néhányszor salétromot kell adni, vagy alutt téjben, vagy savanyított káposzta lévben.

4) Némellyek minden vi'gálat nélkül a' tehénnek ha megfolyatni nem akar, vérfüvet, agrimoniumot, pásztor füvet adnak bé.

5) Ha valamely tehén gyakorta megfolyatik, tehát vérenek tüzessége okozza azt, 's ez a' takarmány jóságától és sokaságától szokott származni.

Azért kevesebb eledelt kell nekik adni, 's néhány napig egymás után, hűtő italt, melly két lat salétromból, savanyukáposzta lévben vagy alutt téjben vetve áll.

65. A' borjazásról.

Tízennéggy nappal a' borjazás előtt főzzön a' gazda, néhány maroknyi lenmagot néhány itsze vízben, mind addig míg megnyálkásodik, 's ebből minden másod vagy minden harmadnap este kell adni.

2) Ha már megborzazott a' tehén, tehát a' kenyér felső héjából kell levest készíteni vöröshagymával 's azt adni innia.

3) A' borjút sóval és korpával kell meghinteni, hogy az anyja annál szívesebben nyalogassa.

4) Néhány napig a' borjazás után mindenkor a' lenmag nyálkából kell neki adni.

5) Nehéz borjazásoknál, nem tanácsos a' márhának tüzesítő szereket adni, a' borjazás előmozdítására.

Bar minő legyen a' borjúnak helyezése, ha valamely tagja kilátszik, azonnal könnyű vonogatás 's húzás által a' borjazást segíteni kell. Egyébként, ha a' tehén a' borjazás közbe igen elfárad, minkelette a' borjú megjelene, tehát nem árt nekie egy kevés borlevest adni, hogy új erőre kapjon.

66. A' nádra gyümölcseről.

Ha a' nádra tisztulása a' borjazás után magától nem megy, tehát a' teherbordó zsáckóhoz mintegy oda nőtt, a'vagy a' méh szá-

ja görcs által összehúzódott, úgy, hogy a' tisztulás magától el nem mehet.

A' legközségesebb szerek, a' mellyeket ilyenkor beadni, szokás ezek:

1 maroknyi Egérfüfü gyökeret, 1 maroknyi csalánt magvával együtt, két itsze vízben meg kell főzni 's beadni.

Vagy vegyel egy almafa' közép kergéből, törd meg jól, 's adj egy kalannyit a' tehénnek.

Bizonyosabb és foganatosabb, mind ezeknél a' következő bánás módja:

Ha a' nádra gyümölcs vagy tisztulás kiemetele akadályának görcs az oka, azt könnyen meg lehet próbálni egy újjal, mellyet az ember olajjal béken, 's ha csak ugyan a' görcsöt találja okának, a' következő klisztélt kell adni:

1 maroknyi fejmályva gyökeret, 1 maroknyi lenmagot, két itsze vízben kell megfőzni, 's minkeutána átszűröt, egy pohár lenmag olajt kell belé önteni, 's befecskendezni.

Más esetben pedig legjobb, ha az ember balkezével megfogja a' köldök zsinórt, a' jobb kezét megkeni friss vajjal vagy olajjal, 's a' nádra gyümölcset kibúzza. Hanem mindenekelőtt le kell az embernek körmét vagdálni, ne hogy valamit megsértsen a' marha' belső részében.

67. A' teherhordó zsácskó előeséséről.

Ha valamely nehéz borjuzásnál a' gyümöleshordó zsácskó kidülled, finom gyolcsot kell elővenni, légy meleg vízbe mártani 's vigyáva visszafoltni.

Azután a' következő klistyéből kell a' gyümölestartóba egy mésszelyt befecskendezni, 's ezt többszer is tenni, napjában mint egy háromszor vagy négyszer.

Vegyél 's törj-meg néhány darab fokhagymát, azután főzd meg édes tejben. Azután keverj hozzá két halas borecetet, hadd még egy keveset főzni, szűrj által 's adj hozzá még 1 lat tisztázott salétromot, várd meg még felolvadd, 's használd.

Vagy főzz egy maroknyi kerti zsálya levelet, 's levét használd úgy mint az előbbi orvos szert.

Ha nem akar helyén maradni, tehát néhány napig egymás után a' következő szerekből készített klistyét kell próbálni:

Vegyél 2 itnze vizet, 's főzz benne 8 lat timár cserlisztet, 2 maroknyi ürömöt, 1 kvintnyi opiumot, 's átszűrj.

Jó, hogy ha vérfüvet főz meg az ember, 's azt rakosgatja a' nemző részeltre.

A' gyümöleshordó zsácskó gyúladásról lásd a' 44dik számot.

68. Az elvetélesről.

Ha valamely tehen borját hamarabb akarja' fetenni, vagy elvetélni, arról lehet észrevenni, ha sokszor úgy áll meg, mintha villélni akarna, hatáso lábait szétveti, farkát felemeli, 's hátát porpra vonja.

Ekkor vér is szokott menni a' tehentől, tölgye meglágyul, 's az idétlen borjú elmegy a' tehentől.

Az ily elvetélesnél ritkán szokott a' gyöngöseség oka lenni, hanem többnyire a' viaskodás, ugrás, megmelegedés, köhögés, az oka.

Valami megelőző nehéz betegség is okozhatja az elvetélest, nem különben pálinkamoslék is, hogy ha vele gyakorta taplálják a' marhát.

Az ily eseteknél a' következőkre kell figyelmezn.

1) Ha a' tehen elvetett, úgy kell vele bántni, mintha valami nehéz betegségből lábolt volna fel. Mindenekelőtt könnyű élelget és mértékletesen kell adni, 's gyakorta megfőzött lenmag nyálkát adogatni.

2) Ha még el nem vetélt a' tehen, tehát azon kell iparkodni, hogy nyugodtan maradjon az istállóban, 's minden órában egy fél lat salétromot kell az itálába adni, nem különben árpa lisztet bele vegyíteni. Ezt mind addig kell folyvást tenni, a' míg semmi erőlködést sem mutat a' borjuzásra.

69. Ha a' borjúk szopni nem akarnak.

1) Gyakorta a' borjú olly gyenge, hogy fel nem állhat, 's az ollyan borjúnak, az anyja tejét bé kell adni.

2) Lehet más valami betegsége is, s ennek megismerésére kell törekedni.

3) Gyakorta fehér pattanásokat kapnak a' borjúk szájok környékein felvagdalgatva az ember, a' következővel kell szájokat mosogatni, olvassz fel vízben sót, 's keverj hozzá mézet és eczetet.

Ezenkívül olvasd át, mind azt, a' mit a' 42dik és 43dik szám alatt mondtam.

70. Ha valamely tehén nem hagyja magát fejni, vagy a' borjút nem hagyja szopni.

1) Ha a' tehénnek tölgyén pattanások, repedések, vannak, vagy ha a' tölgye megdagadt, ollyankor mind a' fejés, mind a' szópás fájdalmat okoz neki. Azért azon szerehet kell ezen bajnak eltávolítására használni, a' mellyeket a' 2dik és 51dik szám alatt javasoltam.

2) A' fiatal marha tölgyét, első ifjúságától fogva gyakorta kell tapogatni, hogy lassan lassan megszokja, egyébként nem is hagyja magát fejni, ha megborjazik.

3) Ha valamely tehén a' hátulsó lábával

való rugdozást már megszokta, nagy fáradtságba kerül tőle elszoktatni.

Lehet azonban minden esetre a' következő próbákat tenni: A' fejés közben egy első lábát felkötöni kell.

Vagy mind a' két fület, valami ronggyal bekötöni.

Vagy mind a' két szemét bé kell kötni.

Vagy vegyen az ember két ólom golyót, fúrjon köztük lyukat, liúzzon keresztül rajtuk ezérnát, 's vessé a' fülebe, a' fejés alatt.

Vagy tegyen az ember túlkört elejébe,

Vagy csöngessen csöngetyűvel, vagy pöngessen kasszát közel hozzá a' fejés közben.

Az illy készületek által figyelmesé tétetik, úgy hogy a' rugdozásról megfélekedzik.

71. A' véghurkának kidudorodásáról.

1) Hoszasan tartó hasmenésnél, nehéz borjazásoknál, gyakorta kidudorodik a' véghurka. Sokszor a' giliszták is ingerelhetik annyira a' véghurkát, hogy a' marha azt kitalja.

2) Mindenekelőtt jól meg kell kenni kezét olajjal, 's lassacskán visszatolni. Hogy ismét ki ne dudorodjék, 's azonnal a' következő klistyét kell a' marhának adni. Főzz meg egy maroknyi vérfüvet egy itsze vízben, azután szűrd át, és feckendezd be.

3) Ha a' véghurka megdagadt volna,

tehát mályvát, vagy a' mint néhol hívják papsajtot kell téjben megfőzni, 's ezzel kell borongatni, ez által meglágyítani, 's azután csak úgy vissza dugni.

5) Jó, ha ezután az állatnak eret vág-nak, hogy így minden nemű gyuladás meg-akadályoztassék.

5) Ha a' véghurkán már gyuladás lenne, azonnal meleg borral kell borongatni.

6) Ha a' véghurka ezután ismét elődu-dorodna, akkor már ennek a' tagoltnak meg-lankadása elgyógyulása lenne az oka. Azért a' következő erősítő klistyét kell adni.

Vegyél két itcze vizet, főzz meg ebben még nem égetett s' lát cserlisztet, 's maroknyi úrmőt, 's add felét lágy melegen klistyél gyanánt, minekutánna már átszűrted.

72. Méreg, mérges gombák és füvek ellen való szerek.

Lásd a' 21dik és 25dik szám alatt való szereket.

Mindenek előtt azon kell iparkodni, hogy a' méreg zsíradék vagy nyálkás szerek által bébonyoltassék. Ennek okáért lenmagot kell főzni, tejet, olajt, miennél több, annál jobb és foganatosabb kell az állatnak torkába bé-önteni, ezután lehet még klistyélézni is, ugyan csak lenmag nyálkával olajjal keverve.

Azt mondják, hogy a' vízben felolvasztott szappan is elnyomja a' mérégnek halált hozó erejét.

Azt könnyen meg lehet ismerni, mikor jutott a' marha méréghez, vagy mérges nö-vevényekhez, füvekhez. A' marha fél, 's fáj-dalmát mutatja, teste feldagad, oldala sebe-sen jár, 's rázódások mutatják magokat.

Ha a' méreg erejét az itt felül előadott móddal elfojtottuk, tehát egymás után né-hány napig nyálkás italokat, úrpából, len-magból kell adogatni, 's beljök egy kevés salétromot vegyíteni.

Jó egyszer smind hűtő hashajtó szert ad-ni, ez 12 órálat csúdasóból alhat.

73. Az istállóknak ártalmas gőzölge-sektől kitisztítására való szerek.

Már a' bévezetésben eleinte mindjárt mondatott, hogy miként kell az istállóknak elrendelve lenni, hogy a' kigőzölgések 's a' marha egészségének felette ártalmas és vesze-delmes kipárolgások szabadon kihúzódhassa-nak, 's így mindég fris és jó levegő legyen az istállóknak.

Ha azonban valakinek vagy nem tartja kedve istállóját úgy alkalmaztattatni, vagy ha arra nincs alkalmatosága, tehát vigyázzon a' következőkre:

1) Gyakorta kell az ajtókat, rámakat, ablakokat mosogatni.

Azakolnak egy szóval a szabad levegő által olly igen megjárhatóknak kell lenni, hogy mikor az ember felnyitja, szagáról se érezhesse, hogy benne juhok vannak. Azért több nyílásokat kell hagyni, több gözkéményeket, mellyek részosztosan álljanak kell az akol fedelén csináltani.

A' legjobb juh aklok azok, a hol az akolnak oldalai deszkákból úgy vannak csinálva, hogy az oldalak és fedél között felülről nyílások vannak, 's ezeken táblák úgy alkalmaztatva, hogy zivataros, essős havas időben leereszthesse az ember. Vagy úgy is lehet előre venni a fedelet, hogy az esső, zivatar, 's hó semmiképpén se férhessen a juhokhoz.

4) A' hideget minden ártalmas következésék nélkül eltűrheti a juh, hanem a nedveség veszedelmes. Iszapos, mocsáros, nedves legelők dögleletesek. Az olly legelőkön találhatnak azon meztelen csigák mellyeket az elődellel elnyelvén a mélyes bőségbe esnek, 's ez által sok ezer darab juhok megdöglönnek.

5) A' juhoknak csala kevés vízre van szüksége, hanem ez mindenkor tiszta legyen. Alóló tócska igen dögleletes. Az álló vizekben mindenféle apró bogarak férgek vónnak, 's ezeket a juh lenyeli, 's betegséget, hosszas nyavalyákat sokszor a halált jssza.

6) Száraz, szellős, sovány vidékek legkedvezőbbek a juhtartásra, 's legelőre. Ha szabad akaratokra bizza az ember önnön magoktól szabadon választják ki az ollyan kör-

nyéketek, ha mindjárt a legkövérebb és legbujább mezők és rétek fekvédének is szomszédságokban, sőt a kövér mezőkön is csak a sovány füvelket keresik, 's jobban szeretik az úgarokat.

7) Nyárban leginkább szereti a hangafüvet. Télen legalkalmasabb eledelek, száraz levél, borsó szár, komló, löhere, 's megszáritott pafrán, vagy paprágy (Sarruca fraut) ez tövelevű erdőkben szokott nőni, fiatal korában levagdaltatik 's megszáritatik. 8) Hogy a só a juhoknak felette kelemetes, egészséges és hasznos, azt minden ember tudja, némellyek ugyan azt vitatják és erősítik, hogy a juhoknak nem szükséges a só, 's hogy csak akkor kívánja meg ha hozzá szoktatják. De ellenben bajos, és az egészségnél ártalmával történne, olly juhokat, mellyek már megszokták, elszoktatni akarni.

9) Arra vigyázzon leginkább a juhos gazda, hogy juhait mind addig míg a nap a harmatot fel nem szárította, ne eresse legelőre. S azonnal a mint már dér esik éjszaka, nem kell a juhot éhes gyomorral a legelőre bocsátani, hanem mindenkor előbb egy kis szénát adogatni. Szinte arra kellene tavaszkor is vigyázni, ha még nem teljes a legelő.

10) Tanácsosabb mindenkor kevesebb juhot, és azt télen nyáron egyformán jól, mint sokat 's rosszul tartani.

A' gyapjú is jobb az ollyan juhoknál mellyek mindég egyforma takarmánnyal jól és

czélerányosan tartatnak; mind azoknál a' melyek lassan kövérednek meg.

11) Mennél jobban lenyírják a' gyapjút annál sürűbb és finomabb leszén. A' juh fejét soha se jó megnyírni. A' szövő légy igen szereti tojásait a' juh fejére rakni, 's ha ezt kopasznak találja, azonnal oda tojja, 's ez nagy szédüléseket szokott okozni, ellenben ha a' fején a' gyapjú rajta van, azt nem teheti.

12) Mennél tovább hagyja a' gazda a' bárányokat szopni, annál jobb lesz a' fajta, 's annál nagyobbak, annál állandóbbak lesznek a' juhok.

Annakokáért a' bárányokat mind addig kell szopni hagyni, míg magok az anyyok ellökődösik, eltaszítják magoktól, 's ez az időpont a' mikor az anya ismét érzi a' párosodási vagy nemzési ösztönt.

13) Ha a' juh szempilláji szép eleven vörösök, az mindenkor az épségnek és egészségnek a' jele. De ha halaványak, sötétesek, feketék, tehát a' juhnek beteges állapotját mutatják.

14) A' juhok korát fogaikon lehet megismerni. Első esztendejekben 8 hegyes előfogaik vannak. Első és második esztendejük között elvesztik két középső fogaikat, 's helyettök két szélesebb és tompább fogakat kapnak. Egész ötödik esztendejükig így változtatják ketönként a' fogaikat, az új fogak mindenkor szélesebbek és egyszerűs mind tompábbak is.

Fogaik nyolcz esztendő korokig szoktak megmaradni, most már ismét elvesztik két első fogaikat, de már helyettök nem nőnek mások, 's esztendőről esztendőre, mind addig, míg mind ki nem hűlnak, kettőt kettőt vesztenek, úgy hogy tizenegy esztendő korokban már egyetlen egy előfogok sincs.

15) Azt tartják sok birkósok, a' juh nyáját vagy sklot soha sem támadják meg a' farkasok és rókták, ha a' juhok nyakába kis puskaporos zsacszkókat függeszt az ember.

16) Mind azon nyavalyákat, mellyeknek a' juhok alávetve vannak, a' szerekekkel együtt, mellyekkel kigyógyítani lehet, ide tesszük.

Nro. I. A' mételyről.

Nedves esztendőekben, 's nedves, posványos, iszapos, mocsáros legelőkön temérdek mesztelen métely csigák találatnak, a' mellyeket a' juhok az edellel együtt lenyeldekelnek.

Ezek a' csigák a' keserűt szeretik, 's azért az epe edények útján mennek, 's a' májba gyakorta döglesztő nyavalyákat okoznak.

Ezen betegséget a' következő jelekről lehet megismerni.

1) Ha az ember a' gyapjút itt ott széjjel hajtja, tehát a' bőr, melly az ép és egészséges juhoknál pirosos szokott lenni, itt halavány, színetlen, mint egy holt, elállott, azon-

kivül lágy, 's a' tapintása puha, porhányos, úgy szólva: úgy hogy ha az ilyl betegségre sínlódó juhoknak bőrét megnyomogatja az ember, többnyire gödröcskék maradnak, mellyek csak lassacskán töltődnek be.

2) Szentén olyan 'a' szemeknek bőre; a' száj, az iny, 's a' toroknak belsője, a' foghús 's a' nyelv is halavány, 's mint egy kiholt. A' szemek homályosok, zavartak, 's béapadtak.

3) A' sínlódó juh fáradt, kedvetlen, rest, fejét leereszti, 's megfogy húsában.

4) Többnyire nem szolták etel vagyokat elveszténi, hanem folyvást esznek.

5) A' fejük felszokott dagadni, 's a' gyapjakat könnyen eresztik.

6) Végtére feldagadt a' hasok, 's ha kézzel ütögeti az ember, tehát érzeni a' hasban a' viznek ingadozását.

7) A' lélekzés mind addig könnyű, a' mig a' guga mutogatni kezdi magát, ezen gubába többnyire vizenyös nedveség szokott lenni, 's ekkor már a' juh nehezen 's fájdalommal vesz lélekzetet.

8) Végtére igen bűdös 's nagy hasmenés követhetik, mellyet csak hamar a' hálát vált fel.

9) Ez a' nyavalya nem ragadós.

Óltalmazó 's gyógyító szerek.

1) A' sőt mint óltalmazó szert mindenek felett különösen lehet ajánlani. Hanem annyiszor a' mennyiszert akar, kell a' juhoknak, 's annyit a' mennyit akar nyalni adni. Igen tanácsos az ilyl sőt közzé porrá tört fényes kormot adogatni, mivel ez férgék és giliszták ellen felele-fogatatos orvoság.

Jó a' cserfa hamut is vegyíteni a' sőt közzé, vagy jó cserfa hamuból lúgot csinálni, 's ebből mindennap lehet egy pár messzelyt a' juhoknak adogatni.

2) Ha a' nyavalya nem igen hatalmadzott el egészen, tehát mindenek előtt a' metelynek a' májban való megölésére kell munkálódni, a' viznek a' vizellet edényeken való kihajtását, a' dugulások megnyitását 's a' megbetegedet állat megerősödését kell előmozdítani.

3) Három napig egymás után a' következendő szert kell használni:

A' juhoknak annyi vizet kell inni adni, a' mennyit csak kíván, de ebbe árpa lisztet kell vegyíteni, 's minden két itató vizbe egy kvintnyi tisztított salétromot kell vetni.

Továbbad vegyél tiszta még soha ki nem főzött kényesőt, főzd meg vízben, 's ezen vízből adj minden nap reggel és este egy egy jó messzelyt inni. Délben pedig adj a' birhának egy fél lat fényes kémény kormot mézzel keverve.

Vagy vegyél 1 lat porrá tört osztriga csigateknőt, 20 grán hánfort, dörzsöld le egy mandulával, vegyítsd össze az osztriga csiga porral, 's adj belőle minden második órában egy fél kvintnyit a' juhoknak.

Ezt az orvoslást az első három napban lehet alkalmaztatni.

b) Ezután a' következendő szert kell három vagy hat napig egymás után használni.

Vegyél 1 lat bürök fü extractumát, 1 lat Velencei szappant, 1 lat kvintnyi megszáritott, 's porrá tört lengerecsillát.

Mind ebből egy mozsárban tésztát kell csinálni, 's napjában háromszor kell belőle adni, mindenkor 10 egész 12 gránumpyit. Egyszer mind mindennap 2 kvintnyi májalehet lehet adni, de éhes gyomorral, 's hatmad nap múlva ugyan azt, 's a' mint a' környülállások kívánják, minden harmadik nap lehet belőle adni, mind addig a' míg az állat ki nem gyógyul.

c) Ezen szerek után a' következendőket kell használni.

Vegyél 4 lat úrmöt, 4 lat czejzfarkkórót, 4 lat cardus füvet, 4 lat fenýómagot, 4 lat tarnics gyökeret, 4 lat babért, 4 lat vasport, keverd mind ezt jól össze, 's adj belőle a' juhoknak reggel és este 3 kalányit, ehhez adj két kalányi konyha

sót, 's egy maroknyi jó zabot. Ezt mindenkor az étetés előtt egy órával.

Ezt a' port vagy mézzel liktáriumá kell csinálni, vagy vízbe vetni.

Ha ezt a' szert egymás után néhány napig használad, akkor innet a' b) alatt lévő szereket lehet elővenni, ha a' környülállások úgy kívánják, ha tudnillik, ha az ember észreveszi, hogy a' testben még van víz. És így kell ezeket az orvos szereket, mind addig míg a' juh egészen ki nem gyógyul felszerelgetni.

A' gyógyítás ideje alatt itatni a' következendőket kell adni:

1 maroknyi pitypangot, 1 maroknyi fecskefark füvet, 1 maroknyi fűgyökeret, 12 ítsze vízben kell megfőzni néhány minutumig, 's azután adj hozzá annyi söt, 's a' meddig a' juh szívéssen issza.

A' takarmány közé lehet cicoriát, cardust, és fűgyökereket keverni.

Ha a' juhnak a' mételynavalyánál egyszer mind gugája is van, akkor azt varga árral meg kell nyitni, hogy a' víz kifusson.

Nro. 2. A' máj gyúladásáról, dugulásáról 's a' víz betegségről.

Mind ezek a' nyavalyák, ha jó felveszi az ember, nem más egyéb mint a' mételynavalya, következőképen, ugyan úgy kell bán-

ni, a' belé esett juhokkal mint a' métely nyavalyánál.

Nro. 3. A' sárgaságról.

A' sárgaság a' tüdőnek megkeményedésétől származik. Ezen megkeményedés által az epe hólyag megnyomódik, 's a' helyett, hogy az epét a' belekbe kiontaná, a' vérbe önti ki.

A' sárgaságot arról lehet észre venni, hogy ha a' juhnál a' szemfehére egészen megsárgult.

De mivel általában és bizonyosan nem lehet tudni, vallyon a' máj megkeményedését nem okozták é a' métely csigák, tehát legbizonyosabban cselekszik az ember, ha a' sárgaság nyavalyájánál ugyan azon szereket használja, a' mellyeket az 1ső szám alatt a' métely nyavalya ellen mondtunk.

Nro. 4. A' gilisztákról, és a' bélköszvényről.

Ha valamely juhót a' giliszták háborgatnak, azról lehet megismerni, hogy: éltsége többnyire igen nagy, 's még is mind e' mellett sovány marad; reggel mindenkor szomjas; hasa gyakorta igen felpuffadt; 's sokszor ganéjába giliszták is találtatnak.

Ha mindjárt a' giliszták a' juhok semmi egyéb alkalmatlanságot p. o. bélköszvényt nem

okoznak is, még is minden módon azon iparkodjon a' gazda, hogy emez hivatlan és minden csetre alkalmatlan vendégeket mennél előbb eltávolitassa, mivel másként a' juh húsrá nem kaphat. Ezen nyavalya ellen leghasznosabbak azok a' szerek, a' mellyeket a' bélköszvényről felhoztam.

A' bélköszvényt a' juhoknál, ugyan azon mezételeen csigák, mellyek a' mételyt okozák, ezek a' csigák vagy a' belekben, vagy a' gyomorban fészkeltek magokat. Nem különben a' giliszták is szerezhetik ezt a' nyavalyát.

Mind a' csigák mind a' giliszták, harapdosásaik által a' juhoknak nagy fájdalmakat szoltak okozni.

A' juh lábaival kapállozik, fülei hidegek, felette nyughatatlan; összehúzódva áll, izzad gyakorta az egész testén; leveti magát, hányja 's veti ide 's tova magát, azután fel fel ugrik.

Mivel pedig azt még nem lehet tudni mi okozza ezt a' bélköszvényt, a' mesztelen csigák é, vagy a' giliszták, tehát egyszerre mind a' kettőt üzőbe kell venni.

'S ha a' bélköszvénynek az oka a' vérnek szerfeletti csipősége lenne tehát még a' csigák és a' giliszták ellen való szerekhez, még a' vérnek csipősége ellen való szert is lehet beadni, vagy vele vegyíteni.

Enekokáért vegyél:
1 font konyhasót,

8 lat fénylő kémény kormot,
 5 lat ürmöt,
 2 lat zöld dió héját,
 mind ezt jól összekevervén, együtt jól ősz-
 szetörni kell, 's a' juhnak ezt adogatni nya-
 logatásra.

Ha a' juh nagy fájdalomban nem akarná
 nyalni, tehát minden fél órába, vizzel ve-
 gyítve egy evő kalányit kellene neki be-
 adni.

Jó, hogy ha kényesöt vesz ember 's azt
 vízbe vetvén, a' vizet felforraltja, 's ezen víz-
 ből mindennap egy messzelyt ad inni a' juh-
 nak.

Egyszer'smind azon kell iparkodni, hogy
 összevagdalt fokhagymát adhasson bé a' gazda.

Vagy vegyél, 's adj nyalni,
 2 font konyhasót,
 8 lat fénylő kémény kormot,
 4 lat ürmöt,
 4 lat tarnics gyökeret,
 2 lat zöld dió hajat,
 4 lat tojás héját,
 4 lat fokhagymát,
 8 lat csudasót.

Ezen orvos szerek használása mellett min-
 den másod nap lehet 1 lat aloë májat adni
 a' juhnak. De mind e' mellett mind ezen or-
 vos szerek a' bélköszvényénél, hol hirtelen
 enyhülést kell szerezni, mind hósszasak.

'S így hirtelenében a' következőzendő sze-
 reket kell a' juhnak adogatni:

1 maroknyi sót,
 1 lat fénylő kémény kormot,
 1 lat ürmöt,
 1 lat tojás héját.

Igen hasznos, ha az ember a' bélkösz-
 vénynek elnyomására fa vagy káposzta levél-
 be egy fél lat terjékét nyomhat az állatnak
 torkába bé.

Egyszer'smind édes téjjel, melybe ezit-
 vor vagy is gilisztá port vegyített az ember,
 klistyézni kell.

Ha van az embernek annyi ideje, hogy
 kényesövel vizet forralhasson fel, tehát zu-
 vor mag helyett keverjen ilyen kényesös vi-
 zet a' téjhez.

Hasznos a' juhnak az ilyen vízből ital
 gyanánt is adni.

Ha a' juh enyhülést és könnyebbséget
 nyer ezen orvos szerek által, tehát csak foly-
 tatni kell a' beadást, és azután 1 lat aloë
 májjal és 4 lat csudasóval hasnyilást szerezni.

A' cserfa hamuból, vagy ennek szüké-
 ben akár kicsoda fa hamuból készített lüg is
 igen hasznos a' giliszták ellen.

Igen sok orvos szereket a' giliszták ellen
 található még a' 24 szám alatt a' szarvas mar-
 hának hasonló betegsége leírásánál.

Nro 5. A' gugaról.

Nedves esztendőekben gyakorta meggugá-
sodnak a' juhok, 's ezek a' gugák meg van-
nak vízzel telve. A' mételey nyavalyában és a'
vízi kórságban is gyakorta gugat kapnak, 's
ha valaki juhon gugat lát bizonyos lehet
hogy a' juh vagy mételey nyavalyában
vagy vízi kórságban sinlódik. Követke-
zendőképen ugyan azon szereket kell a' gu-
gánál használni, mellyeket az említett nyavalyáknál szoktunk elővenni, sőt még szük-
séges a' gugat, hogy a' víz kifolyjon varga
árral átszürni.

Nro 6. A' Juhrühről.

A' rüh mindenkor legelőször ott mutat-
ja magát, a' hol nem nő gyapjú, p. o. a' nem-
ző részekben, az elő lábakon 's más olly he-
lyeken. A' rühös juhok a' hátulsó lábaikon
kezdenek sántítani.

A' rüh ragadós, 's a' rühes juhot azon-
nal el kell a' többi egészséges juhoktól vá-
lasztani.

A' juhrüh ellen következő szereket lehet
ajánlani:

1) Két napig egymás után 6 granum ke-
leti Moschust kell adni, 's ettől meggyógyul.
De ez a' szer felette drága.

2) E' helyett lehet ezt is adni:

fél font tarnics gyökeret,
fél font kardus füvet,
fél font ürmöt, és
8 lat bűdös követ, mind ezt porrá
kell csinálni, 's hozzá egy font söt keverni,
's a' rühös juhok belébe mindennap kétszer
adogatni mint egy két, vagy három latot,
mind addig a' mig meggyógyul.

3) Vegyél bűdöskő májat, annyit a' men-
nyit gondolsz szükségesnek. 's keverj hozzá
annyi mézet, a' mennyi szükséges, 's csinálj
belőle kénöcsöt.

Ezen kenyőcsel kend meg a' rühös he-
lyeket, 's belsőképen használd azon porokat
a' mellyeket a' 2-dik szám alatt előadtam.

4) Kapadohányt leforrózni, 's ezen levéllel
kell a' juhokat mosogatni.

5) A' rühös szempillákat és állakat min-
dennap téjfőllel kell békengetni, mivel más-
ként könnyen összenyöhetnek az orrlyukak,
vagy a' juh is könnyen megvakulhat.

6) Az anyajuhoknak a' meghágtatás után
egyedül csak söt és bűdöskövet kell adogat-
ni, egyébként könnyen elvetélhetnek.

7) Ha a' nyavalya makacs 's a' könnyűbb
szerekeknek nem akar engedni, tehát azon sze-
reket kell használni, mellyek a' szarvas mar-
ha rühéről a' 17-dik szám alatt előadtak,
de természet szerint azon orvos szernek, mel-
lyet az ember szarvas marhának adogat, csak
egy harmad részét kell beadni.

Különösen tanácsolnám, hogy a' juhok

mindenekelőtt egy messzely kényeső viz adassék bé.

8) Némellyek téli zöldet, fejeálmályvát és örvénygyökeret szoktak vízben főzni, mindenikből egyformán véve, 's azután a' rühös helyeket ezzel szokták kengetni, 's azt állítják hogy használt.

9) A' következő szert mind a' rüh, mind a' juhtetű ellen lehet használni, vegyél:

1 font kényesőt,
fél font Velencei terpetint,
1 fél messzely terpetin olajt, és
2 font disznósirt. Ezt egy mozsárban mind addig kell dörgölni, míg a' kényeső elannyira egyesül a' többi szerekkel, hogy semmi golyócskák sem maradnak.

Ezután a' fejétől kezdve a' hát gerinczén farkig ketté választani kell a' gyapjút, úgy hogy a' bőrhöz nyúlhasson az ember, 's ezt a' nyílást végig keni azzal a' kenyőcsel.

Hasonlóképen el kell választani a' lapockákon 's a' hason.

Illyenkor nem kell félni a' ragadóságtól, hanem azonnal a' nyájhoz lehet bocsátani a' békent juhott, mivel kevés napok múlva kiszárad a' rüh.

Az illy kenyőcs által sem a' juh sem a' gyapjú nem szenved.

Sőt ezen kenyőcsel a' juhtetűk, mellyek állandó csipéseik által nyughatatlanítják az állatot és alkalmatlanokodnak neki, sőt még ép és egészséges vérét is kiszívják, azonnal kiűzetnek 's megölettetnek.

10) A' következő gyógyító szerről azt mondják, hogy minden kengetés nélkül előzi a' juhrühöt.

Tudniillik: mindennap reggel piskolcz májat kell kenyérben a' juhnak beadni, 's ezután mind reggel mind este egy maroknyi összetört fenyőmagot, sőt és zabot kell a' takarmány közé vetni.

Tizenégy nap múlva elpusztúl a' rüh, ha a' rüh hártya a' bőrtől elvált akkor a' juhokat meg kell fürösztetni.

11) A' következő szert is jónak állítják: ha az ember mosó víz gyanánt használja,

másfél lat krispány,
6 lat kapadohány, és
24 rész simri vagy sesti kémény kó-

rom.

A' kémény kormot mindenek előtt le kell forrózni, 's 12 óráig bétakarva a' nélkül, hogy hozzá nyúlna az ember edényben tartani.

Ezután ezt a' lúgot úgy mint a' mosó lúgot szalmán le kell szűrni. Ezután a' dohányt néhány óráig ezen léggel kell főzni, 's azután kifacsarni. Ezután a' porrá tört krispányt kell bevetni, meg ismét lasacsán mind addig főzni, a' míg elég erős, ezt pedig így lehet megpróbálni: egy csőppet juhtetűre kell csöpögtetni, ha a' tetű abban a' pillantásban megdöglik tehát a' víz jó, ha nem, még tovább kell főzni.

Ezen mosdó vízzel tehát mindentütt jól meg kell a' juhokat mosni, 's a' mosás után legalább hat napig egymás után ki nem kell a' juhot essőre eresztetni, de az sem jó, ha a' szabad ég alatt hál.

Ha a' rüh az első mosásra el nem múlik, tehát ismételni kell azt,

Nro 7. A' juhtetük ellen való szer.

1) Főzz kapadohányt vízben 's mosd vele a' birkát. Ennél jobban szokott használni a' portobák.

2) Vagy vegyél erős eczetet és olvass fel benne sőt, 's mosd meg vele a' juhok.

3) Jónak mondják azt is, ha petrezselyem magot hintegtet az ember a' gyapjába.

4) Erős ganéj lév a' ló 's szarvas marha istállóból szinte jó a' tetük ellen.

5) De mivel a' mosás sokáig tart, és sok alkalmatlanságokkal jár, 's nem is lehet a' gyapjú miatt hozzá férni jó, tehát vegyél kényesőt 's dörzsöld disznószírral mind addig, a' míg semmi kényeső golyóbisocskák sem maradnak.

Ebből a' kenyőcsből vagy bőrré, vagy posztóra kell kenni, 's a' juhoknak a' nyakára kötni, 's a' tetük azonnal elvésznek.

Nro 8. A' kerengésről.

Gyakorta olly állapotban látjuk a' juhok, hogy egy circulusban el kezd forogni környös körül oldalvást tartván testét, azután el elesik, de mindjárt fel kél.

Ide 's tova tántorog, fejével mindennek neki szalad, minden vidámságát elveszti, a' takarmány nem esik neki olly jó ízű mint másszor, gyakorta az orrából vér folyik, 's a' juhok ezen nyavalyás állapotját kerengésnek nevezik.

Ez a' nyavalya a' juhoknál többnyire nyárban török ki. Az ifjú juhoknál gyakrabban szokott előfordulni mint a' vénéknél.

Ha ez a' betegség a' főben lévő víztől származna, tehát izzasztó 's vizellet hajtó szerek által kellene iparkodni eltávoztatni. Ennek eszközlésére legjobb a' következő szereket venni:

lat Velencei szappant,
lat törött fenýomagot,
's kvintnyi tengeri csillát, jól össze kell vegyíteni, 's a' beteg juhok mindennap belőle egy kvintnyit adogatni.

Azonban ma már tudjuk, hogy ezen betegségnek többnyire más okai vannak.

Tudjuk azt mint üldözi a' szövő légy a' juhokat, 's tojásait is a' velő fedőbe, börtékjába raktja, itt azután a' férgek kifejtődnek 's a' juhok ezt a' betegséget okozzák.

Ezen betegség ellen legjobbb a következendő szereket elővenni.

1) Törj kapa dohány levelét finom porrá, s egy cső által fújj az orralyukába, s ez által a férgek megöletnek. —

2) Felölt juhoknak reggel és este egy borsonyi nagyságú ördögcsart kell adni, s legfeljebb 12 nap múlva meggyógyulnak. —

3) El mellözni lehet ezt a betegséget, ha a halántékra vagy agyára szurok flastro mot rak az ember, a vagy ha a bárány fejét soha sem nyírják meg, mivel akkor a veszedelmes insectum szúrását nem alkalmazhatatja.

Nro 9. A' Juhhimlőről.

Ha valamely juh himlőbe esik, tehát szomorú, a' takarmány nem igen kell neki, a' mint a' nyavalya erősebb vagy gyengébb, nem kerdőzik, szemei elhomályosodnak, s feldagadnak, s a' folyvást könnyeznek, folynak.

Fején, hasán, háttilján, lábainak belső részein, legelőször mutatják magokat a' himlők.

Ez a' nyavalya ragadozó, úgy valamint a' gyermek himlő, s szinte igen veszedelmes.

Azon himlők, mellyek jó megtelnek, domborúak s magasak, fehér, sárgások, s vörös karimával vannak körülvéve, azok nem veszedelmesek, s ezek ellen semmi orvoság sem szükséges.

De ha nem telnek meg, egymásba folynak, halványak maradnak, vagy épen két feketék lesznek, akkor rosz természetűek, mivel a' himlőmereg a' testen megmarad, s a' belső nemesebb részekre száll.

Gyakorta a' természet gyenge a' méregnek kihajtására; s gyakorta megmenekedett már az által egy olyan elgyöngült gyermek az által, hogy vörös bort adtak neki inni.

En tehát azt tanácsolnám, hogy ezt a' juhoknál meg kellene próbálni.

A' betegség eleje épen olyan mint a' gyermeknek, azért a' juhokkal épen úgy kell bánni mint a' gyermekekkel, kik himlőznek, a' szemeket gyakorta meg kell nedvesíteni édes tejjel, hogy nyitva maradjanak.

A' nyavalya elragadását leghatalmasabban lehet megakadályoztatni, hogy ha azon juhokat, mellyek legelőször elkapják ezt a' nyavalyát elkülönözi, az az: elválasztja az ép és egészséges juhoktól, vagy azonnal levágja, s szőröstől, borostól, hústól, valami távolgyad helyre a' hová a' juhok nem járnak, s ezt a' bánás módját, még az oltásnak is előbe tészem.

Nro 10. A' rózsáról, vagy a' mint néhol nevezik, Szent Antal tüzeről, vagy még máshol folyosóról (Nothlauf) a' juhoknál.

Az ezen nyavalyában sinlődő juhoknál a' forrósága, 's a' fene közönségesen a' fején kezdődik, 's itt mind a' húsát, mind a' bőrét elemésztí.

A' kina kéregnek belsőképen való használása sokaknál ajánlatik.

Főz tehát kinkérget, 's borogasd vele a' folyosós helyet.

Nem árt, hogy ha a' sérelmet só spirittussal, és Salamiak spiritust mésszel, vagy ónczettel, vagy épen meszes vízzel kimosassa, és belőle borogatásokat csinál az ember.

Ezen felül jó, hogy ha a' juhot egy meszszely, lágy meleg vízbe 1 lat salétromot vetvén, klistyélezzik.

Lehet még összekeverni:

- 8 lat salétromot,
- 4 lat Salamiat, és ebből mindennap háromszor egy kvintnyit adni a' juhok.

Nro 11. A' juhok náthájáról vagy a' juhtakonyról.

Ezt a' betegséget arról lehet megismerni, ha a' juhok taknya 's nyálkája az orrából

folyik, a' minél közönségesen az orrlyukak és a' fő megdagadni szokott.

A' takony kifolyását minden módon előmozdítani kell iparkodni, mivel hogy ha ki nem megy a' testből könnyen okozhat tüdő rothadást.

Azért vegyel egy vesszőcskét, kösd körül gyapjúval, 's csiklándozd gyengécskén a' juh orrat addig, a' míg el kezd tüszsenteni.

Vagy jobb, még vegyél:

- 2 lat Spanyol kaptot,
- 1 kvintnyi kánfort,
- 1 kalán faolajt,

törd 's keverd ezt mind jól össze egy mozsárban, 's kend meg ezzel egynehányszor a' birkának orrlyukait.

Lehet néha néha egy kevés portobákot is orrlyukába tenni.

Belsőképen a' következendőt kell használni. Vegyél:

- 1 font örvény gyökeret,
- 1 font fehér pimpinella vagy földi tömény gyökeret,

1 font izzóp füvet, és
1 font bodzavirágot, törd mind ezt jól össze, keverd meg sóval, 's adj a' juhok háromszor belőle mindenkor kétszer egész három latot.

Ökörnyelv vagy atraczel füvet is jónak mondják, ha sóval nyalni adják a' birkáknak.

Nro 12. A' tüdő rothadásról és a' száraz betegségről.

A' takonyból könnyen származhatik a' tüdő rothadás; szintén úgy azon portól, melyet a' juhok menet közben, vagy a' takarmánnyal bészívnak.

A' juh folyvást köhög, gyapját eresztí, teste fogy, lábai megmelegednek, 's inyje megfehéredik. Vegyél tehát:

- 8 lat örvénygyökeret,
- 8 lat ibolygyökeret,
- 2 lat szigorált,
- 2 lat szattyű füvet vagy útifű,
- 2 lat kakukkfüvet,

2 lat édes gyökeret, csináld porrá 's adj belőle a' beteg juhoknak naponként háromszor, mindenkor egy latot.

Eledelül adj neki szattyűfüvet, kertí rezsulát, útifüvet, zsályát, fekete afonya levelet, szigorált.

Italul pedig adj savót vízzel vegyítve, vagy forráz le árpalisztet, 's ha meghül add italul.

Örvénygyökeret, babért, fenyőmagot, nyárfalevelet sóval vegyítve igen szereti a' juh, 's igen jónak és hasznosnak mondják minden rothasztó nyavalyák ellen.

A' rothasztó nyavalyákra hajlandó juhoknál jónak mondják a' következők szert:

- 1 font durva gipsz lisztet,
- 3 font korpát,
- 4 lat fenyőmagot, finomul összetörni, jól összekeverni, nyalni adni.

Ebből a' porból mindenkor az étetésnél a' tiszta jászolba kell hinteni, 's felibe azután zabot, melyet egy keveset megnedvesíteni kell, hogy a' por jobban reá ragadjon a' megnedvesített zabra.

Mennél tovább haladt már a' nyavalya, annál többet kell iparkodni ezen porból a' juhoknak adni.

A' jászolt mindenkor ki kell jól tisztítani, hogy az orból kifolyó nedveségből és tisztátalanságból semmi se maradjon benne.

Egy egész nyáj egyszerre meg nem betegszik, hanem csak lassan lassan, de ez mind egy, minden juhoknak mely a' nyájjal járt, mind addig kell ezen porból adni, a' míg az ember észre nem veszi hogy meggyógyultak, 's tanácsos mindenkor az ép és egészséges juhokat a' betegesektől elválasztani.

Lásd a' felolvasztó szereket a' XI. alatt, 's a' 45dik számot a' szarvas marhának tüdő rothadásáról.

Nro 13. Egészséges keverék a' juhoknak nyalni való.

Vegyél szárított fenyőmagot, úrmöt, tarcisgyökeret, mindenikből egyformán, és törd mind liszté, 's keverj annyi söt, a' mennyit gondolsz hogy elégséges, 's ezen nyalni való keverékből adj gyakrabban a' juhoknak és így némelly nyavalyáktól meg fogod őket oltamazni.

**Nro 14. Kificzamodásokról, sebekről,
összezúzásokról a' juhoknál.**

Lásd mind azon orvos szereket, melyeket a' szarvas marhának hasonló bajainál előadtam a' 50 és 53-dik szám alatt, nem különben azon orvos szereket is, melyek a' XIVdik osztályban foglaltatnak.

Nro 15. A' juhok' vérvizelletéről.

Törj meg Spanyol káprót 's keverd sóval össze, 's add a' juhok hogy nyálja. Használóképen ökrényelv fű az az atraczel magvát.

Nézd a' szarvas marhának vérvizellete ellen való szereket Nro 6.

Nro 16. A' hosszas köhögés ellen való szer.

A' tüdő 's máj száradásnál, a' birkák köhögnek; hanem gyakorta köhög az öregebb birka a' nélkül, hogy valamelyikében ezen nyavalyák közül szenvedne.

Jó az ily birkának takarmánya közé egy kevés görög szénát 's úti fűvet keverni.

Vagy adjon neki a' gazda egy fél megszely borban néhány napig az az: addig míg köhögése megszűnik 1 lat mandola olajt bé.

Vagy adjon bé Aronygyökeret, vagy konyt-
virággyökeret, örvénygyökeret, fokhagymát,
vörshagymát és godirczot (Schöllkraut) sóval vegyítve.

**Nro 17. Orvos szer a' bárányok száján
való tűz ellen.**

Ha a' bárányokat a' legelőre hajtják minelőtte a' nap a' harmatot felszarította volna, tehát szájokon pattanásokat kapnak.

Ezen bajnak elhárítására vegyél sőt és izsopot mindenikéből egyformán, keverd jól össze 's mosd 's dörzsöld ezzel nyelvét, száját, tehát bizonyosan el fog múlni.

**Nro 18. A' juhok megdagadt csecseik
orvoslására való szer.**

Napjában kétszer vagy háromszor kell a' megfelményedett és feldagadt juhescset a' következő kenőccsel kenegetni.

Vedd egy pár tojásnak a' fejerét, ehhez egy kevés sáfránt és faolajt, 's keverd ezt mind jól össze.

A' tejet mind addig kell jól kifejni, míg végképen el nem marad; a' megmaradt tejnek elosztására a' következő szereket kell használni:

Vegyél 2 rész vitriolizált borkövet, 's egy rész salétromot, 's adj napjában kétszer, mindenkor két kvintnyit a' juhoknak.

Vagy adj egyszerre vízben felolvasztva két kvintnyi konyha sőt, 's egy kvintnyi salétromot.

Egyébként pedig láss a' 2-dik szám alatt a' szarvas marháról előadott szerék között többet.

Nro 1. A' sertések úgy nevezett kereszt csont fenéjéről.

Azon sertés, mely ezen nyavalyában szenved megbénul, alig állhat hátulsó lábain, és csak nagy nehezen vánszorog. Ha a nyavalya igen elhatalmadzik, tehát sörtéji kúszoktak hullani, 's ha az ember kitépdeli, tehát töveik véresek.

Mindjárt lúggal vagy sósvízzel kell kimosni iparkodni a' száját.

Belsőképen pedig a' következő szert kell neki adni:

1 fél font antimoniumot az az: piszkolcot,

fél kvintnyi kánfört,

1 kvintnyi bűdöskövet, mézzel golyócskákka kell csinálni, 's mindennap egyet egyet mind addig adogatni, a' míg a' sertés egészen meg nem gyógyul.

Eledelül pedig egy kevés savót, korpával vagy liszettel keverve kell adogatni.

Nro 2. A' sertések nyelvén támadni szokott, árpa szemnek nevezetett pattanásokról.

A' sertés gyakorta egy borsónyi nagyságú pattanást kap az innyén vagy mASHOL a' szájában, 's e' mellett gonosz igen hamar elterjedő hideglelése van. Ebben a' nyavalyában 24 óra alatt elveszhet.

Ekkor az állatnak nem kell semmi eledel, szemei homályosak, az orrával turkál,

II. A' sertések nyavalyáiról.

Közönséges példabeszéd, hogy a' lés legjobb orvosa a' disznónak.

Az ugyan igaz, hogy a' disznók orvoslásával nem messze megy az ember, mivel csak nagy erőszakkal 's felette nehezen lehet nekik valamí orvos szert beadni.

Nem akarom még is mind azon orvos szereket elhalgatni, melyeket a' sertések nyavalyáinak meggyógyításában jónak 's hasznosnak tapasztaltam.

Mindenek előtt ajánlom, hogy soha se adasson a' disznónak forró eledel, ne is adjanak neki egyszerre sokat, hanem inkább többször 's keveset. Nem kell még a' disznó elől sem kímélleni a' sót, hanem a' mint zik, 4dik 's 5dik számok alatt kijegyztetett kell használni, 's így ezen állat a' mellynek olly nehéz orvosi szereket adni, sok nyavalyáitól megoltalmaztatik.

feje lába rosskedesz, 's félenkül rőfőgni szokott. Ebből azután, torokgyulladás szokott támadni.

Úgy látszik ezen bajnak nagy hasonlósága van azon nyelvpattanásokkal, mellyek a' szarvas marhánál is előfordúlni szoktak, 's maiglan még ez ellen nem tudnak más orvoságot mint a' hólyagnak felmetszését, valamint a' szarvas marhánál 's azután sóval 's eczettel való kimosását.

Lásd a' 43-dik számot a' szarvas marhánál.

Nro 3. A' sertéseknel találatni szokott férgekről.

A' sertéseknel találatnak néha némelly pondrók, férgek, mellyek sem a' húst, sem a' vért meg nem rontják, 's így nem lehet nyavalyának nevezni.

Az olly sertésnek, mellynek ezen pondró fergei vannak szava rekedt, 's nyelve alatt sok pattanások vannak.

Az illy fergeket a' következő módon lehet kiirtani:

- 1) Olts el egynéhányszor vízben égő cserfát 's add azt italól.
- 2) Szórj mindennap a' moslékra egynéhány maroknyi hamut, vagy adj gyakorta fahamuval készült lúgot.
- 4) Ha a' sertéseket borsóval vagy len-csével hizlalják, akkor is elmúlik ez a' betegség.

5) De legbizonyosabban elűzheti ez a' betegség, hogy ha hetenként a' disznóknak kétszer egy egy léshegyni, vagy fél kvintnyi piskolcot ad az ember finoman megtörve, vagy a' mi még jobb kenyeret piskolczmájjal. A' piskolcz kitisztítja a' vért, és az étel-vágyat megszerzi, vagy nagyobbitja.

Nro 4. A' sertéseket mindenféle nyavalyától megoltalmazó szer.

Ez a' hatalmas szer épen az elébbiszám-ban említett piskolcz vagy piskolcz máj.

Hogy a' sertések szembetűnőképen híz-zanak 's egészségesek legyenek, nincs jobb mintha kenyérben, finom porrá tört piskol-czot adogat az ember hetenként egy fél kvintnyit kétszer.

Jó és hasznos ha a' sertés bőven kap sót.

Ha pedig egyébként valami ragadós nyavalyákat vesz észre az ember a' sertések között tehát porrá tört bűdösküvet kell kenyerében adni.

Továbbá jó, a' ragadós nyavalyák ellen örvény 's bojtorjány gyökeret a' moslékba vetni.

Nro 5. A' hizlalás sikeres előmozdításáról.

Ezt semmivel sem lehet olly foganatosan tenni, mint a' sokszor említett felette hasz-nos piskolcz és a' só által.

Nro 6. A' szédülésről.

Ha a' sertések fejében víz van, vagy más hibájok van, tehát fejöket oldalvást tartják és környöskörül futosgálnak. Akkor legjobb nekik reggel, délben, este a' moslékba hat levél szírontágot, (Zrenntraut) Ranunculus sceleratust adni. 'S ha egy időmúlva ez nem használ, úgy bizonyára semmi sem használ más mint a' kés.

Nro 7. A' megszabásról.

Ha valamely sertés megszabált, baja többnyire magától szokott elmúlni.

Lehet azonban nekie i lat terjéket beadni.

Vagy vessen az ember cseresnye, szilya 's egyéb magokat elejbe, ha ezt megeszti úgy nem nagy a' veszedelem, 's a' magvak szerete harapdosása által, az emésztő edények nagyobb mozgásba jönnek, 's így a' megszabástól leghamarább meggyógyul az állat.

Hasznos, ha az ember egy keveset megmetszi a' sertés fülét, hogy így egy kevés vére kifolyjon.

Nro 8. A' malaczkok himlőiről.

A' malaczkok mindjárt első ifjúságokban, vagy néha fél esztendő korokban, himlőzni

szoktak. A' himlő hamuszín barna pattogás, és mennél fiatalabb az állat, annál könnyebben haladja meg a' betegséget. Néha eltart hat vagy nyolcz hétig is, még az állat a' nyavalyából kigazol.

Az egész betegségnél legfőképen arról kell gondoskodni, hogy az állat meg ne nedvedjen, vagy magát meg ne hűtse. Így hát hideg és nedves időben nem kell kihajtani, mert a' pattanások vissza verődnek, és az állat megdöglik.

Belsőképen egy hat hetes malaczkúnak reggel és este, egy jó késhegyni fele babért, 's fele bűdöskövet kell adni.

Mosni vagy valamivel kenegetni teljességgel nem jó a' himlőt, de legjobb már a' száraz hártját valami rósz fésűvel lefésűlni.

T a r t a l o m.

Az orvos szerek lajstroma.

Szám	Lap
I. Hashajtó szerek	20
II. Hűsítő szerek	21
III. Fájdalom és görcscillapítók, tompítók és álomszerzők	23
IV. Izzasztó 's a' külsőre munkáló szerek	—
V. Gyomorerősítő 's szélhajtó szerek	25
VI. Vízeltetre hajtó szerek	—
VII. Orvosságok a' füveny és kő ellen	27
VIII. Gilitzták ellen való szerek	28
IX. Nyál bonyolító szerek	30
X. A' savanyúságot vagy a' vér élességet emész- tő szerek	31
XI. Feltolvasztó szerek köhögéskor, tüdő vagy mejjbetegségeknel	—
XII. A' rothadás, 's megrothadt csipősegg ellen a' testben	33
XIII. Erősítő szerek.	—
XIV. Külső gyógyító szerek, lohasztásra, 's lágýtásra	34
XV. A' klistyélékről	46
A' marha betegségekre alkalmazható szerek.	
1. A' borjúk úgy nevezett szívürülése ellen	49
2. A' tehén tölgye' daganatja ellen	—
5. A' hasmenés 's vérhas ellen	50
4. A' borjúk fejér ganéjölása ellen	55
5. Tetvek ellen	—
6. A' vérvizellésről	56
7. A' forróságban való hirtelen ivás követke- zéséről	58
8. A' fogmozgás ellen	59
9. Az aranyérről	60
10. A' gutatéséről	61
11. Az úgy nevezett rózsza ellen	63

Szám	Lap
12. A' csont kórság ellen	63
13. A' friss löherétől vagy más egyébtől való hirtelen felhívódás vagy felpuffadás ellen	65
14. A' golyva ellen	67
15. A' fark féreg ellen, a' szarvas marhánál	—
16. A' rüh, hór pürögés és kosz ellen	69
17. Bűgönyv szárazsok ellen	71
18. A' vizellet tartóztatásáról	72
19. A' kekköhögésről vagy a' kehről	—
20. A' sárgaságról	75
21. A' bél köszvényről vagy kolikáról 's görcs- ról a' borjúknál	76
22. A' vízi kórságról	83
23. A' vérhasról	86
24. A' férgektől és más insectumokról	—
25. Az elvesztet étkek vágyásról, a' megzahalás- ról, gyomorfájásról és a' farkas éhségről	88
26. Szembetegségek	93
27. A' tagok kiszáradása ellen	96
28. Az úgy nevezett pök, vagy holt tetem ellen	97
29. Kifczamodásról	98
30. Összezárásiokról, sebekről, daganatokról, és fekélyekről	—
31. A' körmöknél támadó daganatokról és se- bekről	100
32. A' fül kelésekről, 's fülféregéről	102
33. A' szarvaknak türedzéséről és meghasadásról	103
34. Megmeredett tagoknak kigyógyításáról és helyre állításáról	—
35. Orvosság oly borjúknak, mellyek a' sok szo- pástól megbetegedtek, vagy hasmenést kaptak	104
36. Szerek, hogy a' tehének önmagokat ki nem szopják	105
37. Szer a' téjnek hibáji ellen	106
38. A' torok fájásról, és torok gyikról	110
39. A' nyavalya türeséről	112
40. A' szédülésről	113
41. A' nyelvrákról, vagy dügdaganatról	—

Szám	Lap
42. A' szájban lévő úgy nevezett békákról, vagy nyelvpattanásokról	118
43. A' belső forrásgról és gyúladásokról általjában	120
44. A' megzabalásról	127
45. A' ragadozó tüdőrothadásról vagy a' tüdőgyúladásról	128
46. A' marhadügről	133
47. Az alkapczák zárodásáról, görccséről	143
48. Hogy a' szarvasmarhát nyárban ne kínozza a' légy	146
49. A' hasdugulásról	146
50. A' megszorított szerekrol	147
51. A' tülgyeknek repedezeiről	148
52. Fej daganat ellen	149
53. A' veszettségrol dühödtésgről	—
54. Mérges harapásokrol, és inak megerültetéséről	151
55. A' ficzamtításról, az inak megerültetéséről	152
56. A' meglágyult talpakról	154
57. Vér tisztító ital	—
58. Minden tisztátalanságok ellen való szer	155
60. Marhapor, mely különféle nyavalyák előfordulásainál igen hasznos, a' vért tisztítja 's a' hizlalást előmozdítja	157
61. A' nyelven való férgékről	159
62. Szerek, ha valamely marha nyavalyát azonnal meg nem lehetné ismerni	159
63. A' folytatást előmozdítani a' teheneknél	160
64. Szer, hogy ha valamely tehén nem akar megborjasodni	161
65. A' borjazásról	162
66. A' nádra gyümölcsről	—
67. A' teherhordó zsacsók előléleséről	164
68. Az elvetélesről	165
69. Ha a' borjúk szopni nem akarnak	166
70. Ha valamely tehén nem hagyja magát fejni, vagy a' borjút nem hagyja szopni	—
71. A' véghurkának kidudorásáról	167

Szám	Lap
72. Méreg, mérges gombák és füvek ellen naló szerek	168
73. Az istállóknak általmas gőzölgecekből kitisztítására való szerek	169
A' Juhoknak és sertéseknek nyavalyaírók.	
I. A' juh nyavalyaírók.	
Bévezetés	171
1. A' mételyről	175
Általmazo 's gyógyító szerek	177
2. A' máj gyúladásról 's a' víz betegségről	179
3. A' sárgaságról	180
4. A' gilisztákról, és a' bélkúszvényről	—
5. A' gugáról	184
6. A' juhruhól	—
7. A' juhüték ellen való szer	188
8. A' kerengésről	189
9. A' juhhimlőről	190
10. A' rózsáról, vagy a' mint néhol nevezik, Szent Antal tüzeről, vagy még máshol folyósórol (Stethiauf), a' juhoknál	192
11. A' juhok náthájáról vagy a' juhtakonyról	—
12. A' juhtidő rothadásról, vagy a' száraz betegségről	194
13. Egészséges keverék a' juhoknak nyalni való	195
14. Kificzamosításokról, sebekről, összezúzásokról a' juhoknál	196
15. A' juhok vérvizelletéről	—
16. A' hosszas kübögés ellen való szer	—
17. Orvos szer a' bárányok száján való tüz ellen	197
18. A' juhok megdagadt cecseik orvoslására való szer	—

II. A' sertések nyavalyairól.

1. A' sertések úgy nevezett kereszt csont fe- néjéről	200
2.] A' sertések nyelvén támadni szokott, árpa szemnek neveztetett pattanásokról	—
3. A' sertéseknél találtatni szokott férgeskről	201
4. A' sertéseket mindenféle nyavalyáktól meg- oltalmazó szer	202
5. A' hizlalás sikeres előmozdításáról	203
6. A' szédülésről	—
7. A' megzabálásról	204
8. A' malaczkok himlőről	—

